

વીણા-વેલી

ભાગ ૨ જો.

રાજકોટીઆરાની વાર્તા સાથે.

દલાલ જોડાલાલ વાડીલાલ.

(સર્વે હક સ્વાધીન રાજ્યા છે.)

મુદ્રય ખાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૭૦૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ વાણવેલી

વિષય ૬-૩

વીણા-વેલી.

ભાગ્યબળનો આખેહુબ ચિતાર.

ભાગ ૨ જો.

રાજ કઠીયારાની વાર્તા સાથે

રવિ પ્રસિદ્ધ કર્તા.

નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ, સતીદ્રોપદી વગેરે
પુસ્તકોના કર્તા.

દલાલ જોડાલાલ વાડીલાલ.

દોહરો

ભાગ્યે સૌ આવી મળે, ભાગ્ય કરે સૌ કાજ,
ભાગ્ય મંગાવે લીખને, ભાગ્ય મેળવે રાજ.

આવૃત્તી ૧ લી.

પ્રત ૨૦૦૦.

સંવત ૧૯૬૫

સન ૧૯૦૯

અમદાવાદ.

શ્રી સત્યસાગર પ્રી-પ્રીંગ પ્રેસ પીત્રમસા રોડ.

મુદ્રિત બાર આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય ૨૭૦૩
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોમીરાઈટ-સંગ્રહ ૨૭૦૩ ૬૬૩

મંથ સ્વામીત્વના સર્વ હક્ક રચિ પ્રસિદ્ધ કર્તાએ પાતાના
સ્વાધિન રાખ્યા છે.

સને ૧૮૬૭ ના રપ મા એક્ટ પ્રમાણે
રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

દલાલ જેઠાલાલ વાઢીલાલ.

પ્રસ્તાવના.

વીણા અને વેલી (ઉર્ફે) ભાગ્યળનો ચિતાર.

આ પુસ્તકનો પહેલો ભાગ બહાર પડેલો છે અને બીજા ભાગની ઘણીજ માગણી થવાથી બીજો ભાગ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. કારણ ભાગ્યાધિન વીણા, સિદ્ધપુર માતૃ શ્રાદ્ધ, માદળીયુ', કઠીયારામાંથી રાજકુમાર, પાપી જલમસીંહનું પાપ કર્મ, પત્ની વીયોગમાં એક આકિનમાં વીણા જોધાણનાથને ઘેર, વીણાને પુત્ર વધુ છે એમ નહીં જાણતાં સહજ સ્વભાવે વીણાને રાણી બનાવા માટે જોધાણનાથનું પુછવું, વીણાના યોગ્ય જવાબ, રાજ કઠીયારાની વાર્તા કહેનારની માગણી, રાજ કઠીયારાની વાત, પીતા પુત્રનો તથા પત્ની પ્રીયાનો મેળાપ, જોધાણનાથનો પશ્ચાત્તાપ અને આનંદ; પાપી જલમસીંહ તથા ધમાનો યોગી તરીકે પ્રપંચ, વીણાને ડાકણ જાણી તેનો ત્યાગ, દાસી દ્વારા શુદ્ધ વાત જાણી કઠીયારાનો પરતાવો, પેટીમાં પુરા-એલ વીણાનો ધમાનો બોધ, જલમસીંહને ફસાવવો, રાજકુંવરનો બહેમ દુર કરવા ભીક્ષાથે રાજકુંવર પાસે જવું, રાજકુંવરનો અનાદર, વીણાનો બોધ અને જોળખાણ, જલમસીંહને દેહાંતની શીક્ષા, પીતાપર પત્ર મોકલાવી તેમને તેડાવવા વીણાની માગણી અને પત્ર લખી તેડાવવા, વેલી નાચનારીના વેશે, જોધપુર દરબારમાં નાચવા જવાની તૈયારી, રાયસીંહનું વેલીને મળવા જોધપુર આવવું. દરબાર, કઠીયારો જમાઈ, રાયસીંહની શુંચવણ, વીણાનું સહજ આવવું, રાયસીંહનું વેલી તરીકે ભેટવું, વીણાને જોઈ રાયસીંહનો તીરસ્કાર, ભાગ્યળ માટે ચક્રિત થવું, વેલી નાચનારી, અભીમાન નહીં કરવા સુચન અને જોળખ, વેલીનો પીતાને ઠપકો, વીણાને ધન્યવાદ, જોગણ થવાની

મગજી, ને સ્વીકાર, રાજકુંવર તરીકે કઠીયારને વીણાનો
હાથ સોંપવો. છેવટ મંગલગાન. ઉપર દર્શાવેલો ચીતાર
આ પુસ્તકમાં દર્શાવેલા હોવાથી સર્વ વાંચક વર્ગની પુર્ણ
અસાધ્ય હોવાથીજ આ પુસ્તક ખહાર પાડેલું છે તેમાં
લખાણની તથા મુદ્ર સુધારવા વીગેરેની બુલચુકની માફી
ચાહું છું.

હી.

દલાલ જેઠાલાલ વાઠીલાલ.

શ્રી કૃષ્ણ

ॐ तत् सत् परमात्मने नमः

वीणा-वेणी.

नावेल.

भाग २ जे.

लाज्यभाजनो आणे कुण चितार.

भंगणाथरु.

कर्ता—

धर्मेरभरु.

हुःभहर हर हर सुण करणु देव,
चंद्र धंद्र कुमेर देव भणी, सर्वे करे शीरनाभी शेव.
सीतरुभी जाल बाल, रोपी जणे इंडमाण;
जोढी गजपाल वडे, ज्ञान वीशीरे वीशाण—हुःभहर
क्षम नाश, करणु पास, हरणु भास, लरणु आश,
हीमनीवास, मांडीवास, सर्वमां स्वयं प्रकाश.
अजर अमर जोकरुप, विश्व व्याप्त मान लुप;
तनथी, मनथी, धनथी, सेवा तारी, करीजे सारी,
हरमां धारी, मुर्ति तारी.....हुःभहर

મકરણ ૧ હું.

—ધમાનો પસ્તાવો.

ધમો વેલીથી તરછોડાઇને ઘેર ગયો, ઘેર જતાંજ પારાવાર પસ્તાવામાં પડ્યો; ઘેર ડોશીએ ધમાની બળતરામાં આપઘાત કર્યો, અને જૈરી નાતરે ગઈ. ઘરનો આ ઠાઠ ભેષ ધમો એકદમ ચાલી નીકળ્યો. રસ્તામાં આવી વીચાર કરવામાં એકતાર બન્યો, અને પારાવાર પસ્તાવામાં પડ્યો.

ધમો વીચાર્યું, આહાહા ! ઘડી પડેલાં હું ભેષ-પુરનો રાજકુમાર ઠહેવાતો હતો, અને હાલ કંગાલ વેશમાં રખડું છું. તેમજ સાદાળી શ્વપ્નવત આવી, પાછી ઉડી ગઈ. ઉંઘમાં અપસરા આવી, પણ મેં મુરખાએ ન બોલાવી કે ચલાવી. કીડીને પાંખો આવી તે છેવટે મોહાતની નીશાની લાવી.

મને કંગાલને ક્યાં કમતડી ધાઈ, કે રાજકુંવરી ઉપર આશક બન્યો ! હરામી ઠાકોરાએ ચઢાવીને ઠેક ટોચ ઉપર બેસાડ્યો. હું મુરખ કે ચઢતાં વીચાર ન કર્યો; ચઢે તે પડે તે તો નિસંદેહ છે, પણ આતો ચઢાવનારેજ ધકકો મારી ઢાળી પાડ્યો. હવે ન રહ્યો ઘરનો કે ઘાટનો !

જો ઘેર ગયો ત્યાં ગોઠા વાગ્યા. ડોશી આપઘાત કરી મરી ગઈ, જૈરી નાતરે ગઈ. હવે એકે ખારી આ ધમાલાઈની ન રહી. ઉંચે આલ અને નીચે ધરતી શીવાય ધમાલાઈનું કોઈ ન રહ્યું. ગામમાં રહીએ તો રાજાની બહીક ! હવે જવું ક્યાં ? ભાગ્ય ઉપરજ આધાર રાખીને ચાલી નીકળવા શીવાય બીજો ઉપાય નથી.

ભાગ્ય ! ભાગ્ય ! તારી બલીહારી છે. તું અજ-બજ છે. હશાના રંગ અને ઢંગ ન્યાસ છે. તડકા અને

છાંયાની તુલ્ય છે. જેમ ઉગમણે। સુર્ય ઉગતાં તે તડકે। આથમણી દીશાએ પડે, તે સુર્ય મધ્યમાં આવતાં સર્વે દીશા સરળી તડકામય થાય, પછી પશ્ચીમ તરફ છાંયો વળવા માંડે, તેમ ભાગ્યની દશા પણ ચાલી જવાની.

ઘડીમાં સુખ ! ઘડીમાં દુઃખ ! સુખ શેમાં માનવું ! આ સ્વપ્નવત્ત સંસારમાં દશાના કઠંગા ફેરફારોને લઈને, કાંઈ રૂચતુંજ નથી. દશા ! દશા ! તારી વાત ન્યારી છે, વીધી ! તારી પણ બલહારી છે, કે આ ધમાભાઈના આવા લેખ લખ્યા ! જે હાથમાં આવે, તોતો કદાપી ન છોડું, પછી જે થાય તે ખરું; શું આવા લેખ લખવા માટે આ ધમાભાઈ શીવાય બીજો કોઈ ન મળ્યો !

ધમો વીચાર કરે છે, ત્યાં વીધી આવીને ઉભી. વીધીને જોઈ ધમો આશ્ચર્ય પામ્યો, અને, પુછ્યું લલ્લીબાઈ તું કોણ છું ! વીધીએ કહ્યું, હું વિધાત્રી છું. ધમે કહ્યું, લલ્લીબાઈ તું અત્રે કેમ આવી છું ? વીધીએ કહ્યું, તેં યાદ કરી તેથી; હવે મારા ઉપર જે બળ અજમાવવું હોય, તે અજમાવ. ધમાએ કહ્યું, શું બળ અજમાવું ! તે પ્રથમથીજ લેખ લખીને નિર્માલ્ય બનાવ્યો છે, તે તને કેવી રીતે પહોંચીશ ! વીધીએ કહ્યું, હું એક અબળા બતીને તું મઠ નહી પહોંચી શકે ?

ધમે કહ્યું તને અબળા કહેનાર મનુષ્ય સુખ છે. તારા જેવું પ્રબળ આ શ્રદ્ધીમાં કોઈજ નથી, લલ્લલલ્લાને અબળ કરનારને અબળા કહેનાર સુખનો સરહાર છે. પુરે-પુરો ગમાર છે. તું અબળા નથી, પણ પ્રબળા એટલે અથાગ બળવાળી છું.

વીધીએ કહ્યું, તું હાલ કહેતો હતો, કે જો વીધી હાથમાં આવે તો છોડુ નહી, તે બોલો તારા કયાં ગયા !

ધમે કહ્યું, હવામાં. પામર પ્રાણીઓ ગુસ્સાના આવેશમાં ગમે તેમ બકે, પણ તે તો ફક્ત કહેવાનુંજ, કરવાનું નહીં; ને તેમ થાય પણ નહીં. ગુસ્સાના આવેશમાં ડુંગરને મેદાન કરવા માગે, તે કેવી રીતે કરી શકે ? દુનિઆની કહેવત મુજબ કમજોર અને ગુસ્સા બહોત, એ પ્રમાણે આજકાલ પ્રાણી માત્રનું વર્તન છે. વીધીએ કહ્યું, ત્યારે હું બહાનું ?

ધમે કહ્યું તમારી મરજી; પણ મારા મનનો સંદેહ મટાડવા આ દાસપર દયા કરો, અને પુછું તે તે વાતોના ખુલાસા આપી સુજેથી પરવરો. વીધીએ કહ્યું, સુજેથી પુછ.

ધમો—વીધી—

ગાયન. ૧

રાગ—ગોપીચંદનો

ધમો—હે ! વીધી મયાળુ, લેખ લખે તું કેવી રીતથી.

વીધી—હે પામર પ્રાણી કહું તે, તું સાંભળ્ય એકજ ચીત્તથી;

પરભવ જીવે આવી શ્રદ્ધામાં, બાંધ્યા હોય જે થોક.

પુન્ય પાપ બાંધ્યાં લોગવવાં તેવો લેખ મુજ રોકરે—હે

ધમો—રાજપાટને રિદ્ધિ સિદ્ધિ લોગવે પ્રાણી શીપેર,

તેવાં શું પરભવનાં પુન્યો, કે તારૂં અંધેરરે—હે

વીધી—દયા દાનને દિનતા ધારી, બાંધ્યાં પુન્ય અપાર;

રાજપાટને વૈભવ સરવે, આભવ લોગવનારે—હે

ધમો—તે જીવે શું પરભવમાંહી, નહીં કીધાં હોય પાપ;

પુન્યાઈને લઈ તે પાપોમાં, શું પડીઓ કાંઈ કાપરે—હે

વીધી—પાપમાં કાપ ન પડે કદાપી, સૌ લોગવવું કાંઈ;

પુન્યાઈને લઈ પાપકર્મ જે કીધાં તે ન કપાયરે—હે

ધમો—પાપ તેમને કેમ નડે નહીં, કીધાં હશે નહીં કાંઈ;

સુખ સાહ્યળી માણે અતીશે, આ લવસાગર માંહીરે—હે

વીધી—પાપો નહીં છોડનાર કોઈને, લલે રાય કે રંક;

પાપ પુન્યના સાથે પડીઆ, નીજ લેલાટે અંકરે—હે

ધમો-લેલાટ અંકને નથી જોવાતા, છુપા પડ્યા છે કાંઈ;
 કમ ઠેકાણું બતાવ્ય મુજને, તેવીજી જાણનાહીરે-હે
 વીધી-ઉઘાડા લેલાટે ઝળકે, લેખ તું ધારી નીહાજ;

અકકરમીતું કોડીઆ સરખુ, કરમી લગ્ય કપાળરે-હે
 ધમો-મારા કરમમાં હજી લખ્યું શું ? તે તું મુજને બતાવ;
 પછી જોઈલે કેવીરીતે, કાવે છે તુજ દાવરે-હે

વીધી-લખ્યા લેલાટે લેખમેં આપે, કદી ન મીથ્યા થનાર;
 ટાળ્યા ટળે નહી લાખો વાતે, મુરખશીદ જખમારરે-હે

ધમો-યાદ કરીશ જખમારીશ ત્યારે, બતાવ આણીવાર;
 મેખ માફ તુજ લેખે નક્કી, ઉલટો હું પગનારરે-હે

વીધી-વેલી કુંવરીનો ભવ બાળ્યો, ઝંહારી ટીલી આપ
 વીણાની પાછળ પડવાનો, લીધે પરભવ પાપરે-હે

ધમો-સંસાર તજવા નીશ્ચય ધાર્યો, તે શું કદી ફરનાર;
 મેખ માફ તુજ લેખે નક્કી, બાવો છું બનનારરે-હે

વીધી-થઈને બાવો કાવે દાવે, કાળાં કરમ કરનાર;
 પરભવ પુન્યે વિણા બોધે, ટળશે કર્મનો ભારરે-હે

ધમો-જોધપુરનો રાજકુંવર બન્યો, મળી સાલબી આંહી;
 તે શા કારણ કહોને વીનવું, કીધા પુન્યને લેઈરે-હે

વીધી-પુર્વ ભવે તે માત પીતાની, શેવા કીધી દીનવાર;
 તન મન ધનને અર્પણ કરીને, મેળવી સાલબી સારરે-હે

ધમો-ચારજ દહાડા કીધેલી શેવા, નવ સમજ્યો કાંઈ સાર,
 સમજવોને મુજ પામરને, થાય મનનો નીસ્તારરે-હે

વીધી-માળાપને તે બહુ રંજડયાં, જન્મ ધરી તે વાર,
 છેવટ ચાર દીવસ દીધ શેવા, પરતાર્ધ દીલ અપારરે-હે

ધમો-માળાપ શેવાથી મળી સાલબી, આશ્ચર્ય પામુ મન;
 આવું જાણત તો તે શેવામાં, અર્પત તન મન ધનરે-હે

વીધી-માળાપ પુત્રને પતી સતીને, પ્રથમ પ્રભુ છે જાણ;
 જાણ છતાંપણ ચિત નહી ધારે, બની રહે અંજણરે હે

દેવ દર્શને મન દોડાવે, જપ તપ ધારે ચીત;
 સાચાં વખોડી ખોટાં વખાણે, કરવા નિજનું હીતરે-હે.
 માત પીતાની શેવા પુત્ર જે, કરતા પ્રીતે અપાર;
 તેમજ સતી પુજેનીજપતીને, પહોંચે પ્રભુને દ્વારરે-હે
 તે વીણુ સઘળું મીઠ્યા જગતમાં, જપ તપ પદરશન દેવ;
 ધર્મ ઢોંગી થઈ ઢોંગ આદરવા, કરવી અન્યની શેવરે-હે
 દયા દાનને દીનતા તે વીણુ, ધર્મ નથી અન્ય જાણુ;
 પામર પ્રાણી તે તરછોડી, હાથે ળોરે હાણુરે-હે
 ધમો-ધન્ય ધન્ય છે શીક્ષા તારી, ચુકુ નહીં તલભાર;
 નમસ્કાર છે માવડી મારા, પ્રેમેથી તુ સ્વીકારરે-હે
 વીધી-દાટયા કદાપી ભુલી જવાના, લખ્યા ભુલાશે નહી;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ છોડીને જાવે, લલે પાતાળની માંહીરે હે
 એકવાર ભુલીશ તું હજીએ, નફી દીલ તું ધાર;
 વીણુ શીખને પ્રહણુ કરીને, પામીશ સુખ સંસારરે-હે
 ધમો-ધન્ય ધન્ય છે દેવી વિધાત્રી, ધન્ય છે તારૂં નામ;
 પરલવમાં સંભાળી લેજે, માણુ કરી પ્રજામરે-હે
 વીધી-પુન્ય કર્મને નહી તરછોડી, છોડી ને સઘળાં પાપ;
 પરલવ લાતુ ખાંધતાં પ્રીતે, પામીશ સુખ અમાપરે-હે

એ પ્રમાણે ધમાને શીખ આપી વીધાત્રી વિદાય
 થઈ ગઈ. વીધાત્રીના ગયા પછી ધમે જોયું તો વીધાત્રી
 જોવામાં આવી નહી. આમ તેમ ફરીને જોયું, પણ તે
 શેની નજરે આવે ! તે તો ત્યાંથી અલોપ થઈ ગઈ હતી.
 ધમે વીચાર કર્યો, કે હું તે ઉંબુછું કે જાગું ! શું
 વીધાત્રીએ અહીં આવીને મારી સાથે વાતચીત કરી !
 આતે સાચું કે શ્વપ્તુ ! આજ માફ લાન ઠેકાણે ન હોય,
 તેમ કેમ જણાય છે ! હશે જે જાન્યું હશે તે ખરું !

પણ હવે મારે કરવું શું ? ને જવું પણ કયાં !

લાજ આખરે જતાં સંસાર સુખ સઘળાં થઈ ગયાં છે
હરામ, ને હવે તેનું છે પણ કયાં નામ ! કહેવત છે કે,
સુખમાં સોની, અને દુઃખમાં અહલેક સીતારામ !

ખાવો ખન્યા વિના સિદ્ધી નથી, કોક જંગલમાં
જઈ અલખ નીરંજનનું નામ જપીશું, અને કરેલ કર્મનો
પસ્તાવો કરી પસ્તાવાના તાપમાં તપીશું; આ લવતો
ખગાડ્યો, પણ આવતો ભવ સુધારીશું. અને લવોલવ આ
લવને સંભારીશું. હવે તો સંસારમાં ફક્ત ગેરથીજ છે
કામ જેથી સાચું લજશે નામ, ખોલો અહલેક સીતારામ.
એ પ્રમાણે વીચાર કરી ધમો ખાવો ખની જંગલ તરફ ચાલી
નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

લોખીલાલ કઠીઆરો વખત થતાં આવ્યો નહી,
તેની ચીંતામાં હતા, ત્યાં વીણા સોદાગર વેશે આવી પહો-
ચી; નવિન સોદાગરને જોઈ શેઠે પુછ્યું, કહો કેમ પધા-
રવું થયું છે ? અને તમે કાણ છો ? સોદાગર વેશમાં
વીણાએ કહ્યું, હમ સોદાગર હે, દુર દેશાવરમે રહેતે હે. આર
ભારી વેપાર સોદા કરતે હે. યાં હમ ખાવનાચંદન લેને
આયે હે. દેખો વો નમુનેકા માલ તુમારી પાસમે હે ?
શેઠે કહ્યું, હાં ! વો નમુનેકા માલ છે. કેટલા લેના છે ?
સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, લાખો કરોડોકા માલ
ખરીદ કરે, જો બ્યાજખી ભાવસે વોઈ નમુનેકા માલ મીલે
તો આહુય ઈતના માલ હો, હમ ખરીદલેવે.

લોખીલાલે કહ્યું, સોદાગર સાહેબ ! એજ નમુનેકા
માલ છે; ભાવે એક દેતા છે, ને માલે એજ નમુનેકા દેતા

છે. પણ પૈસા રોકડા લેતા છે ! સોદાગર વેશમાં વીણાએ
કહ્યું, શેઠજી ! કુચ ઘીનાપૈસે માલ ખરીદનેકેસે આવે !
પણ માલ દીખલાઓ, નમુનેસે મીલાઓ, ઓર ભાવ બ્યા-
જળી બ્યાજળી બોલદો. હમકુ પુરવેગા તો માલ લેઈંગે,
ઓર ઇસવખત માલકા કામ ગીનદેઈંગે. હમસોદાગર લોક
વેહેપારકી ખાતમે પીછે પાઉં નહીં ધરતે હે.

લોભીલાલે કહ્યું, અહીંતો માલે એક છે, ને ભાવે
એક છે; સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, કયા ભાવ !
લોભીલાલે કહ્યું, ચાલીસ રૂપીએ એકશેર ના ભાવથી દેતા
છે. ચીન, જાવા, અને હોંગકોંગના ખજાનમાં હમારીજ દુકાનો
છે. લોભીલાલ કરમચંદનુ નામતો સાંભળ્યું હશે ! સોદા-
ગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, હાં ! હાં ! વોહી આપ ! લો-
ભીલાલે કહ્યું, હા એજ હું પોતે ! લોભીલાલ કરમચંદ.
સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, તુમને મુફલીસ સોદાગ-
રકા નામતો સુનાહોગા ? લોભીલાલે કહ્યું, હાં હાં !
કોક વખત કાગળમાં આવતા હતા ખરા ! તેજ આપ કે !
સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, હા ! વોઈ મેં ખુદ.

લોભીલાલે લાલીઆને કહ્યું, લાલીઆ ! જા આ
સોદાગર સાંઈખને આપણી વખારો ખતલાવ્ય ! લાલીએ
કહ્યું, ચાલો સોદાગર સાહેબ, હું તમને વખારો ખતાવું;
સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, શેઠજી ! આપજ દીખલા-
ઓને ! લોભીલાલે કહ્યું, આ મારો લાલીઓ ખતાવશે,
તે જોઈને તમે અહીંઆં આવો; મારેજરા ધરમકા કામ છે.

સોદાગર વેશમાં વીણાને લઈ લાલીઓ વખારો
ખતાવા ગયો, ત્યાં લોભીલાલે કહ્યું ધરમનું કામ તો એ
છે કે, હજી પેલો કઠીઆરો કેમ ન મુવે ! જો આવી
પહોંચે, તો તો ઠીક, નહીંતર વેહેપારનો લેઃ કળાઈ જશે.
આ પ્રમાણે વીચાર કરે છે, ત્યાં કઠીઆરો આવ્યો.

કઠીઆરાને ઠાલી હાથે ભારો લીધા વિના આવતો
 જોઈ લોભીલાલે અચંબો પામ્યો, અને કહ્યું, દીકરા !
 આજ ભારો કેમ ન લાવ્યો ! કઠીઆરાએ કહ્યું, શેઠજી !
 હવે મારો હીસાબ કરો ને ! લોભીલાલે વાણી બા વીધા
 કરી કહ્યું, હા ! હા ! હા ! મારો દીકરો ગાંડોને ગાંડોજ
 રહ્યો. શેઠે હસી કહ્યું, ત્યાં કઠીઆરાએ ફરીથી કહ્યું,
 શેઠ મારો હીસાબ કરોને ! લોભીલાલે કહ્યું, ભાઈ !
 બાપુ ! શેનો હીસાબ માગે છે, કદી કદી વધારે રોટલો
 જોઈએ છીએ, તો હમોજ આપીએ છીએ ને ?

કઠીઆરાએ કહ્યું, શું બાવના ચંદનનાં લાકડાંની
 કીમત રોટલોને મરચુ ! લોભીલાલે ચીઢાઈને કહ્યું, ગધેડીના !
 બાવનાચંદન તારા જનમમાં જોયાં છે ! જા બાપુ જા !
 મારી સાત થીગડાંની બંડી અપાવું છું (લાલીઓ સોદા-
 ગર વેશમાં વીણાને વખારો બતાવીને તેડી લાવે છે)
 લાલીઆને જોઈ લોભીલાલે કહ્યું, દીકરા લાલીઆ ! જા આ
 કઠીઆરાને મારી સાત થીગડાંવાળી બંડી આપજે. (કઠી-
 આરા) જા દીકરા તને બંડી આપશે. કઠીઆરાએ કહ્યું,
 પણ મારો હીસાબ કરો ને ! લોભીલાલે કહ્યું, જા ભાઈ
 જા ! ઉપરથી જુના જોડાપણુ આપશે.

કઠીઆરાએ સોદાગર વેશમાં વીણાને કહ્યું, સોદાગર
 સાહેબ ! આ શેઠ પાસેથી મારો હીસાબ અપાવો. ગરીબ
 કઠીઆરા ઉપર એટલી મેકેરબાની કરો. સોદાગરે કહ્યું,
 શી બાબતનો હીસાબ ? એમ શેઠને પુછ્યું. શેઠે કહ્યું,
 ગરીબ કઠીઆરો છે, રોજ કાઠીનો ભારો લાવતો છે,
 કીમતમાં રોટલોને મરચું લેતો છે, પણ તેનો શું
 હીસાબ રહેતો છે ?

કઠીઆરે કહ્યું, પણ શેઠજી ! સોદાગરજી ! શું

બાવનાચંદનનાં લાંકડાંની કીમત રોટલો ને મરચુંજ !
સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહીઆરાને મુછયું, કયા બાવના
ચંદન ! કહીઆરાએ કહ્યું, હા, જીવો આ ! એમ કહી
લાંકડાનો નમુનાનો કડકો સોદાગરને જતાવ્યો.

સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, શેઠજી ! ઈસકા હીસાબ
ચુકાદો, ગરીબકું કીસલીયે સતાતે હો ? ગરીબકી હાય
લેનેમેં કુચ ફાયદા નહી, લોભીલાલે કહ્યું, ગધેડીકા જુઠા
હે, કહીઆરાને કહ્યું, ગધેડીના ફજેતો કરાવા આવ્યો છું
કેમ ! કહી મારી કહાડ્યો.

સોદાગર વેશમાં વીણાએ કહ્યું, શેઠજી ! બાવના-
ચંદનકા ભારા વો નહી લાતા હે, તો તુમેરે બહાં બાવના-
ચંદનકે લકડે કહાંસે આતેહે ? લોભીલાલે કહ્યું, વાહ સોદા-
ગર સાહેબ ! તમે ખરા ! વેપારનો લેહ મફતમાં બાણી
જવો હશે ખરૂં કે ?

એ પ્રમાણે વાતચીત ચાલે છે ત્યાં ચાર વાણીઆ
માઝનને લઈ કહીઆરો આવી પહોંચ્યો. માઝનને કહી-
આરાએ કહ્યું, મહાઝન માળાપ ! આ શેઠ પાસેથી મારો
હીસાબ અપાવો. આ બાવનાચંદનનાં લાંકડાંનો સાડાત્રણ
મણનો ભારો આજ પાંચ વરસથી રોજ આ શેઠને ત્યાં
નાંખું છું, ને આજ હીસાબ કરવા કહ્યું ત્યાં મને મારીને
કહાડી મુક્યો.

મહાઝન પૈસી ઘરમચંદ નામના વાણીઆએ કહ્યું,
કડમચંદ ! કડમચંદે કહ્યું કેમ ધડમચંદ ! કરમચંદે કહ્યું
મારો ભેરો પાંચ વરસમાં વધી ગયો, તે આ કહીઆરાથીજ.
બારોબાર વેપાર કરે, તે લેહ કયાંથી કળાય (લોભીલાલને)
આપી દે ! આપી દે ! ગરીબનો હીસાબ આપી દે !

લોભીલાલે કહ્યું, આપો તમારા ઘરનું, તમને કેાણે
પંચાત કરાવા તેડાવ્યા હતા, તે દોડ્યા દોડ્યા અહીં

આવ્યા ! અહીંનાં આવનાર્યંદન જોયાં છેજ કોણે ! લોભી-
લાલે એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યાં લાલીઆએ મહાજનને કહ્યું,
ચાલો હું જતાવું. મહાજન વખારો જોવા જવાના વીચારે
લોભીલાલની વખારો તરફ લાલીઆ સાથેજવા નીકળ્યું, તેમને
શાકીને કહ્યું, ખબરદાર ! કોઈ જતા નહી, તમારો પારકી
વખારો જોવાનો શો અધિકાર છે ? (લાલીઆને) ગથેડીના
ક્યાં છે વખારો !

સોદાગર વેશમાં વીણા કે જે આ બધી વાત સાંભ-
ળતી હતી, તેણે શોદાગરનો પોશાક દુર કરી ખરા પોશાકમાં
ઉભી, અને કહ્યું શેકજી ! આ વીણાને ઝોળખો છો ?
લોભીલાલ અને મહાજન અચંબો પામ્યા, અને વીણાને
સવિનય પ્રણામ કર્યા; લોભીલાલે કહ્યું, કોણ વીણા સુંદરી !
વીણાએ કહ્યું, હી હું વીણા તને કહું છું કે આમનો જે
હીસાબ નીકળે તે આપી દે. મહાજન તમે ંચાજળી
પંચાત કરી ઠઠીયારાને કઠીયારાનું લેણું અપાવો. એ
મારા શીરછત્ર છે, ને હું તેમની દાસી છું. એ મારા નાથ
છે, ને હું તેમની સ્ત્રી છું.

ભીલાલે કહ્યું, વીણા બા ! જો કે હીસાબમાં તો
કાંઈ નીકળતું નથી, પણ તમો કહો તો સો બસો રૂપીઆ
આપું. વીણાએ કહ્યું, હરામની પાઈ હમારે હરામ છે.
હીસાબે નીકળતું લેવાતુંજ હમારું કામ છે. હકતું લેવું છે,
હરામનું લેઈતું નથી; મારે કહું છું કે હીસાબ આપીદો,
હીસાબની પંચાત કરનાર મહાજન તૈયાર છે, બરમાં
વખારો પણ તૈયાર છે, સાથે નમુનો પણ તૈયાર છે,
રીતસર નહી સમજે તો સીપાઈઓ પણ તૈયાર છે, ને
બેડીઓ પણ તૈયાર છે. કહો હવે શી વાર છે ? ઇંધર
માયાનો મદદગાર છે.

લોભીલાલે કહ્યું, કાંઈ નથી બા ! કાંઈ નથી

એમ કહી મહાજનને કહ્યું, જો જો, વાણીઆના ઘરમાંથી
ઓછું કઢાવજો, મહાજનને કહ્યું, જેમ હુમને યોગ્ય લાગશે
તેમ પંચાત કરીશું. પણ ધર્માદામાં પાંચ હજાર પ્રથમ
આપવા કબુલ કરે, તો પંચાત કરીએ.

લોભીલાલે કહ્યું, ધરમાદો રોનો ! મહાજનને કહ્યું,
પંચાત કરીએ તેમાં હુમને શું લાભ ? તારી પાસેથી
ધરમાદો કરાવીએ એજ લાભ. લોભીલાલે કહ્યું, ધરમાદામાં
તો એક પાઈ પણ આપનાર નથી. મહાજનને કહ્યું, ત્યારે
એમ પંચાત પણ કરનાર નથી, આ ચાલ્યા, એમ કહી મહાજનને
જવા માંડ્યું, તેમને રોડીને કહ્યું, ભાઈ કબુલ છે. પણ જો
જો ? અભાગીઆઓ વાણીઆના ઘરમાંથી કઢાવતા મારો
બેટો ભણ્યો છે તો ભમરડા જેટલું, ને એકદમ શી રીતે
વધી ગયો, તેનો વીચાર કરતો હતો પણ હવે ખબર પડી
કાંઈ આપું કોહોળું તે શકમાં જાય ! કેમ કરમચંદ વિચાર
કરજો. જોજો લોભીલાલે કહ્યું, મહાજનને કહ્યું, એતો હુમને
યોગ લાગશે તેવી પંચાત કરીશું.

એ પ્રમાણે કહી મહાજનને વીચાર કરવા માંડ્યો;
ધરમચંદે કહ્યું, કેમ કરમચંદ ? કરમચંદે કહ્યું, કેમતું
શું પુછો છો ? આ કહીઆરાને લઈને તો આ સાદાખીવાળો
થયો છે માટે તેની, જે મીલકત હોય, તે અડધા અડધ
કહીઆરાને આપે. મહાજન સમસ્તે કહ્યું, તે બરાબર છે.
એમ એકમતે થઈ વીણાને કહ્યું, જુવો વીણા બા !
લોભીલાલની જેટલી પુંછ હોય, તેની અડધે અડધ પુંછ
આ કહીઆરાને આપે; વીણાએ કહ્યું તે હાલને હાલ અપા-
વો, હુમારે માધવ ગોવીંદની જાત્રાએ જવું છે.

લોભીલાલે કહ્યું ગજબ કર્યો ! ધરમચંદે કહ્યું,
એતો મહાજનને હેયે એક, તેમ કહ્યું, વીણાએ કહ્યું,
કાકીની સાલગીમાં આ ગરીબ માણસની મહેનતે

સાદાળીવાળા થયા, તેને અડધુ આપતાં પણ જીવ ચાલતો નથી કે ! ગરીબના ખરા પરસેવાની મહેનતના પૈસા કુખા બનાર અને ગરીબોનાં ગળાં રેહેસનાર તમે ખાતરીઆ ચોર છો. વાડ ! બોલેલું પાળશે તેની કબુલાત કોણ આપે છે,

વીણાએ કહ્યું, આનો જમાન કોણ થાય છે ! લોલીલાલે કહ્યું, શું મારા શાહુકારના એ જમાન કે ! કઠીઆરાએ કહ્યું, તમે તમારી શાહુકારી પાણીમાં બોળી છે. તમે શાહુકાર નથી, પણ ઘોળે દહાડે ખાતર પાડી, સામાને લુંટી લેનાર ખાતરીઆ ચોર છો. વીંધાસેસોપેલાં ગરીબોનાં ગળાં રેસનાર ખુનીના એ ખુની છો,

લોલીલાલે કહ્યું, તું પણ જોલ્ય ! તારો પણ વખત છે ! વીણાએ કહ્યું, તે શું બોલે છે ? તમે હાથે કરીને જ બોલાવો છો. જેના લીધે તમે સાહુકારીવાળા થયા, તેમાંની અડધી સાદાળી આપતાં પણ જીવ ચાલતો નથી, તો તમારા જેવા સામાને ધુતી લેનાર ધુતારા, કમારા ને ચોર શા માટે નહીં. ચાલો, હીસાએ નીકળતું હમને એકદમ આપીદો. લોલીલાલે કહ્યું, ચાલો એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યાં વીણા એ કહ્યું.

ગાયન.

વીણા— (મોઢે મીઠું બોલી બોલી) એ રાહ લોળા જનોને બમાવી રાંક જનોને સતાવી, કરો હોઇઆં તમામ.
લઇ થાપણો દગાવો લેવા આવે ત્યાં સતાવો,
ધિક મહાજનનું નામ,
ધરે ભડસો તમારો તેવાજનને ઠાર મારો,
તમને ધિકકાર ધિકકાર—લોળા

ચારેના ચોર તમે હુઆ ખુની છે.

છે તમને ધિક્કાર—અતિ શીટકાર,

પાપ માજમ ખાઈ કરો મઝા.

શાહુકારીનો આ ખતલાવ્યો ઠીક સાર—

એ પ્રમાણે શીટકાર આપી મહાજનને સાથે રાખી તેની મીલકતનો હીસાબ કહાડી અડધી મીલકત લઈ વીણાએ કહ્યું, નાથ ! હવે ચાલો માધવ ગોવીંદની જાત્રા કરી માત્રુ આઠ કરવા સિંધપુર જઈએ. કઠીઆરાએ કહ્યું, મારા ભાગ્યને ખીલવનાર સુધડ સુંદરી ! તમારી મરજ પ્રમાણે વર્તવા તૈયાર છું, વીણાએ કહ્યું, નાથ ! મારી મરજ ચાની ! હુંતો આપની તાબેદાર છું. સુંદરી તું તાબેદાર નથી, પણ આ ગરીબ કઠીઆરાના ભાગ્યનો ભંડાર છું ! કંગાલ કઠીઆરાની કર્મ આધાર છું ! વીણાએ કહ્યું, નાથ ! આપની કંગાલીયત દુર થતાં આપ સુધડ સાદાખીના લોગદાર છે, આ દાસીના સરદાર છે, આ ભામીનીના ભરથાર છે, આ સુંદરીના શીરછત્ર પ્રાણાધાર છે.

કઠીઆરાએ કહ્યું, સુધડ સુંદરી ! આ કંગાલ કઠીઆરાના દુર્ભાગ્યે હુપાયેલી સાહયખીને તમેજ મેળવનાર છે, અને તેનાં તમેજ લોગદાર છે. દશાંધી રાત્રીના અંધકારમાં ખીડાયેલું નશીબ રૂપી કમળ દીનકર રૂપ બની તમેજ ખીલવનાર છે. તમે દીનકર રૂપી આપો આપ પધાર્યા, ત્યાં કમળને ખીલવતાં શી વાર !

વીણા સુંદરીને પોતાના ગુણ પતીને મુખે સાંભળવા જેમ ડાહ્યા માણસને પોતાના ગુણ સાંભળવા રૂચે નહીં તેમ રૂચ્યા નહીં, મુખ માણસોજ પોતાના ગુણ પોતાના મોંઠે ગવાતાં સાંભળી ખુશી થાય, પણ વીણા સુંદરી

ઘણી ડાહી, અને વીચીક્ષણ હતી તેથી તેણે કઠીઆરાને
કહ્યું; નાથ ! હવે કુચલી જવાદો, અને સિંધપુર તરફ
સીધારો, કઠીઆરાએ કહ્યું, જેવી તમારી ઈચ્છા. ભલે ચાલો.

વીણાએ કહ્યું; નાથ ! હવેતો સાહુખી મળી છે,
માટે સાહુચળીને ઘટતો પોશાક ધારણ કરો. વીણાનું
આવું બોલવું સાંભળી, કઠીઆરાએ પોતાનો કઠીઆરાનો
પોશાક દુર કર્યો, અને અમીરી પોશાક ધારણ કરી, વીણા
મુંઠરી સહ સિંધપુર જવા નીકળી પડયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

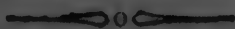

દોહરો.

મોતી વેરા ચોગણાં, કાગ કદી નહી ચાલ;
જે વીણા દુરથી, દોડી લેવા ધાય.

વેલીને સાથે લઈ તાંતોલખાં નદીને સામે કાંઠે
આવી પહોંચ્યો; રસ્તે ચાલવાથી વેલી કુંવરી થાકી ગઈ
હતી, તેથી તે નદીની રેતીમાં સુઈ ગઈ; જે રાજકુંવરીને
મુખબલનું નરમ ખીછાનું પણ ચરીરને ખુંચતું હતું.
તે રાજકુંવરી નદીની જાડી રેતીમાં સુઈ ગઈ, છતાં તેને
થાકને લીધે રેતીનું ખીછાનું ઝહાણ હીમ જેવું લાગ્યું;
કહેવત છે કે.

ભુખ ન જીવે ટાંઢો ભાત, ઉંઘ ન જીવે તુટી ખાટ;
તરશ ન જીવે ઘોખી ઘાટ, ઇસ્ક ન જીવે જાત કજાત.

તે મુજબ રેતીના ખીછાનામાં પણ થાકના લીધે
નીંદ્રાદેવીના કબજામાં પડી. વેલી નીંદ્રાધિન થઈ, રયાં ભાં-

તોલખાં જલમસીંહના મોહોટા ધનામની આશાના હવાઈ
કીક્કા બાંધતો તે પણ તેજ રેતીમાં થાકને લીધે આડો
થયો, અને હવાઈ તરંગો ધરતો ધરતો તે પણ નીંદ્રા-
વશ થયો.

થોડી વારે જલમસીંહ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, અને
તેમને સોધવા લાગ્યો. સોધ કરતાં કરતાં વેલીને અને તાં-
તોલખાંને નીંદ્રાવશ જોઈ વીચારમાં પડ્યો; તેણે વીચાર્યું
કે, આ ગવઈઆનું સાલ જખડુ છે, માટે તેને કોઈ રીતે
હાર કરવો, જેથી તે સાલ દુર થતાં, વેલીને લઈને પસાર
થઈ જવાય.

એવો વીચાર કરી મ્યાનમાંથી તલવારઠાલી ગવૈયાને
મારવા ધસ્યો, પણ પાછો વીચાર કર્યો કે, જો ગવૈયાને
તલવારથી મારેલો જોશે, તો કુંવરી મારા માટે ખોટો મત
બાંધશે; પણ બીજો કાંઈ રસ્તો નીકળે તો સાડ, કે જેથી
સાલનું સાલ જાય, અને કુંવરીને તેને માટે મારા ઉપર
જોમ પણ ન આવે. એવો રસ્તો સોધવામાં શું થાયો.

થોડીવાર વીચાર કરી બાજુમાં નજર કરતાં, મોહોટો
પત્થર તેની દ્રષ્ટીએ પડ્યો. પત્થરને જોઈ તેણે વીચાર્યું, કે
આ પત્થર તેના માંથામાં મારૂ, કે ચુંકે ચાં કર્યો વિનાસ-
ધામ પહોંચી જાય. પછી તેની લાસને નદીમાં ફેંકી દઈને
કુંવરીને જાગૃત કરવી, જેથી કુંવરીને જોમ રહેશે નહીં;
કદાપી પુછશે, તો કહી શકે તે તો તને મુકીને ચાડ્યો
ગયો હશે; હું અહીંઆં આવ્યો, ત્યારે તે મારા જોવામાં
આવ્યો નહીં, ને તમોને જોતાજ મેં તમોને જાગૃત કર્યાં;
એ રસ્તો ઠીક છે.

એ પ્રમાણે વિચાર કરી પથરા તરફ ફર્યો, અને
તેની પાસે જઈને જો હુએ તે ઉચ્છી, અને તાંતોલખાંને

મારવા માટે ઉંચો કર્યો, ત્યાં પથરા નીચેથી મ્હોટો સર્પ નીકળી તેના પગે વીંટાયો. સર્પ આવી જાલમસીંહના પગે વીંટાયો, ત્યાં જાલમસીંહના ઢોશ ઢોશ ઉડી ગયા, અને હાથમાંનો પથ્થર પડી જતાં બચાવની ખુમ પાડવા લાગ્યો;

જાલમસીંહે બચાવની ખુમ પાડી, ત્યાં તાંતોલખાં તથા વેલી એકદમ બે બાકળાં જાગી ઉઠ્યાં, અને જાલમસીંહની આ સ્થિતિ જોઈ તે બંને રસ્તે પડી ગયાં. જાલમસીંહને હવે ખાત્રી થઈ કે હવે આપણે જીવવાના નથી. જો સર્પે ડંસ કર્યો, તો તો થઈ રહ્યું, આ જાલમસીંહ ભાઈનાં સોએ વરસ પુરાં થઈ જવાનાં. જો કોઈ હરીને લાલ આવીને, બચાવે તો બચાવ થાય નહીં તો પછી રામ શરણુ તો છેજ.

એ પ્રમાણે મ્હોતના સપાટામાં પડેલો, બચવા માટે ખુમ પાડી રહ્યો છે, ત્યાં કઠીઆરો અને વીણા સુંદરી સિદ્ધપુર જવા નીકળેલાં તે ત્યાં આવી પહોંચ્યાં.

જાલમસીંહને સર્પના સપાટામાં જોઈ કઠીઆરાએ એક બંદુકના ભડાકે સર્પને ઠાર કર્યો, અને જાલમસીંહને મ્હોતના ભયથી મુક્ત કર્યો. મ્હોતના ભયથી દુર થતાંજ તે વીણા સુંદરી કે જેને તેના પીતા રાયસીંહે એક કંગાલ કઠીઆરાને વરાવેલી, તે વીણા સુંદરીને એક અમીર જેવા માણસ સાથે જોઈ તે અંબાયળ થયો; જાલમસીંહે કહ્યું,

કોણ વીણા સુંદરી 'વીણાએ કહ્યું, કોણ જાલમસીંહ ! જાલમસીંહે, કહ્યું હા વીણાએ કહ્યું તમે એકલા અહીં ક્યાંથી ? જાલમસીંહે કહ્યું શીકારે નીકળ્યો હતો, તે એક હરણ પાછળ પડતાં આટલે બધે દુર નીકળી ગયો, અને આ સર્પના પાસમાં સપડાઈ ગયો; રીસાલો બધો પાછળ આવે છે. (વીણાને જોઈ જાલમસીંહે વિચાર કર્યો, વેલી માટે ફાગટ મહેનત કરી, મહેનત તો આને માટે સજા વાર છે. શું મીઠું બોલવું, શું રૂપ ! શી કુંવરી !) વાહ ! તમારી સાથે આ મહા ભાગ્ય કોણ છે ?

વીણાએ કહ્યું, મારા માયાના મુઠ તેજ કઠીઆરા, કે જેમની સાથે હું વરી છું. જલમસીંહે કહ્યું, વેલીના શા હાલ થયા, તે તમે સાંભળ્યા ! વીણાએ અચ્ચો પામી પુછ્યું, શા ! જલમસીંહે કહ્યું પોગળ વેરાઇ ગયું, જોધ-પુરનો રાજકુંવર સાચો નહીં પણ બનાવટી નીકળ્યો. વીણાએ ઉદાસ થઇ કહ્યું, મેં તેને પ્રથમથીજ કહ્યું હતું, પણ તેણે માન્યું નહીં, અને છેવટમાં દુઃખ સાગરમાં ડુબી. અભણ માતાએ અને અભિમાની પિતાએ તેને અભીમાની બનાવી, અને તેજ અભીમાને તેને આ દશાએ લવરાવી, જે તે દીવસે મારે કહેવું તેણે માન્યું હોત, તો તેની આ દશા ન થાત, પણ તેના નશીબમાં એવું લખાવી લાવી હશે, તે કેમ મીથ્યા થાય.

એ પ્રમાણે શોકના ઉદગારો વીણાના મુખમાંથી નીકળવા માંડયા, ત્યાં કઠીઆરાએ કહ્યું, મુષક ! મુંદરી ! તેનો શોક નકામો છે. સૌ સૌના નશીબ પ્રમાણે અને જાય છે; તમે સમજુ થઇ શોક શામાટે કરો છો ? મારી મને આશા નહોતી, કે આ સ્થિતિએ પહોંચું. પણ આ સ્થિતિએ પહોંચવાનું લખેલું, કે તમે ભાગ્યદેવી મળી ગયાં, અને આ કંગાલ કઠીઆરાના દળદર ટળી ગયાં.

વીણાએ કહ્યું નાથ ! આપનું કહેવું સત્ય છે; પુર્વ જવનાં સંચિત આ જવ ભોગવવાનાં છે; જે જે બને છે, તે પુર્વના સંચીતનેજ લીધે; જલમસીંહે કહ્યું, તમે ક્યાં જાઓ છો ? વીણાએ કહ્યું માધવ ગોવીંદની જત્રા કરવા સિદ્ધપુર જઇએ છીએ; તમે ક્યાં જાઓ છો ?

જલમસીંહે કહ્યું, હું પણ સિદ્ધપુરજ આવું છું વીણાએ કહ્યું, તો ચાલો, અમેને તમારો સારો સંગાથ મળ્યો. જલમસીંહે કહ્યું, તમે આગળ ચાલતાં યાઓ, હું પાછળ મારા માણસોની તઇયારી કરી આવી મળું છું.

વીણાએ કહ્યું સાર, જલદીથી આવી મળજો, એ પ્રમાણે કહી વીણા અને કહીઆરો ત્યાંથી સીધપુર તરફ વિદાય થયાં.

તેઓ ગયાં, ત્યાં જલમસીહ કહ્યું, આવી મળું છું, ખરેખર આવી મળું છું ! તારા લાયકની તઇઆરી કરીનેજ આવી મળું છું માધવ ગોવિંદનાં દર્શનની મને અભીલાષા નથી, પણ તે સુંદરીને મેળવવાનીજ ઇચ્છા છે. આવી દેવપુતળી જેવી કન્યા તને કંગાલને તે થોભે ! તે તો મારા લાયકની છે. પણ સીધી રીતે કાંઈ મળે તેમ છે ! એ તો એજ, મારાઓને સમજાવી તેના ઉતારેથી ઉપડાવી ઠાર કરાવું, અને એજ વીણાને આ જલમસીહની મોહોરઠાર બનાવું, ત્યારેજ મારૂ નામ જલમસીહ; આલ્ય મારાઓની તજવીજ કરી તેમની પાછળ પહોંચી જઈ, એ પ્રમાણે વીચાર કરી કહીઆરોને તેના ઉતારામાંથી ઉપડાવી ઠાર કરાવા માટે મારાઓની તજવીજ કરવા ગયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

માધવ ગોવિંદની જાત્રા.

વીણા સુંદરી અને કહીઆરો સિદ્ધપુરમાં આવી-પહોંચ્યાં; કહીઆરોની જલમસીહને ખચાવવાની બહાદુરી, શહસ્ર વાપરવાની સમજ, તેમજ રાજકીય લક્ષણો જોઈ વીણાને તેનો સંદેહ ઉત્પન્ન થયો. પરંતું ગોર આવી પહોંચવાથી માનુષ્યાદ્ધ કરવા જગ્યા માટે ગોરની પાછળ ગયાં.

જોધપુરના રાજા જોધાણનાથ, કે જેણે એક વચનને ખાતર પોતાની સગર્ભા રાણીને વનમાં મોકલી, તેનીજ ઝુરનામાં જીવ્યા કરતા હતા, તેમનો ઝુરપો આજ પંદર વરસ થયાં એનોએજ હતો તે દુર કરાવા માટે પ્રધાનશ્રીએ તેમને સીધપુર આવવાની સલાહ આપી સમજાવીને સિદ્ધ-

પુર તેડી લાવ્યા હતા. સિદ્ધપુર આવ્યા છતાં તેમને જુ-
રાપો તેવાને તેવાજ હતો.

જોર તેમને એક જગોએ ઉભા રાખી શ્રાદ્ધ કરાવાની
તકવારી માટે ગયો, ત્યાં જોધાણનાથ પાછા તેજ જુરાપામાં
પડ્યા, અને શોક કરવા લાગ્યા.

ગઈ ! અરેરે સગર્ભા સુંદરી ગઈ ! આ અભાગી-
આને છોડી ચાલી ગઈ. માંથે વાંઝીઆ મેંદણું મુકવી ગઈ,
આહા હા ! નીભાગી, પુરો અભાગી, આટલું આટલું કરૂંછું,
છતાં તેને મેળવી શકતો નથી. આજે સોળ સોળ વરસ
થયાં તેની જેવી ને તેવી આકૃતિ આ આંખો પાસે ખડી
છે. મુકી મુકાવી નથી, વીસરી વીસરાવી નથી, પ્રત્યક્ષ જો-
વાતી નથી. તેનું રટણ ઘડી ઘડી, પળે પળે થયા ફરે છે.
માધવ ગોવિંદનાં દશનનું જાન નથી, પણ તે સુંદરીના
દર્શનનું જાન છે. ખાતાં, પીતાં, પહેરતાં, ઓઢતાં, સર્વ
વાતે સુંદરીના અધરામૃતપાનનીજ ઇચ્છા છે, પહેરવામાં તે
સુંદરીના પ્રેમનીજ કંઈની પહેરવા ઇચ્છા છે, ઓઢવામાં તે
મધુરીનું મધુર ભાસણ આ રૂવે રૂવે છવાઈ રહ્યું છે, તેની
જ ઇચ્છા છે. પણ સુંદરી ક્યાં ?

પ્રધાનજીએ કહ્યું, રાજવી ! નાહકનો કલેશ શા-
માટે કરોછો ? બનવાકાળે બનીગયું, તેને આજ સોળ
સોળ વરસ થઈ ગયાં, છતાં નથી લગાડતા રાજ કાજ તરફ
લક્ષ, નથી લગાડતા સ્ત્રીમાં લક્ષ, નથી લગાડતા ખાવામાં
લક્ષ, કોઈ વાત ઉપર લક્ષ લગાડતાજ નથી, એ તે તમોને
શોભે ! તમારો જુરાપો દુર કરાવા હું તમોને માધવગો-
વીંદને પાસે તેડી લાવ્યો, છતાં અહીપણ એનું એજ !

જોધાણનાથે કહ્યું, પ્રધાનજી ! તમારે કહેવું સત્ય
છે, પણ તમારે કહેવું મારા ધ્યાનમાં તો ઉતરતું નથી.

મારૂં ધ્યાન તો એજ ચોટી ચાલીમાંજ લાગી રહ્યું છે, સં-
માર બધો મુન્ય રેખું.

જો નવ નવ

માન

(મપુરમાં તથા નાવ મારીને) જો રહ.

રેખું મુન્ય સંસાર જોઈ મારીરે, પ્રિયા નામ ધાવ ઉરકારીરે.
પ્રીયા હશે તું ક્યાં, ચોખી વળપો જ્યાં ત્યાં;
બુદ્ધો બ્રમર બટક કમળ બીહારીરે-પ્રિયા નામ.
જપુ તુજ જાપ શાળી, ધરી તુજ ધ્યાન સળી;
મળીશ ન શકુ જાળી, ક્યાંથી મળનારીરે-પ્રિયા નામ.
રહય ચીરાય મારૂં, ગતી મતીને વિસારૂં;
ક્યાંથી મળે દર્શન તારૂં, ચોટી પ્રિયા મારીરે-પ્રિયા.

રાજાને લઈ પ્રધાનશ્રી શ્રાદ્ધ કરવા માટે ગયા, ત્યાં
કઠીઆરો, વીણા સુંદરી, અને ગોર આવીપડોઆ. ગોર
કહ્યું જજમાન રાજા પેલા સામા તીર ઉપર તમને શ્રાદ્ધ
કરાવાનું છે માટે આવો તમે નાહીને તઈયાર થાઓ, તેટ-
લામાં હું શ્રાદ્ધ સામગ્રી લઈને આવું છું. એ પ્રમાણે કઠી
ગોર શ્રાદ્ધ સામગ્રી લેવા માટે ગયા.

ગોર ગયા ત્યાં કઠીયારાએ કહ્યું, સુધક સુંદરી તમે
અહીંઆંજ બેસો, હું સ્નાન કરવા જાઉં છું. એમ કઠી કઠી-
યારો સ્નાન કરવા ગયો, અને વીણા સુંદરી પતીની આ-
જ્ઞાને માન આપી ત્યાંજ રહી; કઠીયારાના ગયા પછી
વીણા સુંદરી કઠીયારા અંબંપના વીચારમાં પડી.

વીણાએ વીચાર્યું, પતીની જાત કઠીયારાની નથી, તે
તો ખુદ્દુ છે. એકજ ગોળીથો સાપને ઠાર કરી જાતમસી-
હને બચાવ્યો, તે શું ઓછી બહાદુરી છે? તેમની હથી-
યાર બાંધવાની, તેમજ વાપરવાની આવુરી તમને રાજસી
છે, તેમાં તો શક નથી. તેમના હાથે બાંધેલું માંડળીયું

વાંચવાનો વખત આવ્યો છે. માળીયું વંચાતાં તે બધો
જેક ખુલી જવાનો તેતો નિસંશય છે.

તેમનું મીઠું મનદર ખાતરું ! રાજસી ચાલ !
અલોકિષ્ણુદિ ! પોશાક પહેરવાની હળ ! એ બધી કઠીઆરાની
જાતમાં ક્યાંથી હોય ! ને હોય પણ શેની ! તે તો બિચારો
લાકમાં વેચનારને પેટ અવતાર લઈ આવું શીલ્લુ ક્યાંથી
મેળવે !

ભાગ્ય ! ભાગ્ય ! તું એક અજબજ છે ! તારા
આધારે સંતોષે રહી છું, તો તું એક કષ્ટપરૂષ સમાન ઉપર
આશાનાં અમૃત ફળ ખેસવાની તૈયારી છે. મોહાર તો બેશી
ચુક્યો ! ફળને હવે વાર નથી. પતી આવે એટલીજવાર.

પ્રથમ તો મન મોહનને કહેવાની કે માફળીયું લાવો,
તે વાંચવાનો થયો છે દાવો મન મુકી વંચાવો અને આ
બાબાને સુભાગી બનાવો, સુભાગ્યે ઉત્તમ જાત પતીની
નીકળશે એટલે ભાગ્યનો લ્હાવો પુર્ણ થશે, શંકા જશે,
અને સમાધાન પણ થશે; પણ વખતે કુખત નીકળી તો !
તો શું ! હું ક્યાં જાતને વરી છું કે તેની ચીંતા હોય !
બર બજારમાંથી શ્રીફળ ખરીદું છે, તેમાંથી કોપર ઉમડુ
નીકળે કે ખોડ ! વેચારને શું ! ખરીદનારનું ભાગ્ય.

વીણા—

ગાયન

બર ચોટથી મીફળ ંહોરું, ખાવા કોપર ખતેલ;
સાડ ખોડ કર્મે નીકળવું, ભાગ્યું શાણા સંતે— નેવી૦
જાત જાતને નથી વરી હું, ભાગ્યે લખ્યાપતી પામીલ
જાત કુખતી નીકળે ગમે તે, ધારું થશે ગજગામી—નેવી૦
કુખતી કઠીઆરા જાણી નોંધને છે પતી રથાપ્યાલ;
પરભવ પુન્યે મળ્યા સુભાગી ભાગ્યમાં પ્રભુએ આપ્યા—નેવી૦
એજ પતી છે એજ પ્રભુ છે, એજ આ સતી શણમારલ;
પ્રભુ ગણીને સેવન કરવું એજ સતીનો ઉદ્ધાર— નેવી૦

આ પ્રમાણે સતી વીચાર કરે છે, ત્યાં કઠીયારો
આવે, અને કહ્યું, સુંદરી ચાલે, આઠ વીધી સંપૂર્ણ
થઈ રહી. હવે આપણે ઉતારામાં જઈએ, વીણાએ કહ્યું,
નાથ પધારો, એ પ્રમાણે કહી તેઓને ગોરે આપેલા ઉતારા
તરફ ગયાં.

પ્રકરણ ૫ મું.

વીણા અને કઠીયારો ઉતારામાં.

ઉતારામાં આવી વીણાએ કહ્યું, નાથ માધવોવિં-
દનાં દર્શન કર્યાં ? કઠીયારાએ કહ્યું, હા. વીણાએ કહ્યું,
માત્ર આઠ કથું ? કઠીયારાએ કહ્યું, હા; વીણાએ કહ્યું,
હવે તો આપના જીવને આનંદ થયોને ? કઠીયારાએ કહ્યું,
મારી પરમપ્રિયા પ્રાણઆધાર ! તે બધું તારા પ્રતાપેજ,
સુભાગી સુંદરી તારા ભાગ્યેજ આ દશાને પહોંચ્યાહું,
અને આવો સાહ્યખીવાળો બન્યો, તેપણ તારા ભાગ્યનોજ
પ્રતાપ.

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! હું તો આપની દાસીહું.
આપ સુભાગીના પ્રતાપેજ મને સુભાગી બનાવી, ઠંઝાલ
કઠીયારણનો પોશાક બદલાવી સાહ્યખીવંત બનાવી, તે
આપના સુભાગ્યને લીધેજ, નહીતર હું તો આપની દાસીહું.

વીણા--કઠીયારો-- ગાયન.

(અતુલસુંગારછો) એ રાહ.

વીણા--અરપણ તન મન છે

કઠીયારો--વાહરે વાહરે

પ્રિયા ધન્ય ધન્ય છે

વીણા--વાહરે વાહરે

પરભવ પુન્યે મળ્યા પુન્યશાળી
કઠીયારો-અરધ્યું આ તમ મન ધન છે
વીણા-વાહરે વાહરે

વન ઉપવન સાથે ફરે
નાથ ચરણ ધરી માંય
કઠીયારો-માગ્ય ખીલાન્યું સુંદરી
શ્રદ્ધી હીણબાગી હાથ

વીણા-જન્મ સાર્થક માટે સર્વે તમે છે
કઠીયારો-વેચાણ તમને આ તન છે
વીણા-વાહરે વાહરે-અરધ્યું

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! હવે જામી વાત જવાદો;
ચેલુ માહળીયું લાવો, અને વંચાવો; હવે શ્રાપ કર્યું માટે
તે ઉપર છે હમારો દાવો. કઠીયારાએ કહ્યું, સુંદરી રહે-
વાદોને ક્યાં નાશી જવાનું છે, પણ આ માધવગોવિંદનું
તીર્થ તો અજબ !

વીણાએ કહ્યું, અજબ કેમ ન હોય ! પણ હવે
મારી વાત નહીં ઉઠાવો. માહળીયું લાવો. કઠીયારાએ કહ્યું,
સુંદરી રહેવાદો. એ વાંચવાથી શું સાર છે ? કદાપી મારી
જાત સુખાત નીકળી કે કુખાત નીકળી; ને સુખાત નીકળી
એ તો ઠીક છે, ને ને કુખાત નીકળશે તો પરતાવાનું થશે,
માટે રહેવાદીયો.

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! નાહકની મને ખનાવો નહીં.
તે માહળીયું વાંચવાની ઉતકંઠા છે તે પરીપુર્ણ કરો. તમા-
રી જાત ગમેને હશે, પણ હું ક્યાં જાતને વરીશું, કે
જેથી પરતાવું પડે. અર મંજરે ખીડેલી જાની ખરીદ કરી
છે, તે ગમેતો કેલકીની નીડેલે કે હરેણીની નીકળે, તેમા વે-
ચનારને શું પંચાલ પડી છે, ખરીદનારનું ભાગ્ય !

કઠીયારાએ કહ્યું, સુંદરી ! નાહક હક શા માટે કરો છો ? ત્રીક કહ્યું કે રહેવાદીગે; વીણાએ કહ્યું, નાથ એ વાપી વાલ મારે મહી માહળીયું લાવો. કઠીયારાએ કહ્યું, શું તમારી માહળીયું વાંચનાનીજ મુશ્કેલી છે ? વીણાએ કહ્યું, નાથ ! શા માટે અધિરી બનાવો છો ! જલદી વાંચો.

કઠીયારાએ કહ્યું, મુલાગી સુંદરી ! પ્રથમ વચન આપો, કે માહળીયામાં ત્રીકની વાલ મારી રજ શીવાય તમારે કાંઈને કહેવી નહી. વણાએ કહ્યું હો આ વચન છે એમ મહી તાળી આપી અને કહ્યું નાથ લાવો. કઠીયારાએ કહ્યું, સુંદરી મનને સાચવી રાખજો ! હવે બેસાં થતાં નહી.

વીણાએ કહ્યું નાથ ! શા માટે અધિરી કરો છો ! લાવો ! લાવો ! એવું તે એમાં મુ છે ! કે જેથી આટલું બધું કહો છો ? કઠીયારાએ કહ્યું, સુધક સુંદરી ! હવે પછીના મુખને આપાએ ! ભાગ્યને બંડાર છે ! વીણાએ કહ્યું, ત્યારે તો જલદી લાવો.

કઠીયારાએ કહ્યું, હુંજ વાંચુ. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! જલદી વાંચો. વીણાની અપીરક દુર કરવા, કઠીયાનાએ માહળીયું ફેરી મહીથી ચીતી પ્રકીને વાંચવું શરૂ કર્યું. પ્રથમ વાંચ્યું કે દીકરો મુદ્રી મરે છે. વીણાએ કહ્યું કોણ ? કઠીયારાએ કહ્યું, આવે છે ! ખાતી રજપુતની રાણી. વીણાએ કહ્યું, શું તમે રાજકુમાર ! ક્યાંના ! કઠીયારાએ કહ્યું, સુંદરી ! આવે છે ! આવે છે ! વીણાએ કહ્યું, કહો કહો નાથ જલદી કહો ! નાહકની નહીં દવળાવે, અધિરીને ધીરી કરે. કઠીયાનાએ પાછું વાંચવા માંડ્યું; જોવાળનાથના કુંવર અતઃ કુમારને જય આપ્યો, આપીશ આવે છે સોદીસાદી; સાથે મંદારવાળી વીંટીની નીસાની.

વીણાએ અચંબો પામી કહ્યું, શું તમે જોધપુરના
રાજકુમાર ! કહીયારાએ કહ્યું હા, પણ વ્હાલી તમારો તો
તામેદાર. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! પ્રભુની લીલા અગાધ છે !
ઇશ્વર ખળવાન નથી, પણ ઇશ્વર ઉપરની આસ્તાજ ખળવાન છે.
પીતાએ વેલીને જોધપુરના દરબારનો વૈભવ આપવા
ચાહ્યો, પણ તે મારા ભાગ્યમાં લખાયેલો, તે કેવી
રીતે મીથ્યા થાય !

વીણા—

ગાયન

ભદ્રા-ગત

જય સુખકર દુઃખ હરતું !

ભકતવત્સલ પ્રભુ ટેક નીભાવણ તું-ટેક.

રંગ ઢંગ તારા, જગ જગ ન્યારા;

ટેક જે ધારે, આકીને તારે, તેને ઉદારે;

તુજ તન મન ધનથી જય કર તું !

રાજવી પ્યારા ! આંખોના તારા ! હઇ રહીયાળા !

ઉદારી ખાળા;

આસ્તા ધારી, તારી પ્યારી—જય સુખકર.

કસોટી મારી, કીધી છે ભારી, પાર ઉતારી પાછળથીરે;

રાજવી પામી, દુઃખ સઉ વામી, એ સૌ ભાગના ખળથીરે,

હે જગધર ! સુખકર, દુઃખ હર, જય કર, શ્રેય કર,

રાધાકર,

નરવર, સત્ય એક ગીરીધર-તું-જય

વીણાએ કહ્યું નાથ આ દાસીનો સંસાર પ્રભુ પ્રતાપે
અને ભાગ્યખળે સુધર્યો; એકવાર આ દાસીને પ્રેમનું આલીંગન
આપી કૃતાર્થ કરે;

વીણા—કહી આરો—

ગાયન

વીણા—આનંદ આ નંદ ઉર અતિશે જોધાણુ કુળદીપક નીકળ્યા

કહીઆરો-સંતોશીની આમ શુભ ગતી છે,

સાચી નીદા એમુ ભાગ્ય ફળ્યાં.

વીણા-(સાર ખોટું એ ભાગ્ય બળ, એજ ફળ)

કહીઆરો-નિરભાગીથી સુભાગી બનાવ્યો,

સતી શાણી છે મુભાગ્યે મળ્યાં;

વીણા-કહીઆરામાંથી નીકળ્યા રાજેશ્વર ભાગ્ય હુમારાં પુણ્ય ભળ્યાં

વીણા-ગોખે બેઠે ગોરખ મળીઆ નશીબ નટના એતો ખેલ

કહીઆરો-ખેલ તમારા મન માનુંની કહીઆરેથી કીધો છેલ

વીણા-(ગહાલા રાજકુમાર હુતો આપની દાસી,

દાસી નહી પણ સુખરાસી)

કહીઆરો-ખીતુ રાજમાં જઈએ પ્રીતે

વીણા-પુર્વનાં પાપો સર્વે ટળ્યાં

કહીઆરાએ વીણાને પ્રેમનું આલીંગન આપ્યું. જેમ વિષ્ણુ પત્ની પ્રીયા પતીને ભેટતાં બેટમે આનંદ પામે, તેથી પણ વિશેષ આનંદ આ આલીંગનથી વીણાને થયો. તે ખીચારીને કહીઆરા સાથે આપી, ત્યારે તેને કયાં ખખર હતી, કે આ ભેધપુરના કુમાર છે, ફક્ત સંતોષેજ આનંદ માન્યો હતો. તે સંતોશ કદપ તરૂ ફળ્યો, અને મીઠાં ફળ આખવાનો વારો મળ્યો, તેથી તેવો આનંદ કેમ ન થાય !

આલીંગનથી છુટા થતાં વીણાએ કહ્યું, નાથ ! આપણે ભેધપુર ક્યારે જઈશું ? કહીઆરાએ કહ્યું, હાલ; હું તૈયારી કરવા બહિં છું, ને તમે પોઠી બાંધો. વીણાએ કહ્યું, નાથા સતી બેઠે પતીને તે તરફી હોતી હશે કે ? હુંજ તૈયારી કરવા બહિં છું, અને આપ પોઠી બાંધો.

વીણા-કઠીઆરો-

ગાયન

(પાતળીઆ પરિશ્રમ લ્યો શાને)

કઠીઆરો-ધટે નહીં શ્રમ ચાણી સુકોમળ

રાખો કાંઈ ગમ રાખો ગમને

વીણા-સમ હઉં શ્રમ લેવા પ્રીતમજી માનો મારા સમ માનો સમને

ચીંતા ધટે નહીં, શ્રમ હઉં નહીં, તો તો સતી નહીં

એ.....શાસ્ત્ર નીતી-પ્રાણપતી-

કઠીઆરો-..... ધટે નહીં

(શું આવા કોમળ શરીરે તે શ્રમ લેવાય !)

વીણા-(ત્યારે સતી બેઠે પતીને તસ્લીએ દેવાય !)

કઠીઆરો-પતીની ચીંતાનો ભાર નિવારે

સતી સુલક્ષણી ધન્ય તેને ધન્ય છે

સુખમાં વિલાસી દુઃખે બને દાસી

વીણા.....પતી થેવા પ્યારી

કઠીઆરો-આ.....સાચી સતી...ધન્ય મતી ધટે નહીં

(ચાણી હુંજ જઉં છું, તમે શ્રમ રહેવા લીયો)

વીણા-(સતીના ધર્મની આડે આવવું હોય તો બંડે તમેજ લીયો)

કઠીઆરો-ધર્મ સતીનો શું બધું રસીલી !

ધન્ય તેને ધન્ય લાખે ધન્ય છે

વીણા-બાણું નહીં લાલા ધર્મ બીજે બહાલા જપુ પતી માળા

કઠીઆરો-આ.....ભાગ્યવતી.....સાચી સતી...ધટે નહીં

વીણાએ કહયું, નાથ ! પોઠીબાએ, હું હાલ તૈયારી કરી પાછી આવું છું; કઠીઆરોએ કહયું, બંડે પધારો. પતીની આજ્ઞા મળતાં સતી તૈયારી કરવા ગઈ અને કઠીઆરો પોતે મુઠ્ઠા ગયો.

પ્રકરણ ૬ હું.

જલમસીંહે કે જે વીણા ઉપર મોહીત થયો હતો તેણે નદીતટેથી કઠીયારાના હાથે સર્પથી મુક્ત થતાં જુદું બહાનું કાઢી તેમનાથી જુદો પડી તે કઠીયારાને મારીનાંખી વીણાને લઈ જવાના ઇરાદે મારાઓની તજવીજ કરવા ગયો, અને નજદીકમાં ચાર કોહોળી રહેતા હતા, તેમની પાસે ગયો.

કોહોળીઓએ કહ્યું, અથા આંહી વ્યમ આંયો છે ? જલમસીંહે કહ્યું, તમારું કામ પડ્યું છે, તેથી આંયો છું. કોહોળીઓએ કહ્યું, અમારું શું કામ પડ્યું છે ? જલમસીંહે કહ્યું, એક જોકરાને ઉપાડીને જંગલમાં લઈ જવો છે. કોહોળીઓએ કહ્યું હું કામ ! જલમસીંહે કહ્યું, ઠાર કરવા. કોહોળીઓએ કહ્યું, તે હમે નહીં કરીએ તું કોઈ પાપીઓ લાગે છે ! જલમસીંહે કહ્યું, ઈન મ મળશે ઇનામ ! કોહોળીઓ કહ્યું, એણે તારું શું બગાડ્યું છે, કે તેને મારી નાંખાવવો છે ? જલમસીંહે કહ્યું, મારી ખાયડીને લઈ નાશી આંયો છે. કોહોળીઓએ કહ્યું, ત્યારે, તો એક ઝટકે ઉડાડી દેવાના. જલમસીંહે કહ્યું, ચાલો ત્યારે ! કોહોળીઓએ કહ્યું ચાલો હમને ખતાવો.

એ પ્રમાણે કહી મારાઓને તેડી કઠીયારો મુતો હતો ત્યાં આંયો અને પોતાની પાસે બેભાન કરવાની શીશી હતી તે સુધાડીને કઠીયારાને બેભાન કરી મારાઓ સાથે જંગલમાં મોકલી દીધો. અને વીણાને છળવા માટે કઠીયારાને ત્યાંથી મારાઓ સાથે વીદાય કરી તેની જગ્યાએ તેની સાલ ઓઢીને સુષ્પ ગયો.

તે સુષ્પ ગયો, ત્યાં વીણા આવી અને જલમસીંહે કે જે સાલ ઓઢી મુતો હતો, તેને પોતાનો પતી સમજીને

પુછ્યું, નાથ ! હુંડીઓ કીધ પેટીમાં મુકવી છે ! આ પ્રશ્નનો જવાબ દુષ્ટ જલમસીહે આપ્યો નહીં, તેથી વીણાએ પતીને પુછવા માટે જાગૃત કરવા માટે જલમસીહે ઓઢેલી સાલ ખેંચી.

સતીએ સાલ ખેંચી, ત્યાં જલમસીંહે એકદમ બેઠો થઈ ગયો, અને કહ્યું, કેમ છે મારી બહાલી દીલદાર ! વીણા જલમસીંહેને જોઈ અચ્ચો પામી, અને કહ્યું કેણુ દુષ્ટ જલમસીંહે ! જલમસીંહે કહ્યું બહાલી હું જલમસીંહે ઠાકાર પોતે. વીણાએ કહ્યું, મારા પતી ક્યાં ! જલમસીંહે કહ્યું, તેના લાયકની જગ્યામાં, મશાણમાં; વીણા હુંખ દરીયામાં ડુબી ગઈ, ને કહ્યું હાય ! બહાલા રાજકુંમાર ! એ પ્રમાણે અદ્ધસોસ કરવા લાગી.

જલમસીંહે કહ્યું, સુંદરી ! અદ્ધસોસ શામાટે કરો છો ! એ કંગાલ કડીયારામાં શું માલ ખળ્યા હતા ! મારી સાથે આવશે તો સુખી થશે. સમજ્યાં ? વીણાએ કહ્યું, હરામી જલમસીંહે, સુખી સુર્યની આડે આવનાર કાળ મુખા રાહુઆ તને રોમ રોમ કીડા પડશે અને તારી લાસ જંગલમાં સડશે અને કાગડા કુતરાં ચુંધશે સમજ્યો ! તારો જીવ ખચાવનારને આ બહલો ! જલમસીંહે કહ્યું એતો જાણ્યું ! ચાલ્ય આગળ થા ! વીણાએ જીમ મારી, ઠાઈ આવો, આવો, ખચાવો ! સતી ઉપર બળાત્કાર થાય છે; જલમસીંહે કહ્યું, અહીંઆં કીયો તારો ખાપ આવનાર છે ! વીણાએ ફરીથી જીમ પાડી, ઠાઈ આવો, આવો, ખચાવો ! સતીના ધરમનું ધરબોળ જાય છે.

વીણાની જીમ સાંભળી જોષાણનાથે છેટેથી કહ્યું. હું જોષાણનાથની હયાતીમાં સતીને સતાવનાર એવો બે માંધાવાળો કેણુ છે ?

જેઘાણનાથને જોઇ જલમસીંહ ગલરાયો, અને સતીને મુકીને નાશી ગયો; જલમસીંહ નાશી ગયો, ત્યાં જેઘાણનાથ આવી પહોંચ્યા, અને જલમસીંહની પાછળ સીપાઇને દોડાવ્યો કે તે પાપીને પકડીને મારી પાસે લાવો. જેઘાણનાથનો હુકમ થતાં સીપાઇ તે હરાંમી જલમસીંહને પકડવા તેની પાછળ દોડ્યો,

સીપાઇ જલમસીંહને પકડવા ગયો, ત્યાં જેઘાણનાથે કહ્યું, સતી સુંદરી ! તમે મારી સાથે જોધપુર આવો, જોધપુર ગયાં બાદ તમારા પતીની તપાસ કરાવીશું. વીણાએ કહ્યું, શું નાથ મળશે ! જેઘાણનાથે કહ્યું, જે હયાત હશે તો મળશે, પછી તો પ્રભુની ઇચ્છા; હાલ તો તમે જોધપુર આવવા તર્ક્યાર થાઓ. હું મારે ઉતારે જાઉં, ત્યાં તમે આવી પહોંચો. એ પ્રમાણે કહી જેઘાણનાથ પોતાના ઉતારા તરફ ગયા.

વીણા પતી શોકમાં ગીરફતાર થઈ, અને કહેવા લાગી, શું નાથ મળશે ! મળવું લખ્યું હશે, તો મળશે; ને નહીં મળે તોયે શું ! પણ,

વીણા--

ગાયન

(સુંદર શામળીઆ) એ રાહ.

રાજન રઢીયાળા, કયાં જઈ ઠહાલા વસીઆ
આંખોના તારા, ભાગ્ય હમારાં ખસીઆ
ભાગ્ય બળે સુપતી મીલાવ્યા, કઠીયારાના રાજવી કહાવ્યા
નશીબ નીલાંગેથી ગુમાવ્યા, વીચાર ભાવીને એ ભાવ્યા
કયાંથી મળે રંગ રસીઆ--રાજન રઢીયાળાં
નિલાંગે મને લવરણ રોળી, રાંકડીને રાજે રંગદોળી
પ્રાણ વિયોગની સળગાવી દોળી,
દુખ સાગરમાં દીધી ઝમોળી
દુઃખાગ્ય મારાં ધસીયાં--રાજન રઢીયાળાં

પાપીએ નીજ પાપ બતાવ્યું; ભવસાગરમાં નાવ ડુબાવ્યું.
 દાસીએ કવવત લઈ મનભાવ્યું,
 હીમાળે જળવું કર્મમાં આવ્યું.
 દુરદેવ બલે મુજ હરીયા-રાજન.

એ પ્રમાણે દેવને દોષ આપતી વીચાર કરવા લાગી, કે જોધાણનાથ મારા સસરાજી છે, તેમની સાથે જવામાં મને હરકત નથી; પતીની આજ્ઞાથીવાય માણી-વાની વાત કોઇને ન કહેવાનું પતીને વચન આવ્યું છે, માટે તે વાત મારે જણાવાની નથી, માટે હાલ તો તેમની સાથેજ જવામાં સાર છે; એ પ્રમાણે વીચાર કરી સતીસુંદરી જોધાણનાથના ઉતારે ગઇ, અને તેમની સાથે જોધપુર તરફ સીધાવી

પ્રવેશ ૬ મો.

કઠીઆરાને મારાઓ જંગલમાં લાવ્યા, અને એક ઠેકાણે વીચાર કરવા લાગ્યા, અહ્યા જેહલા, આતો મરી જ્યા જેવોજ છે, પેલા રાંડનાએ એર હુગાડયુંલાગે છે, તેથી જોતો પુરો થઈ જમે છે, આપણે મારવાનો રહ્યો નથી. જેહલાએ કહ્યું, બાધીડા આ રામલાનું કહેવું ળરા-બર છે. પણ આપણે ધડીવાર ખેડો, જો હાલથે તો આ જાંદુકડીથી ઠાર કરતાં ચેટલી વાર લાગવાની છે? રામલે કહ્યું, અરે દંની જુનના બાઈ કડ, આ તરવાર તમ્યાર છે, હાલ્યો તોતો બે કકડાજ કરી નાંખવાનો.

એ પ્રમાણે ચારેજણા કહુંબો કાઢવા ખેડો, ત્યાં કઠીઆરાને જોનની શીશી સુંધાડી હતી તેનો અમલ ઉતરતાં તે લગાર હાલ્યો, ત્યાં જેહલાએ કહ્યું, અહ્યા પેલો હાલ્યો ! રામલે કહ્યું ફાડય જાંદુકડી ? જાંદુક ફાડી તેની

ગોળી આડી જવાથી કઠીયારો ઉભો થયો, અને પાસે પડેલી મારાઓની તલવાર લઈ મારાઓની પાછળ ગયો.

મારાઓને ઠાર કરી કઠીયારો વીચારમાં પડ્યો, કે હું ક્યાં ! ગોરનો ઉતારો ક્યાં ! વીણાસુંદરી ક્યાં ! આ મારાઓ શા ! જંધુકનો ખહાર ર્યો ! આ કાંઈ સમજાયું નહીં; મું કોઈ હસમીએ મને ઠાર કરી વીણાસુંદરીને લઈ જવાની લાલચે આ કર્તવ્ય તો નહીં કયું હોય ? હાહા તેમજ હશે, નહીતર આવી ધીના શેની બને !

આહા ! હા ! હા ! સુભાગ્યે મળેલી સતી સુમ થઈ ! હવેએ રસવેલી ક્યારે મળશે ! આદ્ય હીણભાગી જીવ ગોરને ત્યાં જઈ તપાસ કરી પ્રીયાનો પત્તા મેળવું.

કઠીયારો—

ગાયન

ભેટુ ક્યારે સતી નારી, એ ભાગ્યવતી નારી.....ભેટુ.
ખ્યારી વીયોગની વીરહ ગીડાની વીરહીનેજ ખીછાણ.
એક ખ્યારીમાં ભમે પ્રાણ, અવર નહીંધ્યાન, રહે ચીત ધારી..ભેટુ.
રાજવી બાણી સતીએ શાણી ધરતીતી ક્રવા ઉમંગ
તે ઉમંગનો થયો ભંગ, દુઃખો સૌરંગ, બળે ઉરભારી..ભેટુ,
ખ્યારી કેરો પત્તા મળશે, ત્યારે મથે રીડ સુખ
તે વીણ સા લાગે દુઃખ. વહુ મું સુખ, શકુ ન વીરભારી..ભેટુ.
ભાગ્યવતીએ ભામા હશે ક્યાં સુખ કે દુઃખ મોઝાર
નીચ ફૂલ આ ફોણ કરનાર, માફ જઈ ઠાર, કટારેકારી...ભેટુ.

એ પ્રમાણે હાથ અફસોસ કરતો વિયોગ દુઃખે અધિરોગની સતીનો પત્તા મેળવવાની આશાએ ગોરે આપેલા ઉતારે ગયો. ઉતારે જઈને ભેતાં, સતી સુંદરી, અને શેઠને ઘેરથી આણેલી લક્ષ્મી એ બેમાંનું કાંઈ નજરે પડ્યું નહીં. આ દેખાવ ભેતાં જેમ કેળ ઉપર વિજળી પડતાં જેમ

ચીરાઈ બાય, તેમ કઠીયારાનું હૃદય ચીરાવા લાગ્યું;

અમ્મસોસમાંને અમ્મસોસમાં દુઃખી ઉદ્ગારો તેના હૃદયને ચીરી સુખદારા બહાર પાડવા લાગ્યા. તે ઉદ્ગાર દ્વારા કહ્યું, હાય ! સતી સુંદરી ગઈ, સાથે સંપત્તી પણ ગઈ, સુભાગી સુંદરી ગઈ, સાથે ભાગ્યને પણ લેતી ગઈ; સંપત્તીનું દુઃખ નથી, પણ સુભાગી સુંદરી ક્યાં ગઈ હશે ! કાણુ હરી ગયું હશે ! પુછું પણ કોને ! ગોરને પુછવાથી પત્તો મળશે એમ જાહેર છે, માટે ચાલ્ય ગોરને પુછું; એવો વીચાર કરી વિરહારીમાં રીખાતો રાજકુમાર ગોરની પાસે ગયો.

ગોરને મળી પુછ્યું, મારી પ્રીયાને તમે જોઈ ? ગોરે કહ્યું, મને તો કંઈ ખબર નથી.. કઠીઆરે કહ્યું, મારો સર સામાન જોયો ? ગોરે કહ્યું, તેની પણ મને ખબર નથી. ગોર પાસેથી આવ્યો જવાબ મળતાં, તેનું મન સંસાર તરફથી દુર થયું, અને દૈવને દોશ આપવા લાગ્યો.

તેણે કહ્યું હે ગોઆરા દૈવ ! તને આવું ક્યાંથી રચ્યું ? તારૂં હૃદય કેવું ? કંગાલ કઠીયારાની હાલતમાં રાજકુવરીનો સંબંધ ! ભાગ્યવતી સુંદરીના ભાગ્યે વેલવ ? એવું ન આપ્યું હોત, તો મારે દુઃખી થવાનો વખત શેનો આવત ? આતો નીર્ધની આને સ્વપ્નામાં ધનવાન બતાવ્યો, અને સવાર થતાં નીંદ્રા મુક્ત થયો ત્યાં તેની તેજ દશા ! વંઝાને સ્વપ્નામાં પુત્ર આપ્યો, હુલાવરાવ્યો, કુલાવરાવ્યો, સ્વપ્ન મુક્ત થતાં તેની તેજ દશા ! તેવી રીતે મારે પણ સ્વપ્નવત્તજ થયું.

સુંદરી ગઈ, સાદાળી ગઈ, અભાગીની જીવન દોરી તેવીને તેવીજ રહી, આ સંસાર અટવીમાં દશાના તડકા ધાંચા પ્રાણી માત્રને લોગવાના તે લોગવવાનાજ; સાદાળીને શેતો નથી, એતો જીવતો નર ભદ્રા પામશે, પણ સુભાગી

સુંદરી અત્યારે શી સ્થિતિમાં હશે ? મારા કરતાં તે સતીની દશા વધારે દુઃખદાયક હશે । ને હોય તેમાં નવાઈ પણ શી ? સતીને પતીના વીયોગે કેમ ન થાય ! ઠોણુ દુષ્ટે અમારી આ દશા કરી હશે ! હવે શોધુ પણ ક્યાં ?

એ સુંદરીના વીયોગે સંસાર ખારો ઝેર જેવો થયો છે, હવે સંસારમાં મુખ શેનું ? જીવંતું સાચું મુખ આંખો, તે જતાં જીવંતું મુખી શાની ? સ્ત્રી પણ પુરુષ જીવંતીની આંખો છે, આંખની ધીકી છે. સંસાર અટવીમાં મુખદુઃખનો ભોમીઓ છે, તે વિષ્ણુ જીવિત વૃથા છે.

કહીયારો—

ગાયન

(આ સ્વપ્ના સમ સંસાર)

છે વૃથા પુરુષ અવતાર વગર સ્ત્રી શાણી
તે વીણુ જીવિત ધિક્કાર મનખો ખરે ધુળધાણી
સ્ત્રી છે સાચુ ભુશણુ નરનું
જેથી શોભે આંગણુ ધરનું
તે વિષ્ણુ હાથે, ધર વૃથા ગણાયે. વાંઘા જીવિત લાચારરે-છે.
નાત જાતમાં નામ દીપાવે
મુખ દુઃખમાં રહેતી સમ ભાવે
સમ ભાવ ધારે, દુઃખ નિવારે, દુઃખે દીલાસો દેનારરે-છે.

જીવ ! હવે નાહક પસ્તાવો શામાટે કરે છે । સ્વપ્ન આભ્યું, મુખને લાભ્યું, પણ તે મુખ શેનું । હવે તેનો પસ્તાવો કરવો ફાગટ છે; હવે આ સંસારથી પણ શું કામ છે ? એ સુંદરી શીવાય આ સંસાર મુખ આ દીણુભાગીને હરામ છે; આ દુઃખી સંસારથી કંટાળેલાને દિલાસા રૂપ કાંઈજ નથી, સંસારથી ભાગ્યાનો ભેડ તે તો સાચો ગેરજ છે. સતી જતાં મન ભગવંજ થયું છે, સતી

વીણુ આ તન પણ લગવું જ થયું છે, તો પછી વસ્ત્રો પંચ-
રંગી રાખીને કામ શું છે.

જેગી થઈ જંગલે જંગલને દેશોદેશ ભગી સતીનો
પત્તા મેળવીશ, જે લાગ્યબળે મળી તો તો સમજીશ કે
મુધયું કામ, નંદીતર આ સંસારને છેવટના રામ રામ;
હવે મન તું એ સતીના નામની માળા લઈ સમર્થ બહ-
લેક સીતારામ. એ પ્રમાણે મનને નીશ્ચય કરી જેગી થઈ
પ્રિયાની શોધમાં નીકળી ગયો.

હવે જલમસીંહ, કે જે વીણાને મુકી નાઠો હતો,
તે જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. જે ઠેકાણે તે આવ્યો, તે
ઠેકાણે ધમો સાધુ ણની ઈશ્વર સાધનામાં મશગુલ રહેતો
હતો, અને જીંદગીનું સાર્થક કરતો હતો; તે ઠેકાણે આવી
જલમસીંહ મન સાથે કંઈવા લાગ્યો, સુંદરી સપાટામાં
આવેલી ગઈ, ઇન્દ્ર ગઈ, આખર ગઈ, ને છેવટે આ દશા
થઈ. સુંદરીને લીધા શીવાય રાજ્યમાં જઈએ, તોપણ નીચું
જેવાનું થાય ? હવે કેવી રીતે મેળવવી ! જોધપુરનઃ દર-
બારમાંથી ઉપાડવી, એ કાંઈ નાહાનું સુતું કામ નથી.
અંપાગઢથી વેલીને ઉઠાવી તેવો ફરેજ કરીએ, તો તો વળતે
વીણા સુંદરીને વરીએ, જે ઠેકા ધમલા જેવો મળી જાય
તો તો કામ સધાય;

ધમલાનું નામ સાંભળી ધમો કે જે સાધનામાં ખેઠો
હતો, તે એકદમ ચમક્યો, અને જલમસીંહ પાસે આવીને
કહ્યું, કોણ બુઝ્યા જલમસીંહ ! જલમસીંહે કહ્યું
હા હા જલમસીંહ ? કોણ ધમાસાઈ ! ધમો કહ્યું બુઝ્યા !
મારી આ દશા કરનાર તુજ છે. હવે કહું છું કે મારી
વેલી લાગ્ય ? જલમસીંહે કહ્યું, હું પણ કહું છું કે
મારી વેલી લાગ્ય ! ધમો કહ્યું ત્યારે વેલી ગઈ ક્યાં !
જલમસીંહે, કહ્યું મારો ખેઠા તાંતોલખાં ઉપાડી ગયો.

ધમે કહ્યું હાશ ! હાશ ! હવે ખુશી થયો. જલમસીંહે કહ્યું મારી આ દશા થઈ, તેથી તું ખુશી થયો । ધમે કહ્યું હા; તારી દશા આવી થઈ, તે તારા કર્મજ થઈ છે, પણ મારી આવી દશા કરનાર તો તું જ છે.

જલમસીંહે કહ્યું, હવે એ વાત રહેવા દે, ને જે વેલીને વરવું હોય, તો ચાલ્ય જોધપુરના દરબારમાં । વીણાને વેલી જે ત્યાં છે, વેલી તારી ને વીણા મારી; ધમે કહ્યું ઠીક છે, મોતીએ ચોકતો પુરો ! પણ જે તારે નામને નામે તરવું હોય, ને વીણાને વરવું હોય, તો તું પણ ચા આવો; મારી કફની તૈયાર છે; ખાસ તારા માટેજ સંગ્રહ કરી રાખ્યો છે. જલમસીંહે કહ્યું એવા કાવાદાવા શીવાય કામ સુધરે તેમ લાગતું નથી, માટે લાવ્ય આવો તો આવો ધમે કહ્યું એ પણ ઠીક છે એક દહાવો; એમ કહી પોતાની જુની કફની જલમસીંહને આપી તેને પણ ખાવો ખનાવ્યો. આવો ખની ખને જણા ખુશી થયા.

ગાયન

જોઈ લેજો જગમાં ખાવા

જોઈ લેજો જગત ઠગાઈ છે ભગવા માંહી સમાઈ
દેખાવે સિદ્ધ સવાઈ, સ્ત્રી દેખી કહેતા માઈ
જોખનવંતી સ્ત્રી વૃંદોમાં ખાવા જાએ ધાઈ
રાંડી રાંડાને રીઝાવે પ્રિતે ભજન કીરતન ગાઈ
અને વળી તાલ જનઠ વળી સાથ તંબુરા સાહી-જોઈ
લેખ ધરે લવ તરવા માટે એવા વીરલા કાંઈ
ખનીને ખાવા રામ ભજન સઉ રથું રામદી માંહી-જોઈ
આંજ કાલ ખાવા ઘરધાલે નીરજો ધારી જ્યાંહી
હુંટારા ખની હુંટે પ્રેમે હર ચિંતા કાંઈ નાંહી-જોઈ

એ પ્રમાણે ખુશી થતા સતી સુંદરીના સુખ સુ-
ર્ચમાં આડે આવનાર રાહુ આ રૂપ ખની જોધપુર તરફ ગયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

જેઠાણનાથ અને વીણા.

જેઠપુરમાં વીણાને આવે બાર માસ થયા, પણ કહીયારાનો પતો મળ્યો નહીં; સતી સુંદરી પતી વિયોગે દુઃખી હતી. જો કે તેને જેઠાણનાથ તરફથી કોઈ વાતનું દુઃખ નહોતું, પણ તેને પતી વિયોગનું દુઃખ પાકુ હતું. તેણે કહ્યું હીવસના બારે પહોરને બત્રીસે ઘડી પતી નામના જાપ જપતી. પતી વિયોગે ખાનપાન, વસ્ત્રશણગાર આદીતણ પતીનો અંશે પતો મળતાં સુધીને માટે સખવાનો વેશ રાખ્યો હતો.

એક દિવસે જેઠાણનાથે વીણાને એકાંતમાં મળવા એક શેવકદ્વારા કહેવરાવ્યું: એકાંત મળવાનું કહેણ સાંભળી વીણા સુંદરી અચંચો પામી. પરંતુ સતી સુંદરી હીમતથી ડગી નહીં, ને મળવાનું કબુલ કર્યું, અને કહેવા આવનારને કહ્યું કે જાઓ જેઠાણનાથને કહેજો, કે સુખેથી મળે, મને કોઈ વાતની ચિંતા નથી.

સેવકે આવી વીણા સુંદરીનો સંદેશો કહ્યો, વીણાનો સંદેસો સાંભળી જેઠાણનાથ ખુશી થયા, અને મનસાથે વીચાર કર્યો, કે સતી સુંદરી પાસે જઈને મનની વાત કેવીરીતે કરીશકીશ! પ્રથમતો આ જીલ ઉપડવાની નથી, છતાં તેની પાસે જઈને જે થાય તે અરૂ; એવો વીચાર કરી જેઠાણનાથ વીણાના એકાંત વાસ તરફ ગયા.

વીણાના એકાંત વાસ પાસે આવી પહોંચતાં છઠ્ઠી-દાર નેકી પોકારી; નેકીનો નાદ સાંભળી વીણા જેઠાણનાથ સાથે તેમના પ્રાંતોનો ઉત્તર દેવા સજ થઈ બેઠી, ત્યાં રાજાજી પધાર્યા; જેઠાણનાથને વીણાસુંદરીએ સવિન પ્રભુમ કર્યા.

જોધાણનાથે કહ્યું, સુંદરી ! આજ ખાર ખાર મહીના થયા છતાં તમારા પતીનો પતો મળતો નથી. ને હવે આશા પણ લાગતી નથી, કે તમારા પતીનો પતો મળે ! વીણાએ કહ્યું, તો રાજાજી આજ્ઞા આપો, કે મારા પતીની પાછળ સતી થઈ સ્વર્ગમાં તેમને જઈ મળું. જોધાણનાથે કહ્યું, સુંદરી ! કોઈપણ નીશાની વગર તે કેવી રીતે જાને ?

વીણાએ કહ્યું, તો આજ્ઞા આપો કે પતીની પાછળ જોગણ થઈ દેશોદેશ ફરી મારા પ્રીયતમનો પતો મેળવું; જોધાણનાથે કહ્યું, છતાં પતો નહીં મળે તો ? વીણાએ કહ્યું, તો શું ! કાશી જઈ કરવત મુકાવીશ, કે હીમાલે જઈ હાડ ગાળીશ; જોધાણનાથે કહ્યું, સુંદરી જરા માફ કહેવું ધ્યાનમાં રાખો ! સતીએ કહ્યું, સુખેથી કહો.

જોધાણનાથે કહ્યું, સતી સુંદરી ! તેમ કરવાની જરૂર નથી. પતી પાછળ કરવું ઘટે, તેથી પણ તમે અધિક કહ્યું છે; પણ મારે તમને એક વાત કહેવાની છે, વીચાર કરી જવાબ આપજો; કોઈપણ રીતના ઉપદ્રવની ધારતી રાખતાં નહીં, આ જોધાણનાથ ઠગારો, કે છુતારો નથી તેની ખાતરી રાખજો. તમારા મનનાં તમે જેવાં ને તેવાંજી મુખતીઆર છો, સમજજો કે આતો એક તમારો વીચાર જાણનાર છે.

વીણાએ કહ્યું, કહે જાઓને; જોધાણનાથે કહ્યું, આજથી સોળ વરસ ઉપર મારી સગર્ભા સતી સોદી રાણીને મેં હીણભાગીએ ગુમાવી, ત્યારથી સંસાર બધો ઝેર જેવો થઈ ગયો છે; અને બીજી રાણીઓ ઉપર ચીત થાટવું નથી; જોજો વીચાર કરી જવાબ વાળજો, બાબતકાર કે બીજી કોઈપણ રીતની ધારતી રાખજો નહીં. વીણાએ કહ્યું

(પત્નીની વાત મળી, પણ આમની સુખદિ છે ટળી)
હાં કહે જાઓને !

જેઠાણનાથે કહ્યું વાંઝીઆ મેહેણાને લઈને સગાં
સાંબંધીઓ તરફથી ફરજ પડવાથી તમોને કહેવું પડે છે; આજ
સુધી તે શોઢી રાણીનો શોક હૃદય મદીરમાં જારી હતો,
પણ તમને જોયાં, ત્યારથી તે શોક કમી થયો છે; વાડ !
તમને શોઢી રાણીની જગો આપું તો ?

વીણાએ કહ્યું, રાજાજી ! તમારૂં અંતર તે વાત
કળુલ કરે છે ! તમારૂં મન તમારી રાણીમાં, મારૂં મન
મારા પત્નીમાં, તે વાતનો મેળ તે બને ? પ્રેમના કુટેલા
સીસાને સાંધવાની કોની દેન છે ! પ્રેમના તુટેલા હીરાને
જોડવાને કીયુ રેન છે ? પ્રેમની તુટેલી ડાળીને પાછી જેવીને
તેવી જોડવાને કીયુ મેન છે ?

જેઠાણનાથે કહ્યું, પાછી હતી તેવીને તેવી નજ
જોડાય પણ કામ ચલાવી લેવાય; વીણાએ કહ્યું, રાજાજી !
શામાટે પરિક્ષા કરો છો ? માછલી જળ વીના જીવનારી
નથી તે નથીજ; કોંવલ આંખાવીના બેસનાર નથી તે નથીજ
સારસ પોતાની જોડી વીના જીવનાર નથી તે નથીજ. કાયા
પ્રાણ વીના ટકનારી નથી તે નથીજ, શુરાને લાકડાની તલ-
વાર બંધાવીએ, તો તે કેવી શોભે ? મુરખના પુર્ણ પ્રકાશમાં
દીપક પ્રગટાવીએ, તો તે કેવો દીપે ? આંધળાને બનાવટી
આંખો બેસાડીએ, તો તે કેવું દેખે ?

જેઠાણનાથે કહ્યું, તે તો નજ દેખે ! વીણાએ
કહ્યું, તો મારૂં મન મારા પત્નીમાં, અને તમારૂં મન તમારી
રાણીમાં તે કેવી કેવી રીતે જોડાય ! પણ હું સિદ્ધપુરમાં
મારા પત્ની પાસે રાજકઠીયારાની વાત સાંભળતી હતી, તે
અધુરી રહી ગઈ છે, તે કાંઈ પુરી કરનાર નીકળે, તો તો
બધાંએ સારાંવાનાં થાય. જેઠાણનાથે કહ્યું, કદો તે વાતને

અહીં આ શો સંબંધ છે ? વીણાએ કહ્યું, બધાએ. તુટેલો પ્રેમનો હીરા કેવી રીતે નેડવો, તેનું સર્વજ્ઞ બ્યાન તે વાતમાં દર્શાવેલું છે જોધાણનાથે કહ્યું, તો તો હાલ દેશો દેશમાં ઢંઢેશ પીટાવી વાત કહેનારાઓને બોલાવું છું, તેમાંથી કોઈ તમારી વાત પુરી કરનાર નહીં નીકળે ? વીણાએ કહ્યું, જો તે વાત પુરી કરનાર નીકળે, તો તો તમારાં ને મારાં બંનેનાં ભાગ્ય ભાગે ! જોધાણનાથે કહ્યું, તો હાલ ઢંઢેશ પીટાવી દેશોદેશના વાત કરનારાઓને બોલાવું છું, પણ તમે ત્યાં સુધી શું કરશો ! વીણાએ કહ્યું, પત્ની વીયોગની ચિંતા. જોધાણનાથે કહ્યું, સતી શામાટે ચિંતા કરે છે ! જીવો સાંભળો.

જોધાણનાથ-વીણા- ગાયન

(કોમળ કાયા કાં કરમાવો) એ રાહ

જોધાણનાથ-સતી શીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી

વીણા-ધીરજ ધારૂ ક્યાંથી રાજ, નથી છ'દગી પ્યારી

પ્રાણ પીયુ અધવચ ગુમાવ્યા,

મળવાના વારા નહીં આવ્યા,

બનુ હું જોગણ નારી-

જોધાણ-સતી શીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી

શોક સહુ મનનો નિવારો, વીચારો કહું તે બાળા

વીણા-વિચાર ધાગે અશ્રપારલા પરોવી પહેરૂ માળા

નાથને મળવા દુઃખ ઉઠાવું,

બનીને જોગણ પતો મીલાવું.

કેમ હઉં વિસારી-

જોધાણ-સતી શીદને મન ગભરાઓ, ધીર રહોને ધારી

જોધાણનાથે કહ્યું, મુંઢરી નાહકની ચિંતા તણ
 દીયો, અને ખીણ બાબતમાં મન લગાડો, વીણાએ કહ્યું
 રાજાજી ! તે કેમ અને ? પતંગીઆનું ધ્યાન જે દીપક ઉપર
 લાગેલું છે, તે ફેરવી શકાય છે ? માંછલાનું ધ્યાનજે પાણી
 સાથે લાગેલું છે તે જુદુ થાય તેમ છે ? તેમ સતીનું ધ્યાન
 પતી તરફ લાગેલું હોય, તે કેવી રીતે ફેરવાય ! સતીને
 કરવાનું ખીણુ હોયજ નહીં જુવો સાંભળો.

વીણા —

ગાયન.

(આશુ' બોલો આશુ' બોલો) એ રાહ.

સતી કરે શું ? સતી કરે શું ? રે રાજાજી સતી—
 જપે જપ એડી સંસાર, પતી રામ નામનો ઉચાર-રાજાજી
 બ્રહ્માંડ ડાબોદા બલો, કે કાપો તીક્ષણધાર
 આજપ પાળ તણને સતી, એક પતી રટે નીરધાર
 શીર છત્રપતી રતન શુભાવી અન્ય કરે શા વિચાર !
 ગાય, ઉચારે, નામ પતીનું, જેમાં સતી ઉદ્ધાર—
 ખાન પતીમાં ને પાન પતીમાં ગાન પતિમાં છે સાર
 ટેક મુકે નહીં જીવ જતાં સતી, બાણી સાર સંસાર—

વીણાના વીચાર સાંભળી જોધાણનાથે તેને ધન્યવાદ
 આપ્યો, અને વાત કહેનારાઓને તેડાવાનું કહી રાજા દર-
 બાર તરફ ગયા. રાજા ગયા, ત્યાં વીણાએ વિચાર્યું, સસ-
 રાજીતો ગયા, માદળીઆની વાત અક્ષરે અક્ષર સાચી, તેમાં
 શક નથી. રાજકહીયારાની વાત કહેનારાઓને બોલાવા માટે
 સસરાજી ઢંઢેરો પીટાવી દેશે દેશના વાત કહેનારાઓને
 બોલાવશે, પરાક્રમી પ્રીયતમ હયાત હશે તો તો ચેતી જશે.
 ને અહીં આવશે; પતી શીવાય તે વાત ખીજાથી થાય તેવી
 નથી, માટે હવે છેલ્લો ઉપાય લીધો છે. કદાપી પતી મળી
 જશે, તો માફ અને રાજાજીનું ભાગ્ય ફળી જશે; ને

છેવટમાં નહીજ મળે, તો સતીને બીજું શું કરવાનું હોય ! કાશી જઈ કરવત લઈશ, કે હીમાલયમાં જઈ આ પાપી કાયા ગળી જશે. એ પ્રમાણે વિચાર કરી સતી પતી ધ્યાનમાં ગુલતાન થઈ.

કઠીઆરો બાર મહીના સુધી જોગી વેશમાં પ્રીયાની શોધમાં ગામે ગામ, અને જંગલે જંગલ ફર્યે, છતાં પ્રિયાનો પત્તો મળ્યો નહીં. તેને થોડીજ ખબર હતી, કે પોતાના સજ્જનમાં જોધપુરમાં છે ? છેવટે નીરાશ થઈ સીદ્ધપુર નરફ આવવા નીકળ્યો. તેણે વિચાર્યું કે, જ્યાંથી ગુમ થઈ છે, ત્યાંથીજ પત્તો મળશે, એવા વીચારે તે સિદ્ધપુર પાછો ગોરને ઘેર આવ્યો.

ગોરને ઘેર આવીને પુછ્યું, ગોર મહારાજ ! મારી પ્રિયાનો પત્તો ક્યાં મળ્યો ? ગોરે કહ્યું, તમે કાણ છો ? ને પ્રિયા શેની ? કઠીઆરાએ કયું, આજથી બાર મહીના ઉપર હમો માત્ર શ્રાદ્ધ કરવા આવ્યાં હતાં, તે તમોને યાદ છે ? ગોરે કહ્યું, જોધાણનાથ આવ્યા ત્યારે આવ્યા હતા તે તમેજ કે ! કઠીયારે કહ્યું, હા ગોરમહારાજ તેજ, ગોરે કહ્યું, ત્યારે તો તમે રાજકુંવર જેવા દેખાતા હતા, ને અત્યારે જોગી કેમ થયા છો ? કઠીઆરાએ કહ્યું, કરમની કઠણાઈએ, પ્રિયાના વિયોગે, કેમ ક્યાં પત્તો મેળવી આપશો ? ગોરે કહ્યું, હું પત્તો ક્યાંથી મેળવી આપું. પણ જોધાણનાથનો આ ગામમાં ઢંઢેરો ફર્યો છે, કે નહાડું મોટું જે કોઈ રાજકઠીયારાની વાત જાણતું હોય, તેમણે જોધપુર દરબારમાં હાજર થવું; જે રાજકઠીયારાની વાત પરદેશીરાજ કુંવરીને પસંદ પડશે, તો મન ગમતાં ઈનામ મળશે. માટે જોધપુર જાઓ, વખતે પત્તો મળે તો !

પરદેશી કુંવરીને, રાજકઠીયારાની વાત, એવાં વચન ગોરના મુખથી સાંભળી તે અચંબા પામ્યો; અને સતીને

ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો; તેના મનને નિશ્ચય થયો, કે પ્રિયાનો પતો મળ્યો, મારાજ રાજમાં છે. માદળીઆ માંહીની ચીઠીની વાત તેણે કાંઈને કરી હોય તેમ લાગતું નથી; માટે આજ્ઞા સીધો જોધપુર જઈ રાજ કઠીયારાની વાત કહી સતીનો સંતાપ દૂર કરે, અને પીતાને પણ આનંદ પમાડે; એવો વીચાર કરી સીધો જોધપુર આવવા નીકળ્યો.

જોધપુરના ઉપવનમાં ધમો અને જલમસીંહ અને જણા ગુરૂ ચેલો બની આજ બાર બાર મહીનાથી વીણાને જોધપુરના દરબારમાંથી ઉઠાવાની ઇચ્છાએ અડંગા નાંખી પડ્યા છે, છતાં તેમનો દરબાર ગઢ નજરે જોવાનો પણ દાવ આપ્યો નથી, તેથી દરબાર ગઢમાં પ્રવેશ કરવાની પેરવીમાંજ મચી રહેલા છે, અને તેને માટે ધમો મોહોટો સંત બન્યો છે, અને જલમસીંહ ચેલો બન્યો છે, અને કુંપડી બાંખી શેહેરની નજદીકમાંજ પડ્યા છે;

કઠીઆરો આ બનાવટી સંત ચેલાના ઝુપડા પાસે આવી પહોચ્યો, ત્યાં ઢંઢેરો પીટનાર તે રસ્તે યધને નીકળ્યો, અને ઢંઢેરો પીટ્યો. જે કાંઈ નાહાનુ મોહોટુ રાજ-કઠીયારાની વાત જાણતું હોય, તેમણે જોધાણનાથના દરબારમાં આવી રાજકયારાની વાત કહેવી; તે વાત પરદેશી રાજકુંવરીને પસંદ પડશે, તો મન ગમતાં ઇનામ મળશે.

એ પ્રમાણે ઢંઢેરો સાંભળી કઠીઆરાએ કહ્યું, જાઓ તમારા રાજાજીને કહો કે એક જોગી વાત કહેનાર આવ્યો છે. ઢંઢેરો પીટનારે કહ્યું, જોગી મહારાજ ! તમારા જેવા તો હજારો આવી ગયા, અને ધક્કા ખાઈને ચાલ્યા ગયા.

કઠીયારાએ કહ્યું, મને બરોબર આવડે છે, માટે જાઓ તમારા રાજાજીને જાહેર કરો. ઢંઢેરો પીટનારે કહ્યું જાહેર કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, રાજકઠીયારાની વાત કહે-

નારને માટે ભેષપુરનો રાજ્યદરબાર ખુલ્લો છે. કઠીઆરે કહ્યું, પરદેશી રાજકુંવરી કાણ છે ? હરેરા પીટનારે કહ્યું, તેની મને ખબર નથી, જે વાત જાણતા હોય તે આવે.

હરેરા પીટનારની ને કઠીઆરાની વાતચીત સાંભળી જલમસીંહે ધમા ન કહ્યું, સંતદાસ ! સાંભળ્યું ? ધમે કહે શું ? જલમસીંહ કહે, શું શું ? પેલાઓની વાત ? ધમે કહ્યું શી ? જલમસીંહે કહ્યું, રાજકઠીઆરાની વાર્તા કહેનારને માટે ભેષપુરનો દરબાર ખુલ્લો છે ! ધમે કહ્યું તેનું શું છે ! જલમસીંહે કહ્યું, આજ બાર બાર મહીના થઈ ગયા, છતાં દરબાર ગઢ જોવા પામ્યા નથી, તો આ અવસર ખોવો નહીં, ચાલ્ય થા તૈયાર ! તેમના પહેલા પહોંચી જઈએ ને રાજકઠીઆરાની વાત કહીએ. ધમે કહ્યું મને તો આવડતી નથી, જલમસીંહે કહ્યું, ચાલ્ય થોડી વું કહેજે, ને થોડી હું કહીશ; ભલા એ બહાને આજ દરબારગઢનાં તો દર્શન થશે ! ધમે કહે ત્યારે આવેા.

હરેરા પીટનાર અને કઠીઆરે વાતચીત કરતા ત્યાંથી દરબારગઢ તરફ ગયા, તે પહેલાં ધમે અને જલમસીંહ દરબારગઢ પાસે પહોંચી ગયા, અને છડીદાર મારફત રાજકઠીઆરાની વાર્તા કહેનાર એક સાધુ આવ્યા છે, તેવી ખબર દરબારમાં આપી.

પ્રકરણ ૮ મું.

એક આકીને રહી અને વેઠયુ વીયોગ દુઃખ
રાગતાથી પતી મેળવી પત્ની સંયોગ મુખ

જોધાણનાથ દરબાર બરી બેઠા છે, સતી સુંદરી વીણા પડદામાં બેઠેલી છે, ત્યાં જોધાણનાથે કહ્યું, સતી સુંદરી ! ઘણા ઘણા વાર્તાઓ કહેનારાઓ આવી ગય; છતાં એકેની વાત તમારી વાતને મળતી આવતી નથી; વીણાએ કહ્યું, તો રાજાજી મને મારા પત્નીની શોધમાં જવાની આજ્ઞા આપો, જોગણ વેશે દેશોદેશ ફરી પરાક્રમી પ્રિય-તમનો પત્નો મેળવીશ; એ પ્રમાણે સતી વાત કરે છે, ત્યાં છડીદારે આવીને કહ્યું, કૃપાનાથ ! કાંઈ જો જોગી વાત કહેનારા આબ્યા છે. જોધાણનાથે કહ્યું, તેમને સુખેથી પ્રવેશ કરાવો હુકમ મળતાં છડીદારે ધમલાને અને જલમસીંહને દરબારમાં હાજર કર્યા.

જોધપુરનો દરબાર જોઈ ધમો અને જલમસીંહ દીંગ થઈ ગયા. દરબારગઢની શોભા ! દરબારીઓને, દોર કમામ ! અને જોધાણનાથની રાજસી છટા ! તે જોઈને અચંબા પામે, એ કાંઈ નવાઈ જેવું નહોતું.

દરબારગઢમાં પ્રવેશ કરી વાર્તા કહેનાર માટે ગોઠવેલા આસન ઉપર બંને જણા ખીરાજમાન થયા. અને વાત કહેવા માટે અંદરોઅંદર હાંહાંતુશ કરવા લાગ્યા, ધમો જલમસીંહને કહે કે તું કહે, ને જલમસીંહ ધમાને કહે કે તું કહે, એ પ્રમાણે અંદર અંદર ગુસપુસ કરવા લાગ્યા; છેવટે જલમસીંહે વાત ઉપાડી.

જલમસીંહે કહ્યું એક હતો કઠીઆરો; ત્યાં ધમાએ કહ્યું, તેનો બાપ હતો રાજા. આ શબ્દો સાંભળી વીણાએ પડદામાંથી કહ્યું, નહી; વીણાનો નહીંનો શબ્દ સાંભળી છડીદારે તેમને આસન ઉપરથી ઉઠાડી મુક્યા; તેમને ઉઠાડી મુક્યા, ત્યાં ઢંઢેરો પીટનાર દરબારગઢમાં આબ્યો, અને એક જોગી વાર્તા કહેનારા આબ્યા છે, તેવી ખબર આપી.

જોધાણુનાથે કહ્યું, સુખેથી આવે, વારતા કહેનાર માટે જોધપુરનો દરબાર ખુલ્લોજ છે. આ પ્રમાણે આસપાસ થતાં કઠીઆરો જોગી વેશમાં દરબારમંડપમાં દાખલ થયો, અને વારતા કહેનારને માટે જે આસન ગોઠવ્યું હતું, તેના ઉપર આવીને બેઠો.

વાત કહેવા આવનાર જોગીનું અલૌકિક તેજ, અને લગ્ય કપાળ જોઈ જોધાણુનાથે કહ્યું, જોગીનાજ ! શું તમને રાજકઠીયારાની વાત આવડે છે ? જોગીરૂપમાં કઠીઆરાએ કહ્યું, હા; પણ પ્રથમ મારી એક શરત કબુલ કરવી પડશે. ત્યારબાદ વાત શરૂ થશે; જોધાણુનાથે કહ્યું શી ? કઠીઆરાએ કહ્યું, મારી વાતમાં દોષથી વચમાં બેઠાશે નહીં, ને જો વચમાં કોઈ બેઠાશે, તો વાત અધુરી મુકાશે; કેમ કબુલ ! દરબાર સમસ્તે કહ્યું, હા કબુલ.

દરબાર સમસ્તની કબુલાત લઈ જોગી રૂપમાં કઠીઆરાએ કહ્યું, હે ! સકળ રાજનમાં શીરામણી રાજા જોધાણુનાથ ! હે ! સતી સુંદરી ! હે સકળ દરબારીઓ ! વાત શરૂ થાય છે. જેમ કહી વાત ઉપાડી.

રાજકઠીયારાની વાત.

ભરતખંડમાં સુંદીર ગામ, ક્ષત્રિઓનું મોટું ધામ;
જનના નામે પુરનો ધણી, સત્તામે રાણી પદમણી;

આ વાત સાંભળી જોધાણુનાથ અચંબો પામ્યા, અને વચે નહીં બેઠવાની આપે ખીલકુલ વાત વીસરી ગયા, અને કહ્યું, જ એટલે જોધાણુનાથ ! અને સ એટલે સોહી રાણી તો નહીં ! જોધાણુનાથ આ વચનો બોલ્યા, ત્યાં કઠીઆરા એ કહ્યું, વચમાં બેઠ્યા તેથી વાત રદી. જેમ કઠીઆસન ઉપરથી ઉઠીને ઉભો થઈ ગયો, અને જવા માંડ્યું.

કહીઆરે જવા માંડ્યું, ત્યાં પ્રધાનજીએ ઉભા થઈ
જોગીરૂપમાં કહીઆરાને સમજાવ્યો અને કહ્યું, એટલી
જુલની સમા કરો, અને વાત આગળ ચાલુ કરો; પ્રધાનજી
ની આજીજીથી કહીઆરો આસન ઉપર જીરાજમાન થયો,
અને પાછી વાત શરૂ કરી.

(રાજકહીઆરાની વારતા ચાલુ)

એક દિવસ નિશાએ રાય, પાસે રાણી ચાંપે પામ;
રાત દીવસનાં પડ્યો વિવાહ, હોડ કરી કીધા સંવાહ;
એકા ઉતરી જેને થાય, રાજા હઠમાં આવી ભય;
હાજી આજે હાજીલા કરી, કાળી રાત જપોરા ઠરી;
મર્જવંતી ગુણવંતીનાર, મુકી રાત્રે વનમોજાર;
શેતી પીટતી રાણી ગર્હ, વનમાં પ્રસુત પીડા થઈ;

રાણીને પ્રસુત પીડા થઈ તે વાત સાંભળી જોધા-
જુનાથની અધિરાઈ વધી, અને પાછી વચે નહીં જોલવાની
આપેલી કળુલાત વીસરી મયા ને કહ્યું; જોગીરાજ ! રાણીને
જવતયું શું !

રાજાજી વચમાં જોલ્યા, તેથી કહીઆરાએ કહ્યું,
પાછા વચમાં જોલ્યા, તેથી વાત રહી; એમ કહી આસન
ઉપરથી ઉભો થઈ ગયો; તે ઉભો થયો, ત્યાં પ્રધાનજીએ
તેની પાસે આવી કાલાવાલા કરી સમજાવ્યો, અને પાછો
આસન ઉપર જોસાડ્યો. જોગીરૂપમાં કહીઆરે આસન ઉપર
જીરાજમાન થઈ પાછી વાત શરૂ કરી.

(રાજકહીઆરાની વારતા ચાલુ)

ભયો કુંવર કન્હુદાસો કાન્હ, ભણે જીભે ભુપ નિધાન;
પણ પતીનીજ સતીનું મન કંચનામ, ભુવે પુત્રને રોવાઈ ભય;
રાણી ચોક અધિક મન ધરે, રીકરો લઈ રહીજ પરવર;

બુખ દુઃખના આઘા દિન, સતીનું શરીર થાંતુ ધીલુ;
પુત્ર ઉઝારી માતા મરે, (સિદ્ધિ સ્વર્ગ વિશે સંચરે;

જોધાણનાથે સતીનું મૃત્યુ સાંભળી, એક જળસી
હાથ મારી; હાથ ! ચોટીરાણી !

(રાજકઠીયારાંની વાર્તા ચાલુ)

મરતાં માદળીયું દિધ હાથ, માતાએ આશીર્વાદ સંભાળ;
કુંવર પછી કઠીયારો ઠયો, પીતા ક્રોધથી કુંવરી વધો;
સતીએ જળકર કાઢ્યું દુર, ત્યાંથી આઘાં શ્રી સિદ્ધપુર;

જોધાણનાથે કહ્યું, હે ! પરણીને સિદ્ધપુર મુખી
આઘાં ? કઠીયારે કહ્યું, પાછા જમમાં બોલ્યા ? જોધાણ-
નાથે કહ્યું, હવે આગળ ચલાવો; ત્યાં કઠીયારે વારતા
આગળ ચલાવી.

(રાજકઠીયારાંની વારતા ચાલુ)

કપડે કંથ વગડે ઉપડે, સતી સસરાને પાલવડે;

જોધાણનાથ અચ્ચો પામ્યા, અને કહ્યું કાણ
મારા દીકરાની વધુ ! ત્યાં વીણામુંદરીને પતીને શક જ-
વાથી એકરમ પદામાંથી બહાર આવી, અને કહ્યું, જો-
ગીરાજ !

(રાજકઠીયારાંની વારતા ચાલુ)

વીણા—કહો જોગી પતી ક્યાં જઈ રહ્યા ?

કઠીયારો—જંચલમાં જોગી થઈ ગયા;

વીણા—કહો જોગી સસરાનું શું થયું ?

કહીયારો—પુત્ર વધુપર ચિત્તજ અયુ;

હરખાર સમસ્તે અતિ આશ્રયવંત થઈ કહ્યું, હે !
 જોધાણનાથે કહ્યું, લાયકે જોગાર જોધાણનાથ ! ડીકરાની
 વહુ ઉપર નજર કરી ! તને લાખો શીટકાર છે, એમ કહી
 પોતે પસ્તાવો કરવા લાગ્યો, અને જોગી રૂપમાં કહીયારાને
 કહ્યું; કહો જોગીનાથ !

(રાજકહીયારાની વારતા ચાલુ)

જોધાણનાથ—કુવર તાતથી કેમ પમાય !

વીણા—સતીને પતીનો સમાગમ ક્યાં થાય !

કહીયારો—ઉત્તર સામી આંખ્યો કરો,
 દક્ષીણ સામી પીઠજ ધરો.

જોધાણનાથે કહ્યું, આ કર્યા ! આ કર્યા ! પણ કુંવર
 ક્યાં ? વીણાએ કહ્યું આ કર્યા ! આ કર્યા ! પણ પતી ક્યાં !
 કહીયારાએ ક્યું, કરો પછી જતાવુંછું; એમ કહી ઉપરનો
 જોગીનો પોશાક દુર કરી અંદરના રાજવી પોશાકમાં સજ
 થઈને કહ્યું;

(રાજકહીયારાની વારતા ચાલુ)

જયો પીતા શ્રી જોધાણનાથ !

હે સતી આ તુજ પતીનો હાથ;

(રાજકહીયારાની વારતા સંપૂર્ણ)

જોધાણનાથ કુંવરને લેટયા અને સતીએ પતીને
 વંદન કર્યું; જોધાણનાથે પોતાના કુમારને પોતાની આંદી
 ઉપર બેસાડ્યો, અને મનમાં શણીના મરણના ચોક સાથે

રત્ન જેવા કુમારને ભેધ હર્ષ પામ્યા. આખો દરબાર આ-
નંદીત થયો, અને દરબારીઓએ રાજાને અને કુમારને
આશીર્વાદો વચ્ચેથી વધાવ્યા.

દરબારીઓ--

આમન

(વાહ દીવસ વાહ સમય) એ રાહ

ધન્ય ધડી ધન્ય દીવસ, ધન્ય સમય જય જય જય જય
પ્રભુની મેહેર, આનંદ લેહેર, કુંવર મળીયા આહાહાહાહા
લેટાડયા નાથ, કુંવર સાથ, આનંદ આજ આજ
સતી સંગાથ, લેટાડયા નાથ, રાખી પ્રભુ લાજ લાજ--ધન્ય
જેમથી, નેમથી, પ્રેમથી, રહેમથી,
મળીયા રાજ કુમાર ને શાણી સતી ધન્ય ધન્ય--

દરબારમાં આનંદ શીવાય બીજુ નામ નહોતું.
આનંદ કેમ ન થાય ! અણચિંતવી લક્ષ્મી મળતાં કેને
આનંદ ન થાય ! અણચિંતવ્યો લાભ મળમાં કેને આ-
નંદ ન થાય ! અણચિંતવ્યું બહાલામાં બહાલુ હોય તે
મનુષ્ય મળતાં કેને આનંદ ન ઉભરાય ! તેમજ અણચિં-
તવ્યું વાંછીયા મેહેરું દુઃખું ને રત્ન જેવો કુંવર મળ્યો
તેથી ભેધાણનાથને આનંદ થાય, તે કાંઈ વિશેષ નવાઈની
વાત ન કહેવાય.

આ પ્રમાણે સર્વ દરબારમાં આણંદ ફેલાઈ રહ્યો
છે, ત્યાં ધમાએ કહ્યું, બલમસીંહ ! આતો નદીનું પાણી
મહાસાગરને મળીગયું, અને આપણે રહ્યા રખડતા !
બલમસીંહે કહ્યું હોસ્ત ! બલરાય છે શા મારે ? જ્યારે
ભેધપુરના દરબારમાંથી ઉપાડીએ ત્યારે તું ખુદો સંતોષ
અને આ ચેલો રામદાસ બે ખરા. ધમે કહ્યું, કેવી રીતે ?

બલમસીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ? યુક્તિથી; પરંતુ કહ્યું,
કે છે ! હાલ મોલીએ ચોક તો પુરા.

એ પ્રમાણે માંદોમાંદી વાત કરતા ચેતાના મુકામ
તરફ જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં તેમણે એક યુક્તિ ચોપીકાલી,
અને તેથી સાફસ્યતા મળવાની તેમની આત્રી થઈ. એ
પ્રમાણે નિચારના તરખમાં ને તરખમાં ચેતાના મુકામે
પહોંચ્યા;

એપાણનાથે આજની ખુશાલીમાં દરબારમદમાં વારાં-
ગનાઓને નાચ કરવા માટે બોલાવી. વારાંગનાઓએ દર-
બારમદમાં આવી નાચ કર્યો.

વારાંગનાઓ—

નાચ

સખી રૂમઝુમ કરતી આવો નાચો વીરકીટ વીરકીટ ધા.
તકધા.....તકધા.....તકધા.....

દીયો તાલ તનનનનન તેરેના—સખીં

તેરે તેરે તનનનન દીમ દીમ દીમ તના

ધા.....ધા.....ધા વીના તા વીના ના પીત્રા ન પીત્રા

કડાંન કડાંન ધા—છીમ છુમ છુમ છક છક છા

રધા ધાન આ.....તોડો કાંચે

રંગમાં.....કડાંનધા.....કડાંનધા

સખી રૂમ ઝુમ કરતી—

વારાંગનાઓને નાચ થઈ રહ્યો, ત્યાં એપાણનાથે
વારાંગનાઓને સારો સીરપાવ આપી વિદાય કરી, અને
પોતે કુંવર અમરસીંહ અને સતી સુંદરી વીણાને લઈ
રાજમહેલ તરફ જવા ઉઠ્યા, અને કચેરી બરખાસ કરી.

પ્રકરણ ૯ મું.

ધર્મને બંધાને પુતતા લેખ ધારી સંતદાસ
પાછળ પસ્તાવું પડે જૂવો દાખલો ખાસ

ધર્મો અને જાલમસીંહ પોતાના ઉતારે ગયા, અને
વીચાર કર્યો કે, વીણાને ઝાઝો વખત જોધપુરના દરબારમાં
નહી રાખતાં સત્વર ઉઠાવવી; એવો વીચાર કરી પોતે
ચેવટોદ્વારા ગામમાં જુમ ઉઠાવરાવી કે સત મહાત્મા !
સમાધિસ્ત થયા છે, મોટે સર્વે જણે મહાત્માના દર્શને
પધારવું; એ પ્રમાણે ગામમાં સાદ પડાવી ધર્મો મોટો સિદ્ધ
બની સમાધીમાં બેઠો, અને જાલમસીંહ ચેલો બની મ-
હાત્માની સેવામાં ગુથાણો.

સાદ પાડનારે ગામમાં સાદ પાડ્યો કે, ગામની
જાગોળે એક મહંતત મહાત્મા પુરૂષ પધાર્યા છે, તેઓ
સમાધી લેવાના છે, તેથી ગામનું નાહાનું મોહોટું સર્વે
મહાત્માનાં દર્શન કરવા પધારજો. એ પ્રમાણે સાદ પાડતો
પાડતો સાદ પાડવા વાળો દરબારગઢ નજદીક આવી પહો-
ચ્યો, ને ઉપર મુજબ સાદ પાડ્યો.

સજા જોધાણનાથ અમર કુમાર સહ દરબારગઢમાં
આવીને ખીરાજયા હતા; ત્યાં સાદ પાડનારે સાદ પાડ્યો,
તે સાંભળી સીપાઇને ઠહયું કે, બહાર ચેને સાદ પડે
છે, તે તું તપાસ કરી લાંબ. સીપાઇને આજ્ઞા મળતાં,
સીપાઇ બહાર આવ્યો અને સાદ પાડનારને બોલાવી તેની
હકીકતથી વાકેફ થઈ દરબારમાં આવ્યો, અને ઠહયું.
કૃપાનાથ ! એતો ગામની જાગોળે એક સંત મહાત્મા સ-
માધિસ્ત થયેલા છે, તેમનાં દર્શન કરવા જવાને સાદ
પાડે છે.

સંત મહાત્મા ! તે વળી સમાધિસ્થ થયેલા જાણી
જોધાણનાથનું મન તેમના દર્શન માટે દોડ્યું. અને કુંવરને
કહ્યું, અમર કુમાર ! આલો આપણે તે સંત મહાત્માનાં
દર્શન કરવા જઈએ; અમર કુમારે કહ્યું, જેવો પીતાળનો
હુકમ. એ પ્રમાણે કહી દરબારીઓ સહ સંત મહાત્માનાં
દર્શન કરવા જોધાણનાથ અમર કુમાર સાથે સંત મહા-
ત્માના મુકામ તરફ ગયા.

લોકોના ટોળે ટોળાં મહાત્માના દર્શનને કરવા આવવા
લાગ્યાં, અને દર્શન કરી સૌ સૌને મુકામે જતું. એ પ્ર-
માણે જોધાણનાથ પણ મહાત્મા સમીપ આવ્યા, અને
મહાત્માના આડંબરમાં અંજાઈ ગયા; જોધાણનાથે બનાવટી
ચેલાને પુછ્યું, મહાત્મા સમાધિ મુક્ત ક્યારે થશે !

ચેલાએ કહ્યું, મહારાજ ! હમાનશુરે બડા ચમ-
તકારી છે, મહીને મહીનેકી, છે છે મહીનેકી, ઓર કોઈ
દે જાના જાસ મહીનેકી સમાધિ લેતેહે; ઓર જબ સ-
માધિ લેતેહે, વો સમાધિસે મુક્ત હોવે બહાંતક કુચ ખોતા
પીતા નાંહીહે. ઓર અગમ નિમગ જનનેવાલે બડા સિદ્ધ
પુરુષ હય.

જોધાણનાથે કહ્યું, વો સમાધિ કાંહાંતક રહેગી !
ચેલાએ કહ્યું, આજ જો સમાધિ લીધે છે, વો તો ફક્ત
ત્રીન દીનકી સમાધિ લીધે હય; જોધાણનાથે કહ્યું, મહા-
ત્મા સાથે કાંઈ વાત ચીત કરવાનું બનશે કે નહીં ! ચે-
લાએ કહ્યું, ખુશીસે બનેગા, પણ સમાધિ મુક્ત હુવા
બાદ બનેગા; જોધાણનાથે કહ્યું, ત્યારે સમાધી મુક્ત થયે-
થી હું મહાત્માના દર્શન કરવા આવીશ, અને કેટલીક
વાત ચીત કરવાની મનોવાંચનાં પુર્ણ કરીશ. એ પ્રમાણે
કહી મહાત્માનાં દર્શન કરી પાછા દરબાર તરફ સીધાગ્યા.

સમાધિસ્ત મહાત્માના ભાવિક ભકતો ત્યાં બેઠા, અને મહારાજ પાસે અડીંગા લગાવ્યા. બનાવટી ચેલારૂપ બલ-મસીદે વીચાર્યું, આ લોકો અડીંગે બેસશે તો આપણો દાવ ફાવશે નહીં, તેથી અડીંગા લગાવીને બેસનારાઓને કહ્યું, ભાઈઓ ! ઇંધર બેઠનેકા નહીં હે; કળી મહારાજ ધ્યાન ભંગ હો જાયગા તો આપ દેગા; વાસ્તે દર્શનકર કરકે ચલે જના. જખ પરચુકે રોજ સમાધિ મુકત હોવે તખ આના. હમારા મહાત્મા રોગીકારોગ મીટા તેહે, દુઃખીકા દુઃખ કાટતે હે, અપુત્રવાનકું પુત્ર દેતાહે, ઓર મહાત્માકી આશીશસે સખકુચ્છ અછા હોતાહે.

આપની વાતથી અડંગો નાંખી બેસનારાઓએ વિચાર્યું કે ચેલાજીનું કંઈવું સત્ય છે; આંપણી ગડખડથી ધ્યાન ભંગ થવા સંભવ છે, અને કદાપી આપ દે, તો આપણું બુદ્ધ થાય; એવો વિચાર કરી સૌ મહાત્માનાં દર્શન કરી પોતાને મુકામે ગયા.

સર્વના ગયાબાદ મહાત્માને ચેલો એકલા પડ્યા; ત્યાં ચેલાએ કહ્યું, કેમ સંતહાસજી ! આપણી સિદ્ધાંતની વાત ગામમાં પ્રસરી, અને જોધાણનાથે પરમ દીવસ અત્રે અવવાનો વાયદો આપ્યો છે, જોજો આપણો વેશ કળાઈ જાય નહીં !

સંતરૂપમાં ધમાએ કહ્યું, તે તો ઠીક, પણ વીણાને ઉપાડવાનો કાંઈ રસ્તો શોધ્યો ! ચેલારૂપમાં બલમસીદે કહ્યું, યાર ! ગભરાય છે શાને ? વીણા દેશને ખાનારી મકણ છે તેમ જોધાણનાથને ઠસાવવું, એટલે બેડાપાર. ધમે કહ્યું, શી રીતે ? બલમસીદે કહ્યું, શી રીતે શું ? પરમ દીવસ તારે પુરો વેશ ભજવવો; તે જોજ કે (હાય જોધાણ ! હાય અબજ) એટલાજ શબ્દો બોલવા, એટલે જોધાણનાથ તને વાત પુછશે, ત્યાં બેચાર વાર પુછે ત્યારે

કહેલું કે દેશને ખાનાર ડાકીની કન્યા તેના બાપે દેશમાંથી દૂર કરી, તે તારે ત્યાં આવી છે. આજમુખી તેની અવધ હતી, હવે અવધ પુરી થઈ છે; રમ્યતને ખાશે, રાખને ખાશે. ને દેશની પાયમાલી થશે. હમ સંતકુ ક્યા હે મગર પરોપકારકે લીયે કહેતેહે, જોટલા શબ્દો બોલજે પછી હું મારી મેળે તેનો ઘાટ ઉતારીશ; ધમે કહ્યું, પણ કાંઈ સાળીતી તો જોઈયે ? બલમસીંહે કહ્યું, તેની પેરવી કરું છું. પણ પરમ દીવયે મેં કહ્યા તેજ શબ્દો બોલજે, હું સાળીતીની પેરવીમાં છું, તે મેળવી તને વાકેફ કરીશ. એ પ્રમાણે કહી બલમસીંહ સાળીતી મેળવવાના વીચારમાં મુથાણો.

ત્રીજે દીવસ સવારના પહોરમાં એક અવાસ પોતાની સી સહ સંત મહાત્મા પાસે આવ્યો, અને કહ્યું, મહાત્મા હજી સમાધી મુકત થયા નથી. ચેલાએ કહ્યું, તુમકો ક્યા કામ હમ ! અવાસે કહ્યું મહારાજ ! મારી ખાયડીને ભુત વળગ્યું છે, તેથી બધી હેરાન થાય છે. અને ખાતી નથી (ચેલે વિચાર્યું આ એક ઠીક હાથમાં આવ્યું.) ચેલે કહ્યુંવો ક્યા ક્યા કામ કરતી હે ? અવાસે કહ્યું, મહારાજ જનાનામાં નોકર છે. (જનાનાની નોકર સાંભળી બલમસીંહ વધારે ખુશી થયો અને કહ્યું) તુમ તુમારી ઓરતકુ ઈધર રખાજો, હમેરા મહાત્મા સમાધિ મુકત હોગા તેજ વખતે આંખ ઉઘાડી તમુરી ઓરતકી તર્ફ નજર કરેગા, કે ભુત ભુત સખ ભગ ભઈજે; અવાસે કહ્યું બહુ સારૂ બાપજી ! એમ કહી પોતાની સ્ત્રીને ત્યાં મુકી પોતે પોતાની નોકરી ઉપર ગયો.

અવાસ ગયો, ત્યાં અવાસની ઘેરીએ ધુણવાનો ઢોંગ ક્યા; અવાસની સ્ત્રીને ધુણતી જોઈ બલમસીંહે ચીપીયો-લાલ ચોળ તપાવીને કહ્યું, હવે ઢોંગ જવા દે, તેર

મે શુરૂ કૃપાસે સમજ ગયા. એસા બીના હકકા ઠોંગ કરનેકા સમજ તેરા ધનીકુ કામુમે રખનેકા હે કયું ? ખવાસની સ્ત્રી બનાવટી ચેલાનું કહેવું સાંભળી તેને પજે પડી, અને કહયું, આ વાત કોઈ જાણે નહી તેમ રાખશે.

બનાવટી ચેલે કહયું, તું કીસકી પાસ નોકર છે ? ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું કુંવર સાહેબના જનાનામાં છું; આ વાત સાંભળી બલમસીંહ વધારે ખુશી થયો, અને કહયું, વાહ ! હમે તમારૂ પોગળ વેરીશું નહી, પણ એક શરતો ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું શી ! ચેલાએ કહયું, હમારે સાધનામાં કોઈ શોભાગ્યવંતીબાઈના પજે ત્રીશુળના નીશાનની જરૂર છે, તે કામ કરી આપવાનું. ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું, તે કેવી રીતે ! ચેલાએ કહયું, કેવી રીતે શું ! તમારી રાણીના કાબા પજે ત્રીશુળનું નીશાન કરવું તેજ. ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું, તે શી રીતે બને ? ચેલાએ કહયું, હમારે ચોડુંજ તારી રાણીનું કાંઈ કાઠી લેવાનું છે, આતો ફક્ત સાધનામાં જરૂર છે, તેથીજ આટલુ કામ બતાવ્યું. ખવાસની સ્ત્રીએ કહયું, ઠીક છે મહારાજ હું તમારું કામ કરીશ, પરંતુ મારી વાત કોઈને જણાવતા નહી. ચેલાએ કહયું તમારી વાત નહી જણાવવાનું હું વચન આપું, પરંતુ પ્રથમ ત્રીશુળનું નીશાન કરવાનું તું વચન આપ.

આ પ્રમાણે સામાસામી વચન લઈ ખવાસની સ્ત્રીને તેને ઘેર વીદાય કરી, પછી શુરૂરૂપ ધમાને કહયું, કેમ દોરત ! ઠીક કર્યુંને ! ધમાએ કહયું શું ? ચેલાએ કહયું, શું ! શું ! આ ખવાસની સ્ત્રી નીશાન કરવાની, તે વાત ચોકસ માનવી. કારણ તે કાંઈ ચોડુંજ જાણે છે, કે આપણી કપટની જાણ છે. અને મેંતો તેને સાધનામાં જરૂર જણાવી છે, અને તેના ઠોંગ કૃપાવવા વચન આપ્યું છે, એટલે એટલી

બાજીમાં તો હાથ્યા હીએ, પણ હવે બાજી છતની તમારા
હાથમાં છે ધમાબાધ !

ધમે કહ્યું તે તો ઠીક, પણ ત્રીશનનું નીશાન કુશલી
શું કરવા ધાયું છે, તે તો કહો ! જલમસીંહે કહ્યું, ન
સમજાયો ! ધમે કહ્યું, જો સમજ્યો હોત, તો પુછત શું
કરવા ! જલમસીંહે કહ્યું, વીજા દેશને ખાનારી ડાકણ
છે તેમ રાજાને જણાવવું, અને કહેવું કે બાપે કાઠી તે
અહીં આં આવીને રહી છે; હવે અવધ પુરી થવા આવી છે,
તેથી રાજાને ખાશે, રમિયતને ખાશે, અને દેશની પાયમલી
કરશે; હમારો તો કહેવાનો ધર્મ તેથી કહ્યું, તેનો બંદોબસ્ત
કરવો ન કરવો તે તમારું કામ છે, એમ રાજાને જણાવવું.

ધમે કહ્યું, પણ રાજા માનશે કેવી રીતે ? જલ-
મસીંહે કહ્યું, કેવી રીતે શું ? કહેવું કે ખરપર ચોગણી
છે, તેનું નીશાન આજમુધી છુપુ હતું, પણ અવધ પુરી
થવાથી ખુલ્લુ થયું છે; તે એકે ત્રીશનની નીચાની બતાવવી,
કે બેડો પાર.

ધમે કહ્યું, ઠીક છે, મોતી એ ચોક્તો પુરો. જલ-
મસીંહે કહ્યું, જો ! જો ! સામેથી રાજાજી આવતા જણાય
છે, માટે આડંબર લગાવી બંદોબસ્ત ગુરૂ બની જાઓ, અને
કહી એ વાત બુલતો નહી, નહીતર મહેનત બ્યર્થ જશે,
અને ઉપરથી શીક્ષા થશે. ધમે કહ્યું તારા જેવા ગુરૂ છતાં
વાતતે બુલાયજ કેમ ! એમ એ પ્રમાણે કહી બંદોબસ્ત
આડંબર લગાવી ('હાય બેઘાણુ—હાય અબાણુ') એટલાજ
શબ્દોની ધુન લગાવીને બેઠો, અને જલમસીંહે બાજીમાં સ્વસ્થ
બેઠો ત્યાં બેઘણનાથ તથા બમરકુમાર આવી પહોંચ્યા, અને
જોગીને પ્રણામ કર્યા; " હાય બેઘાણુ—હાય અબાણુ "
એજ શબ્દો વારંબવાર સીદના મુખથી નીકળતા જોઈ રાજા
તથા કુમાર અચંબો પામ્યા, અને શામાટે આ શબ્દો બોલે

છે, તે બાણનાની છાસા ઉત્પન્ન થવાથી ચેલારૂપ બલ-
મશીંહને પુછું. ચેલાલ ! આ ગુરૂ શું બોલે છે, તે
કાંઈ સમજાતું નથી.

બલમશીંહે કહ્યું, હમણી નાંહી જાનવે કે ગુરૂને
કયા ધુન લગાઈ છે, આપડી ઇચ્છા હોવે તો હમ પુછ
દેએ; જોધાણનાથે કહ્યું, પુછોતો ખરા, આ ધુન ચા બાખત
લગાવી છે. કારણ મહારમાજનોને સંસારની ઉપાધીમાં પક-
નાની કાંઈ જરૂર હોતી નથી, પરંતુ આતો સંસારી જંજળ
જેવું જણાય છે. ચેલાએ કહ્યું, કયા સખળસે યહ ધુન
લગાઈ દેગી વો બાત ગુરૂસે હાલ સુનાતાહું.

આ પ્રમાણે કહી બલમશીંહે સીદ્ધરૂપ ધમાને
કહ્યું, સિદ્ધલ ! યહ ધુન કેસી લગાઈ દેગી, વો જાનને
કે લીયે જોધાણનાથ આતુર છે, તો યહ ધુન કે હાલ
સુનાઓ, જ્યાર ઉસકા સખળદીખાઓ, આપકે કહે સીવાય
વો હાલ હમ કીસતરે હસે જાનેકે તુમ કયા ધુન લગાતે હો.

ગુરૂરૂપ ધમાએ કહ્યું, ચેલા ! પરોપકાર કરના વો
સખકા કામહે જ્યાર અપને યોગી લોકોકું તો તે સુદામહે.
પરોપકાર કરનેકા ઉમંમ દીલમે આયા જ્યાર ઇસ સખળસે
યહ ધુન લગાયા. ચેલાએ કહ્યું, કેસે પરોપકાર કરનેકા
દીલમે આયા, કે યહ ધુન લગાયા. ગુરૂરૂપ ધમાએ કહ્યું,
દેશકું ખાનાર, રાજ્યકા નખખોદ વાળનાર, અને રૈયતકું
શોક અમુદમે કુભાવનાર ડાકીની કન્યા ઇસકા પીતાને
નીકાલ દીધ, તે ડાકીની કન્યા યહ રાજ્યમે આઈ, ઉસકી
અવસથુરી હોનેકું આઈ હે સીદ્ધાઈ કે યોગસે યહ ખખર
હમકો પાઈ છે. રાજકું ખાયગી, રૈયતકું ખાયગી, રાજમકું
પાયમાલ જનાયગી; યહ દીકરે હમ પોકાર કર રહે છે.
માનના ન માનના રાજકી મરજી. રાજ્યકા જ્યાર રૈયતકા
અચાવ કરના વો રાજકા ખાસ ધર્મ છે, રાજ્ય જ્યાર પ્રજાકું

આફતસે બચાના વો રાજાકા મુખ્ય કર્મ હે હમને તો સત્ય થા વો સુના લીયા, હમ જોગીકા કયા થર્મ હે.

રાજકુમાર અમરસી હે કહયું, જોદું જોદું, તદન જોદું; શું વીણા ડાકીની ! નીશાની ! સીદરૂપ ધમાએ કહયું, નીશાની વોહોકે ઉસકે પેર મે અપ્પરકા ચિન્હ ત્રિશુળ આજ તક છુપાયા, પરંતુ અવધપુરી હોનેસે ખુલા હુવા હે. ઉસકા રસ્તા રાજા ન કરે અને ધર્મ વિરૂદ્ધ વિચરે તો રાજાકી મરજી.

રાજકુમારે કહયું, વાર ! એ નીશાન બતાવશો ! એલાએ કહયું હાં, હાં, ખુશીસે લીખાઈગે, ચહ સિદ્ધ માહાત્માકુ જુઠ જોલનેકી કયા જરૂર ! નીશાન દેખનેસે ખાત્રી હોગી. જોધાણનાથે કુંવરને કહયું, ભાઈ ! એક તો એ સતીનો ઉપકાર વીસરાય તેમ નથી, અને બીજી તરફથી ધર્મને પણ જતો મુકાય તેમ નથી, શું કરવું તેની સમજ પડતી નથી. નીશાન સાથે ખુલાસો મળે, તો પ્રજાનું અને રાજ્યનું રક્ષણ કરવું તે રાજાનો ધર્મ છે, અને તે ધર્મના આડે નહીં આવતાં ખાત્રીમાં નીશાનની વાત મળે તો સીદ્ધ કહે તેમ વર્તવું તે તમારું કર્મ છે. મારે ખુશી થઈ ખુલાસો આપો, અને આ શીરપર આવેલી ધર્મની આફતને કાપો.

રાજકુમારે કહયું, કઠીઆરામાંથી રાજ્યકુમાર બનાવનાર, પીતા પુત્રને મીલાવનાર તે સુંદરી તેવી હોયજ નહીં; જોધાણનાથે કહયું, વાર કદાપી સીદ્ધનું કહેવું અરૂં હરે તો ! રાજકુમારે કહયું, પીતાની આજ્ઞા પાળવી તે મારી ફરજ છે, ધર્મનું રક્ષણ કરવું તે તમારી અરજ છે. સીદ્ધને પુછો કે વખતે તમારું કહેવું સત્ય હરે, તો શું કરવું ! શુરૂપ ધમાએ કહયું, હમારી પાસ એક પેટી હે વો હમ લેજદેઈ ગે, ઉસમે અંધ કરકે હમેરી પાસ પહુચાના; શીર હમ ઉસીપે ક્રિયા કરકે જમીનમે ગાડ દેઈ ગે, સખકા

આકૃત્તે બચાઈ ગે. જોધાણનાથે કહ્યું, મહુ સાડ ચેલાજી
અમારી સાથે આવો, અને તે નીશાન બતાવો. જાલમસીંહે
કહ્યું એવો હમ આતેહે, નીશાન દીખાતે હે. એ પ્રમાણે
કહી ચેલાને તેડી જોધાણનાથ તથા રાજકુમાર પોતાના
મહેલ તરફ ગયા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ધર્મ ઢાંગી થઈ ધુતતા લેખ ધરી જગમાંદ
ખાત્રી આ દ્રષ્ટાંતથી જીવે દાખવી યાંદ.

વીણા બર ઉઘમાં પોતાના મહેલમાં પડેલી હતી,
ત્યાં દાશી હાથમાં ત્રીશુળનું ચીન્હ લઈને આવી, અને
વીચાર કરવા માંડ્યો; આ હું ધણુંજ ખોટું કરું છું, રાણીના
બરોસાનો ગેર ઉપયોગ કરું છું. પણ નીશાન કરવાથી રાણીનું
કાંઈ બગડતું હોય તો નીશાન ના કરું, પણ આથી કાંઈ
રાણીનું બગડવ નો સંભવ નથી આતો ખીચારા સિદ્ધનું કામ
થાય છે, આપેલું વચન પળાય છે; રાણીખાને જાગ્યા પછી
મારો વાંક જણાવીશ, અને ક્ષમા માગીશ; માટે હાલતો
નીશાન કરવુંજ. એવો નીશ્ચય કરી ડાખા પગ ઉપર તે
નીશાન છાપીને આલી ગઈ. તેને ખીચારીને થોડીજ ખબર
હતી, કે એ ઠગ શુર ચેલાનું કાવતરું છે, રાણીને ટુંખી
કરવાનું બહાડું છે.

. દાસીના ગયા ખાદ જોધાણનાથ, અમરકુમાર, તથા
જાલમસીંહ ચેલાડપે આવી પહોંચ્યા. ચેલાએ કહ્યું કયું
દીખાઉ ? કુંવરે કહ્યું સખુર ! અરે ભગવાન ન નીકળે તો
કેવું સાડ ! મારી કંગાલ દશા દુર કરનાર સુંદરીનો ત્યાગ
કરવો પડ્યો ! જેવી પ્રજાની ઇચ્છા, એ પ્રમાણે પશ્ચા-
તાપ કરવા માંડ્યો.

ચેલાએ કહ્યું, ક્યું કીતની ડર હે । હમકું ડર લમતી હે, ના મરણ હોવે તો તુમેરી મોજ. હમ જાતે હે. રાજકુમારે કહ્યું ના મહારાજ ! બતાવો. ? ચેલાએ પગેથી સાકીનો છેડો ઉઘો કરી ત્રીશુજનું નીશાન, કે જે દાસીએ તુરત નુંજ છાપેલું હતું તે ખતવ્યું; કહ્યું હજો । હજો । હજો ।

રાજકુમારે મોટી હાય મારી, અને ચેલાને પેટી મોકલાવાતું કહી રજા આપી. ચેલાના ગયા પછી તેણે પશ્ચાતાપ કરવા માંડ્યો, ત્યાં વીણા જાગી ઉઠી, અને રાજકુમારને વિમાસણમાં પડેલો ભોઈ કહ્યું, નાથ ! આમ આટલા બધા દીલગીર શામાટે । શું આ દાસીનો કાંઈ અપરાધ થયો છે ? તેમ હોય તો નાથ ક્ષમા કરો, અને દિલગીરી પરહરો વીણા—

ગાયન

(સખીરી । મોહનમત્રની તાન) એ રાહ પીયુછ ! મુખે મધુર હાશ્ય ગયું ક્યાં આજે ઉઠી ખાસ !—પીયુછ ધરી ઉર શું રીસને, ખોયો મુખ ઉભાશ વાંક આવે અબળા વીણે, ડગલે ડગલે વાસ—ગયું ક્ષમાવંત છો નાથજી, તને ઉર ઉદાસ !

બહાલા બહાલની ખ્યાસ, નથી અવરકો આશ,
નાથ ના કરો નીરાશ—ગયું

રાખો હઠીલાજી હઠ, જખરો જુલમ ન કીજીએ મુખે મધુર જે હાશ્ય, નાથ માફ તે તો મુનં દીજીએ ખોલો મધુર મુખ ખોલ, બહાલે દાસીપર રીઝીએ ગમે તેવી પણ નાથ છું તમારી હાશ્ય કરો, શાન્તિ ધરો, ને ચિંતા હરો—રાખો

માટે નાથ ! જે કરવું હોય, તે મુખેથી કરો; આ કાયા અને તેની અંદર રહેલો આત્મા તે સૌ તમારજ છે,

તેના તમાજ મુખ્તીઆર છે, માટે તેનું દિલ રહાય તે કરો,
પણ તમારૂં મધુરૂં મંદ મંદ હસવું, તે તો મારૂં છે, માટે
તેમને આપો. બોલો ! બોલો ! નાથ બોલો ! રાજકુમારે
કહ્યું, બોળવા બેઠેલો શું બોલું; વીણાએ કહ્યું, નાથ !
આટલી તુરંત માગણીનો પણ સ્વીકાર કરી શકતા નથી !
જૂવો સાંભળો.

ગાયન

અજબ છે પ્રેમ, હું પ્યાસી
હૃદય ધરેછે સાચાએ.—અજબ
રૂપ રહીયાળું રાજવી, દેવાંશી અવતાર
મધુરૂં હસવું મનવશ્યુ, અન્ય ન ચાહું લગાર
વૈભવને નવ ચાહું જરી, પરવા નહીં તલભાર
મહેલ અટારી માળીઆં, ઇચ્છુ નહીં ભરધાર
માથુ ન ઝાંઝર કુમળાં, કે નહીં નાણું નાથ
માથુ એટલું નાથલું હસી બોલો મુજ સાથ
તજ્યાં મેં મુખ રાજતણાં, રહી હું ભરૂંસે ભાવી
નશીબમાં બે હતું માતા, તો સર્વે મળ્યું આવી
નીકળ્યા રાજ મુખરાસી.....અજબ

માટે નાથ ! જરા હસીને આ દાસીનો સંતાપ દુર
કરો. બોલો ? બોલો ! નાથ જરા બોલો ! શું તમને જરા
પણ હયા આવતી નથી ! કહીઆરજી મનમાં પ્રશ્નતાપ સાથે
ચોતાનાં મનનેજ કહ્યું “ ગાયનું ગળું કાપનાર હું કસાઈ
તેને હયા શાની ? ” વીણાએ કહ્યું નાથ ! આપની ઉઠા-
સીનું કારણ જણાવા કૃપા કરજો ! રાજકુમારે કહ્યું, સુંદરી
તે વાત તમો પુછ્યો નહી, તે શીવાય બે કહેવું હોય તેનું
મુખેથી કરો.

આ પ્રમાણે વાત ચાલે છે ત્યાં મહાત્મા ધમાલાઈની મોકલેલી પેટી સેવકદ્વારા આવી પહોંચી; સેવકે કહ્યું, મહારાજ પેટી આવી છે. રાજકુમારે કહ્યું તે ઝડીયાં મુઝી તમે ખહાર જાઓ; રાજકુમારનો હુકમ થતાંજ સેવક પેટી મુઝી ચાલ્યો ગયો; સેવક ગયો, ત્યાં વીણાએ પુછ્યું, નાથ ! આ પેટી શાની ?

રાજકુમારે કહ્યું, મુંઢરી ! મારા મનની ઉદાશીની અને આ પેટીની વાત શીવાયની વાતો વીચારો, અને આ પેટીમાં પધારો; અન્ય વાત પુછતાં નહી. વીણાએ કહ્યું, આહા ! એજ મારા નાથની ઉદાશીનું કારણ ! અરે એ પેટીમાંતો શું, પરંતુ ભડભડ કરતી ભયાનક આગમાં, ઠવ ઠવ કરતા દુરંધર દાવાનળમાં, અને ચારે કાઠે વેહેતા પાણીનાપુરમાં પ્રવેશ કરવાની પતી આજ્ઞા આપે, તો દાસી તૈયાર છે, તો પછી આ પેટીના શાભાર છે ? નાથ ! નાથ ! આપ હસીને આજ્ઞા આપો, અને આ દાસીનો હર્ષ વધારો. રાજકુમારે કહ્યું, મુંઢરી બોલવું રહેવા હમને પેટીમાં પધારો. પતીની આજ્ઞાને માન આપનાર સતીએ પેટીમાં પ્રવેશ કર્યો, અને કહ્યું, નાથ ! મારૂં તો જમ્મે તેમ થાવ, પરંતુ પ્રભુ તમોને બચાવે એવી મારી પ્રભુ પાસે અંતરની પ્રાર્થના છે.—

વીણા—

ગાયન

(નરડ તુઓ હૃદય મારા) એ રાહ

છો આધાર નોધારાના પ્રભુ માથુ છેવટ જાતાં
 દિન અળખા હું કોપ્યા કંથ, વીનંતી છે પ્રાણ હુટાતાં;
 મલે આ પ્રાણ મુજ જાયે, પતી આણુ શું લોપાયે ?
 ગાઉ શુભ ગાન ચારાના પતી સતી મોક્ષનાં દાતા—છો.
 રૂધીર વરસે મુશળ ધારા, સાચવળે કાય પીયુ ચારા
 યર્ષ અળગી હવેતો હું, છેવટ પ્રભુમું અલગ થાતાં—છો.

વીણા સુંદરી છેવટના પ્રણામ કરી પેટીમાં બેઠી, ત્યાં પેટી બંધ કરી અને સેવકો પેટીને ઉપાડી સીંદને ત્યાં મુકવા ગયા. પેટી લઈ ગયા બાદ રાજકુમાર ગમગીનીમાં ગી-રકતાર બન્યો. હાય ! શુભાવી ! સુકોમળ સુંદરી શુભાવી; હૃદયમાં અપહરા આવી, પણ મેં મુરખાએ ન બોલાવી કે ન ચલાવી. હાલ હું ચિત્ત બ્રમ જેવો કેમ બન્યો છું ? બનેલા બનાવથી દિલને આરામ નથી, બળતી ચિંતાગિને કારવાનું કામ નથી, વીશ્રામનો મુકામ નથી. વાર્તાનો વીસામો એ સુંદરીની સાથે ગયો, હું નિર્ભાગી એકલો રહ્યો. એ પ્રમાણે પશ્ચાતાપના તાપમાં તપી ગયેલો રાજકુમાર પીતા તરફથી આમંત્રણ આવતાં પીતા પાસે ગયો, પરંતુ તેનું પ્રેમી હૃદય તો પ્રેમની પુતળી વીણા સુંદરીની પાછળજ ચાલ્યું ગયું, એટલે કે પ્રેમ એ શબ્દ તેના અંતરમાંથી સદાને માટે નાબુદજ થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૧. મુ.

સ્વારથ આ સંસારમાં જગે જગે દેખાય
સમજો સજ્જન મન થકી પાછળથી પરતાય.

ધમો પોતાના ઉતાવળમાં વીચારનાવ મળમાં ગુંથાયો હતો, અને જલમસીંહ ત્યાં હાજર નહોતો. ધમે વીસાર્યું ચાલે આપ ઠીકજ થયું. વીણાને ડાકીની ઠરાવી, અને આપણી બાજુ ફાવી. અત્યારે સંતતાસ જલમસીંહ સાઈ પણ નથી, માટે જો અત્યારે રાજ મહેલમાં મોકલેલી પેટી વીણાસહ આવે, તો વીણાને લઈને પસાર; વેલીની બાળ-તમાં હરામી જલમસીંહે મને બનાવ્યો હતો, તો વીણાની બાળતમાં હું ફસાવું; પણ પાપી જલમસીંહના આવતાં પહેલાં પેટી આવી જાય, તો તો ઠીક; અરે પેલા રાજસે-વકો પેટી લઈનેજ આવતા જણાય છે ને !

રાજ સેવકોને આવતા જોઈ ધમો આડંબર લાવી બેસી ગયો, ત્યાં રાજસેવા પેટી લઈ આવી પહોંચ્યા અને સિદ્ધ વેશમાં ધમાને પગે લાગ્યા. ધમાએ આ શીર્વાઈ કહ્યો, ત્યાં સેવકોએ કહ્યું, મહારાજ આ પેટી લાંબ્યા છીએ. ધમે કહ્યું, એને અહીંયાં રહેવાયો, સંતલાસ આવશે એટલે તેનું ઠેકાણું કરીશું. સેવકોએ કહ્યું, બહુ સારું હશે જઈએ છીએ; ધમે કહ્યું સુખેથી જાઓ.

સિદ્ધ મહાત્માની રજા મળતાં સેવકો પેટી મુકી વીઠાય થઈ ગયા, સેવકો ગયા, ત્યાં ધમો પેટી પાસે આંચો, અને કહ્યું. સંતલાસ ગયાતો આધડા ગયા, હવે મને પેટામાંથી વીણાને કાઢીને લઈને પસાર થવાદે; પસારાએ બધે અહીંયાં લટક્યા કરે; પ્રથમ એણે મને લટકાવ્યો હતો, તો હવે હું એને લટકાવું, અને આ ધમાભાઈને રોડે ખતલાવું. એતો વારા ફરતી વારો છે, કાલ તમારો તો આજ અમારો.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી પેટી ઉઘાડી. અને વીણાને બહાર કાઢી; વીણા બહાર નીકળી, ત્યાં આ યોગી વેશમાં ધમાને જોઈ અચંપો પામી, અને કહ્યું, હું અહીં ક્યાંથી ! મારા પત્ની ક્યાં ! જોગીરૂપ ધમાએ કહ્યું, તેતો રહ્યા જોધપુરનાં મહેલમાં. વીણાએ આશ્ચર્ય ચકિત થઈ પુછ્યું, ત્યારે મને અહીંયાં લાંબું ઠેકાણું ! યોગી રૂપ ધમાએ કહ્યું, આ સેવક પોતે. વીણાએ કહ્યું, શા માટે ? ધમાએ કહ્યું, સિદ્ધી રીતે સાથે આવશો, તો વૈભવ લો-ગવવા અને મોજ માણવા માટે, નહીતો દેશને ખાનાર ડાકીની ઠરાવી જમીનમાં જીવતાં દાંટી દેવા માટે;

વીણાએ મનમાં વિચાર કર્યો, સમજી ! સમજી ! પત્નીના મને નહીં જણાવાના વિચાર હવે પુરું સમજી

તેમની ઉદાસીનું કારણ પુરે પુરે સમજી. ઠીક છે જોઈએ
હવે શું બને છે ! આ પ્રમાણે વિચાર કરી ધમાને પુછ-યું,
વાર ! તમે કોણ છો ! ધમે કહ્યું, દુનિયાની નજરમાં
સિદ્ધ, પણ અપ્રસિદ્ધ; વીણાએ કહ્યું અપ્રસિદ્ધ કોણ !
ધમાએ બનાવટી દાદુ કાઠીને કહ્યું, કોણ શું હું ધમે !

વીણાએ કહ્યું, ચકોરીને ચક્રનો સંયોગ ઊડાવ-
નાર કાળ મુખારા હુઆ ! તનેરામ રામ કીડા પડશે, અને
સતી અબજાને સતાવામાં સાર નહીં કાઢે. ધમે કહ્યું,
પણ સુંદરી મેં તમારૂં શું બગાડ્યું ? વીણાએ કહ્યું,
બધું. ધમાએ કહ્યું, એટલે ! વીણાએ કહ્યું, એટલે શું ?
મેનાને પોપટનો વિયોગ કરાવાય, તેમાં મેનાનું કંઈ બચ !
ચકલીને ચકલાનો વીયોગ પડાવાય તેમાં ચકલીનું કંઈ
બચ ! ધમે કહ્યું, કેમ ન બચ ! વિયોગના કારી દુઃખ-
નોજ જખમ થાય.

વીણાએ કહ્યું, તો મને વિયોગ પડાવ્યો, તેમાં
તાજ હાથમાં શું આણ્યું ! આવી દુષ્ટ બુદ્ધિ તને કોણે
બતાવી ! ધમાએ કહ્યું, પાપી જાતમચ્છી છે. વીણાએ કહ્યું-
એ અભાગી આનો પણ આમાં હાથ છે કે ! ધમે કહ્યું,
તેના કહેવાથીજ આ યુક્તિ ઉડાવી, અને તમને દેશને
ખાનાર ડાકણ કરાવી, રાજકુમારના હાથેજ પેટીમાં પુરાવી
અને એ પેટીએ શેવક દ્વારા અમે આવી.

વીણાએ કહ્યું, પાપીઆ ! એક બહેનનો ભવ બ-
ગાડ્યો, તેથી ન ધરાયો, કે પાછો મારાતરફ પાવો. જો
અભાગીઆ જો ! આ ક્ષાની સંસારમાં ભલાઈની કમાઈ
કરીલે, આતં અધોર પાપ કર્મ કરી મુખ શું ભોગવ્યું,
તે તું બતાવીશ !

ધમે કહ્યું, કાંઈજ નહીં, મા આપવાત કરી મરી
મઈ, ખાયડી નાતરે ગઈ, અને ધમાભાઈની છેવટ આવી

કર્યા થઈ. વીણાએ કહ્યું, ભલાભાઈ ! આ ભવતો ખગાડયો,
પણ પરભવ સુધાર. જેવી મુઠ મારી જાણી, તેવી વાળી
જાણ. પ્રેમી જોડાને વીયોગ કરાવ્યાને પાપનો પોટલો
ભાંધ્યો, તે પ્રમાણેજ સંયોગ કરાવી તે પાપનો ભાલો હ-
લકો કર; સંસારમાં કાંઈજ નથી, આત્મા મુસાફર સંસાર
ઝટકીની મુસાફરી કરવા આવ્યો છે. મુસાફરીમાં જે કમા-
વાનું છે તેની કમાઈ કર, નાહકના પાપ ના પોટલા નહીં
ભર. જો સાંભળ

ગાયન—ભજન.

સંસાર મુસાફરી આવ્યો, પંથી મુસાફર પ્રાણી
વસતી છે વાટયું ભુંડા, ચિત્તમાં લેતું જાણી—પંથી
દુરદેશ જાણુ રહ્યું, જો તું વિચારી પ્રાણી,
જાણું જરૂર તારે, નક્કી લે જાણી—પંથી—સંસાર
સગાંને સંગંધી તારાં. તે સૌ રહેવાનાં ન્યારાં,
સંગે ન આવે કોઈ, મીથ્યા લેમાની—પંથી—મુસાફર]
ભર વભદધી અસાર છે, સંસાર તોફાની ખરે !
અંપલાયું કાયા નાવ, કંઈ વીચાર. પ્રાણી ઉર ઝરે
ધારીને સત્ય સુકાન, હલેસુ નીતીનું હાથે ધરે
અસત્ય અનીતી ત્રોડતાં શઢ, નિશ્ચે ભવસાગર તરે
ભાતુ ભજન ભગવાન, સંગે રાખ્ય પ્રાણી
તો તો ન આવે પ્રાણી, અંતે કાંઈ હાની—પંથી—સંસાર

માટે માન ભલાભાઈ માન, અસત્ય અને અનિતી
કાઢતાં ભવસાગર સુખરૂપ તરીશ. હરીશ્વરે પુત્રને પત્ની
વેચ્યાં, અને પછી પોતે પણ ઢેડને ઘેર વેચાણો, તે એક
સત્યનેજ ખાતર, શેઠ સગાળશાએ પોતાના પુત્ર કેલેયાનું
માંય ખાંડી અતીત માટે રસોઈ બનાવી, તે એક ટેકનેજ

આતર, હજીરાબજો મરતાં મરતાં હાંત ત્રોડી ભગવાનને
રેખોડું દાન આપ્યું તે પણ દેકનેજ માટે, ભલાભાઈ એવો
સાચો દેક મુકી આવાં પાપી કર્મ કરે છે, તો પરભવ શું
ગતી થયે, તેનો કાંઈ વીચાર કર્યો !

ધમે કહ્યું, ના, આ ભવમાં તો આ દશા ભોગ્યું
હું, પણ પરભવમાં માફ શું થયે, તે સમજાતું નથી. અ
પાપી કાયાથી અનેક પાપ કર્મ થયાં છે, અને કંઈક
પીકાર છે મને. કે મેં પાપ કર્મમાં પાછું વાળી જોયું
નથી. હરામી જાલમકાની શીખવણીથી વેલીનો ભવ બગા-
ડ્યો, અને તમારો પણ બગાડવા ધાર્યો, પણ તેમાં હમરની
બાધ કુપાથી, અને તમારાં વચનોથી બચી ગયો છું. જ્ઞેન
વિજ્ઞા ! આજથી તું મારી ધર્મની જ્ઞેન છે, ને હું તમારો
ધર્મનો ભાઈ છું.

વીણાએ કહ્યું શાબાશ છે વીરા ! આ પ્રમાણે
હવેથી વર્તીશ, તો હમર તારો નીચેબાન થયે, અને પર-
ભવ મુધરશે. ધમે કહ્યું, જ્ઞેન ! પેલા પાપીને તો પુરી
સજાએ પહોંચાડવાની જરૂર છે, કારણ મને અને તમને
નડવામાં તે પાપીઓ પાછો પડ્યો નથી. વીણાએ કહ્યું,
તારૂં કહેવું સત્ય છે, પણ કેવી રીતે કળજે કરવો ! ધમે
કહ્યું, તે કળજે થાય એવી કાંઈ યુક્તિ શોધી કાઢો.

વીણાએ કહ્યું, હા ! હા ! ઠીક યુક્તિ યાદ આવી
છે, આ પેટીમાં વાંદરાં પુરે અને આપણે બાબુમાં છુપાઈને
તમાસો જોયા કરો. કારણ પાપીયાનું ચિત્ત પેટીમાંજ હશે,
માટે આવતાની સાથે પેટી ઉઘાડ્યે ત્યાં પેટીમાં પુરવાથી
ખીજવાઈ ગયેલાં વાંદરાં તેને હાલ હવાલ કરશે, અને પાછળથી
તું જઈ કહેજે કે વીણા ક્યાં છે ? તે કહેશે કે વીણા નથી
પણ વાંદરાં હતાં, તો તારૂં કહેવું કે પેટીમાંજ સંતાડી હશે
એમ કહી તેને પેટીમાં પેસાડવા યુક્તિ કરવી, પછી પેટી

ખંધ કરી રાજકુમાર પાસે લઈ જવી, અને તેનો ન્યાય રાજકુમાર કસ્ટક કરાવવો.

આ યુક્તિ ધમાને પસંદ પડી અને પેટીમાં વાંદરાં પુરી ધમો અને વેલી ખાબુમાં સંતાર્થ બેઠાં; તેઓ ખાબુમાં છુપાઈ બેઠાં, ત્યાં જલમસીંહ આવી પહોંચ્યો, અને પેટી જોઈ ખુશી થયો, અને ખાબુમાં ધમાને નહીં જોવાથી કહ્યું સીંહ ક્યાંક ઘયા લાગે છે; ખાબુ જોતાં સિંહ નહીં જોવાથી કહ્યું સિંહ ગયા તો આપણ ગયા, પેટી માંથી પ્રીયાને લઈને પસાર થવા દે પસાર.

વીણાને પેટીમાંથી કાઢી લઈને નારી જવાના વીચારથી તે પેટી પાસે ગયો, અને કહેવા માંડ્યું. હે ! મનમોહની ! હે મોહની ! પ્રાણ પ્રીયા ! આવ આવ એકદમ બેટી લે. એ પ્રમાણે કહી પેટી ઉઘાડી, ત્યાં પેટીમાં પુરાવાથી ખીજવાઓલાં વાંદરાં તેને વળગ્યાં, અને તેનાં કપડાં વીખેરી ફાડી નાંખી તેને ઉઝરડા ભરવાની સાથે હાલ હવાલ કર્યો.

વાંદરાં ગયાં, ત્યાં જલમસીંહ સ્વસ્થ થયો, અને વિચારમાં પડ્યો; ત્યાં ધમો છુપાઈને આ ખીના જોતો હતો તે તેની પાસે આંચો. પાસે આવી જલમસીંહને કહ્યું, પ્રીયા ક્યાં ? જલમસીંહે કહ્યું, અહીં તો પ્રીયાએ નથી ને ખીઆએ નથી, પેટીમાંથી તો મોટાં બુદ નીકળ્યાં બુદ. આ જો હાલ હવાલ કર્યો છે તે. ધમો કહ્યું, ઝોળખું છું જલમસીંહભાઈ ઝોળખું છું; વેલીની ખાબતમાં છેતર્યો હતો, તેમ આમાં પણ છેતરવો પાચો હશે કેમ ? વારે વારે છેતરાવાનો નથી, તે નુકસી સમજજો જલમસીંહભાઈ.

જલમસીંહે કહ્યું, ભાઈ ! તને કોણ છેતરે છે. તારા સોગન ખાઈને કહ્યું, કે પેટીમાં પ્રિમાને જલમ મોટાં બુદ હતાં; ધમાભાઈ આલ ખતાવું, કહી પેટી પાસે

અમા, અને વાંદરાંની હુમાર ખતાવી કહ્યું, ને આ વાંદરાંની હુમાર, હવે ખાત્રી થઈ. ધમે કહ્યું, પેટીના પડદામાં સંતાડી હશે, અને મને ખનાવે છે, પણ એમ ખનવાનો નથી સમજ્યો ! અંદર પેસી પેલો પડદો ઉઘો કરી ખતાવ્ય તો ખાત્રી થાય.

ધમાની ખાત્રી કરાવા બલમસીંહ પેટીમાં ઉતર્યો, અને પડદો ઉઘો કરવા નીચો નચ્યો. બલમસીંહ નીચે નચ્યો, ત્યાં ધમે પેટી ખંધ કરી સાંમળ દઈ દીધી, અને બલમસીંહને પેટીમાં સપડાવ્યો. બલમસીંહને પેટીમાં ખંધ કર્યો, ત્યાં અંદરથી ખુમો પાડવા માંડી, કે ધમા ઉઘાંડ ! ધમે કહ્યું, હું નહીં ઉઘાડું, પણ નેધાણુનાથ ઉઘાડશે માટે હાલતો પેટીમાં બેઠા બેઠા ઇશ્વરનું ભજન કરો, જેથી પાપનો ભાર હલકો થાય.

બલમસીંહને સપડાવ્યો, ત્યાં વીણા ને બાણુમાં હટી તે ધમા પાસે આવી, એને કહ્યું, જ્ઞેન ! તેં ધણી સારી યુક્તિ ખતાવી, જેથી પાપીને હીરોં સંપડાવી, હવે આ પેટીને શું કરવી ! વીણાએ કહ્યું, ચાલો રાજકુમાર પાસે લઈ જઈએ, અને રાજકુમારનો સંદેહ ટાળીએ. ધમે કહ્યું, ખડું સાડું જ્ઞેન ચાલો, એવો નિશ્ચય કરી વીણાએ ભેગણનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, અને ધમો અને વીણા ખંને ભેગી વેશમાં પેટીને લઈ દરખાસગઢ તરફ ગયાં.

અકરણ ૧૨ મુ.

જળથી જેવો મીનનો હીપક જેમ પતંગ
સારસ ભેડી વીણુ મરે અજગ પ્રેમનો રંગ

પેટીને વિદાય કરી, અમરકુમાર ગમળીનીમાં ગિરફ તાર ખનેલો પોતાના એકાંત અવાસમાં વીચારના વમળમાં

શું થાયેલો બિઠા હતો. મન સાથે વીચાર એ કરતો હતો કે, વાહ પ્રભુ ! તારી લીલા અજબ છે. શું વીણા ડાકીની ! ના ના તેમ તો હોયજ નહીં; અરે પણ ત્રીશુળનું નીશાન શેનું ? મનને કાંઈ રીતની ખાત્રી મળતી નથી, મન વીચાર વમળમાં શું ચાયું છે. કહીઆરાની આ સ્થિતી કરનાર વીણા ડાકીની હો કે દેવી હો, પણ આ અભાગીને તો દેવીજ હતી. શું સિદ્ધની સિદ્ધાઈ ખોટી ! નાના તેતો બનેજ કેમ ? સિદ્ધને શું સ્વાર્થ હતો કે ખોટું કહે. આનું ખરૂં તાત્પર્ય સમજાતું નથી.

આ પ્રમાણે વીચારના વમળમાં શું થાયેલો મન સાથે વીચાર માળાના મણકામાં શું થાયેલો હતો, ત્યાં પેલી દાશી કે જેણે ત્રીશુળનું નીશાન છાપ્યું હતું તે આવી, ને વીણાને નહીં જોતાં કુંવરને પુછ્યું, કે વીણા બા ક્યાં ? દાસીના પુછવાથી રાજકુમારનો વીચાર માળાનો મણકો તુટી ગયો, અને દાસી સામે જોઈને કહ્યું. તારે શું કામ છે ?

દાસીએ કહ્યું, મારે તેમની પાસે એક માપ્રી માગવાની છે. રાજકુમારે કહ્યું શી બાબતની ! દાશીએ કહ્યું, એક યોગીને સાધનામાં સતી સીના પગે ત્રીશુળના નીશાનની જરૂર હતી તેથી વીણા બા નિંદ્રાધિન હતાં, ત્યાં મેં તેમના પગે ત્રીશુળનું નીશાન છાપ્યું હતું, તે બાબતની માપ્રી માગવાની હતી.

દાશીની આ વાત સાંભળી કુમારે નિસ્વાસ નાંખ્યો, અને કહ્યું, હાય હાય ! તે તેનું નખખોદ કાઢ્યું છે. જા એકદમ પીતાજી પાસે જા, અને આ હકીકતથી વાહેક કર. જગતને દુસાવનાર એ પાપી જોગીઓ, સ્વારથી સિદ્ધો, અને બુદ્ધાવામાં નાખનાર સામટાઓનું સદંતરને માટે સત્યનાશ કેમ જતું નહીં હોય, હાયરે વીણા સુંદરી ! આ પ્રમાણે

બોલે છે ત્યાં નેપથ્યમાંથી નીચે પ્રમાણે અવાજ થયો.

તુલસી આ સંસારમાં, ભાત ભાત કે લોક
મિછ્યા વિણ નહી માનીએ, શાએ વાણી રોક

ઉપરની સાળી સાંભથી ત્યાં રાજકુમાર એકદમ
ચોકચો, અને સેવકને બોલાવી પુછ્યું કે જોતો દેખુ છે !
સેવકે કહ્યું, જોતો એક ખુદો આવો તેની છાકરીસહ ભીક્ષા
માગવા આવ્યો છે તે ગાય છે. ખુદા આવવાનું નામ સાંભળ્યું
ત્યાં કહ્યું એવાં લેખધારી સાધુડાંને તો દુખો ત્યાંથી ઠાર
કરવાં જોઈએ. દુનિયાનું સદંતરને માટે સત્યાનાશ કાઢનાર
એ વેશ ધારી સાધુડાજ છે. એ પ્રમાણે સેવક સાથે વાત
કરે છે ત્યાં પાછો નેપથ્યમાંથી ફરીથી અવાજ આવ્યો,

દાઝેલા જીવ દુધથી શીઠ તરછોડે છારા
સાહસથી મુખ સૌ જશે વળશે સત્યાનાશ.

આ પ્રમાણે બોલતી વીણા સુંદરી જોગી વેશમાં
મહેલમાં રાજકુમાર પાસે આવીને ઉભી. જોગણ વેશમાં
વીણાને જોઈ રાજકુવરના હીલમાં ગ્રેમી અંકુરો ઉત્પન્ન થયા,
અને તે જોગણ પાસે આવીને ઉભો અને કહ્યું, તમે દેખુ
છો ! ક્યાં રહો છો ? અને આટલી નાની ઉંમરમાં જોગ
લેવાનું કારણ શું તે જણાવશો ?

જોગી વેશમાં વીણાએ કહ્યું, બલા પ્રાણી ! વો
કયા પુછતે હો ! હમ કોન હે વો હમ ખુદ નાંહી જાણતે
હે તો તુમેરેકુ કીસતરેહ કહેવે કે હમ વોહિ. આર હમેરા
રહેનેકા પુછતે હો, તો હમ સારી દુનીયામે રહેતે. સમજ
આજ મધર તો કલ દુસરી જગેયે, હમેરા સ્થાન એક નહી

કે તુમેરેકુ હમ દીખલા ચકે; જોર છોટી ઉમ્મરમે જોગ
લેનેકા કારણુ દયા વો મુનો,

જુઠા સ્વપ્ના વત્ત સંસાર માયાકા સીર જુઠા માર
અલખ ભજી હોના ભવપાર ઉસીલીયે કીયા લેખ સ્વીકાર

વીણાએ કહયું, માટેજલેખ ધારણુ કરી સંસાર છોડ
દીયાહુ. રાજકુંવરે કહયું, શું સંસારમાં રહીને અલખ ભજતા
નથી, કે જોગી થવું, સગા સંગીને તજવાં, અને તેમની
હાય લેવી. વીણાએ કહયું,

કીસકી બેટી કીસીકા બાપ, જીવ અકેલાહી આપો આપ,
સ્વારથકે સખ જાનો તાપ, માયામેં મત ખા જીલ થાપ.

વીણાએ કહયું, સખ સ્વાર્થકી જાલહુ, સ્વપ્નવત્ત
આલપંપાલહુ. વોહકાની સંસારમેં કળ આયા કળ જાનેકા
ઈસકી કીસીકુ ખબર નહી, ઇસલીયે જીવકે લીયે જો કામ
કરનેકા ઉસીમે વખત લગાના નાંહી. કલકરના વો આજ
કરના, આજ કરના વો અખ કરના, ધરમકા કામમે દીલ
નાંહી કરના વો સત પુરૂષકા ખચન હે.

રાજકુમારે કહયું, તુમેરી સગમે કોન હે વોતો
કહો ! વીણાએ કહયું, હમેરા જુઠા બાવા હુ; રાજકુમારે
કહયું, શું તમારે જોગી લોકને પણુ બાપ ખરા કે? વીણાએ
કહયું, કહુનેમે તો હે; સંસારકી જૂડી સગાઈ એતો કહુ
લાતે હે પરંતુ—

જુઠી સગાઈ જુઠા રંગ સ્વારથ માયા જોડી અંગ
આરમા જાતાં કાયા ભંગ, કોઉન આવે જીવકે સંગ

રાજકુમારે કહ્યું, વાડ ! તમોને જોય લીધે કેટલો વખત થયો ! વીણાએ કહ્યું, વખતકા કયા પુછતે હો ! જુસી વખત માયાકી જન્મલ છોડ દી, ઉસી વખત અંગમે કફની જોડદી, જ્યાર માયાકુ તોડદી. રાજકુમારે કહ્યું, વાડ ! સંસાર સુખ અનુભવ્યું છે કે નહીં ! વીણાએ કહ્યું, વો કયા પુછતે હો; જુઠે સંસાર ઇસમે સુખ કયસા ? કાય મે સુખ હે ! તુમ કીસ ખાતસે સુખ માનતે હો ! પૈસે મે સુખ હે ! જો પૈસે મે સુખ હોતા, તો તવંગર લોક હાય હાય કરકે કેસે મરતે ! જો ગરીબાઈમે સુખ હોતા, તો ગરીબ પેર ઘસતે કેસે મરતે ! જો પ્રેમમે સુખ હોતા, તો પ્રેમી પ્રેમમે કેસે મરતા ? સંતોષ સમાન સુખ કીસીમે નહી, પન વો હે કીધર ! હમ તો ચહ જોગી વેસમે કાયાઠો કષ્ટ દેકર અલખખા રમરને મે હી સુખ માનતેહ.

રાજકુમારે કહ્યું, મારી ઇચ્છા પણ તમારો બોધ સાંભળી જોગી થઈ જવાનો થયો છે, વીણાએ કહ્યું, તુમે-રેકું હુખ કયા હે, કે જોય લીધે ચહા તે હો ! રાજકુમારે કહ્યું, હાખનું શું પુછોછો ? મેં અભાગીઆએ એક ઘોર પાપ કર્મ કર્યું છે, અને તે પણ સી હત્યાનું.

વીણાએ આશ્ચર્ય ચકિત થઈ કહ્યું, કયા સી હત્યાકા પ્રાશ્નીત કીયા હે ! નહી ચાહીએ, નહી ચાહીએ, સી હત્યા કરને વાલેકા ઘરકી લીક્ષા નહી ચાહીએ; એ પ્રમાણે કહી વીણાએ ચાલવા માંડ્યું, ત્યાં રાજકુમારે વીણાનો હાથ પકડયો; વીણાનો હાથ પકડયો ત્યાં વીણાએ કહ્યું, રાજકુમાર ! વો કયા કરતે હો ! .

વીણા—

અખયાત

ખીચારકે કુચ દીલમે મેરા હાથ છોડો

સંસારી હોજી આપ અન્યસે પ્રીતી જોડો

હમણે જોગી ફક્કડ બોલો હમણે કામ કયા
જોગીયુકુ પકડનેસે કહો આરામ કયા
હેરાવ કયું કરો હમે બનકે બેવકા
આયાગા બાબા હમેરા હોવેગા ખકા.

વીણાએ કહયું, રાજકુમાર ! મેરા હાથ છોડો, મેરે
બાબા આયગા, તો ખકા હોગા. રાજકુમારે કહયું, શું
તમારે પાણુ તમારા બાબાની બીક રાખવી પડે છે ?
વીણાએ કહયું, કયું ન રખે, દુનિયાદારી મેતો રખનીજ
આહીએ. રાજકુમારે કહયું, તમારે જોગીને દુનીયાદારી કેવી !
વીણાએ કહયું, દુનિયામે રહેવે તો દુનિયાદારી કેસે તજે,
આયાસે છુટે વો, દુનીયાસે છુટે નાંહી, દુનિયા કબ છુટેગી
કે યા દેહમેસે આત્મા ચલા જાયગા, યા દેહ છુટેગી તબ
દુનિયા છુટેગી; જ્યાર દુનિયામે રહે તો દુનિયાદારીમે રહેના
આહીએ. અબ મેરા હાથ છોડહો, કોઉ દેખે ગાતો કયા
બીચાર કરેગા ! રાજકુમારે કહયું, મારા મનનું સમાધાન
થયા શીવાય કદાપી છોડનાર નથી. વીણાએ કહયું, જરા સુનો !

વીણા—કુમાર—

ગાયન

અલગ હો કુંવર મેરે અંગસે

હમ રમરતે હે નાથ

અલગ હો.

બન જંગલકે બાસી હમેરે

હે હમ જોગીયો કે બાલ

કુમાર—હમે છીએ પ્રભાપાળ

વીણા—અલગ હો કુંવર મેરે અંગસે

દેખે પ્રભાકા પાળ તુમેરે

નહી પીછાને પ્રેમી રંગ

પ્રેમજ બાબા બીચારીકે

હાલે રંગ મેલ જંગ

અલગ ૦

હેમ મીરી ગયા અંગમેરે

દીયા છોડ ઇસકે સંગ

કુમાર—હાથરે ગુમાવ્યું રત્ન હાથથી

ધરમ કદ સીર પ્રસંગ

વીણા—.....અલગ૦

વીણાએ કહ્યું, કુંવરજી ! અળ મુજે છોડો; રાજ-
કુમારે કહ્યું, પ્રથમ મને સ્ત્રી હત્યાથી છોડાવો, પછી મુજેથી
જાઓ. વીણાએ કહ્યું, સ્ત્રી હત્યા કરનેવાલા કોઈ તરેહસે
છુટ શકતા નહીં; રાજકુમારે કહ્યું, તો તમારી સાથે રાઓ,
અલગ રમરીશ, અને ભવસાગર તરીશ. વીણાએ કહ્યું,
નાહક જીવ કયું કરતેહો, હેરાન મરતેહો, રાજકુમારે કહ્યું,
ચાહાય તે થાય પરંતુ સ્ત્રી હત્યાથી છોડાઓ, નહીતો સાથે
રાખવા કબુલ થાઓ, તે શીવાય કદી છોડનાર નથી.

વીણાએ કહ્યું, હાં ! હાં ! અળ મુજે યાદ આયા,
હુમેરે બાવાજીકી પાસે મંદર હય, સાક્ષાત્ દેહધારી સાલી-
ગરામ અંદર હય, વો તુમે સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત મુનાયગા
સ્ત્રી હત્યાસે છુડાયગા. રાજકુમારે કહ્યું, તો તમારા બાવાને
બોલાવો, ને સ્ત્રી હત્યાનું પ્રાશ્નીત સંભળાવો. રાજકુમારે
કહ્યું, ત્યાં વીણાએ (ધમાને) જુમ પાડી, બાબા ઇંધર
આઓ, ઓર વો રાજકુમારકુ સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત મુનાઓ.

ધમો રાજકુમાર પાસે આવ્યો, અને કહ્યું, બેટા !
સાલંગરામકા મંદર અંદર લાતાહું, ઓર રાજકુમારકુ સ્ત્રી
હત્યાકા પ્રાશ્નીત મુનાતાહું. વીણાએ કહ્યું બાબા ! મેં
બાબુમે જાલીહું, અલી આતી હું. તુમ સાલીગરામકા
મંદીર લાઓ ઓર રાજકુમારકુ સ્ત્રી હત્યાકા પ્રાશ્નીત મુનાઓ.

ધમાને ઉપર પ્રમાણે કદી વીણા પોતાનો ભેગ
વેશ દુર કરી પોતાનો પોશાક બદલવા બાબુમાં ગઈ, ત્યાં

ધમાએ કહ્યું, રાજકુમાર ! જરા આઈએ, મંદરકે હાથ લગાઈએ. રાજકુમારે તથા ધમાએ બંને જણાએ મળી પેલી પેટી કે જેમાં જાલમસીંહને સપડાવેલો હતો તે મહેલમાં આણી.

પેટીને જોઈ રાજકુમાર અચંખો પામ્યો, અને કહ્યું, અરે ! એતો એજ પેલી વોળરી પેટી ! ધમાએ કહ્યું, અરે પેટી બેટી કાયરી ! વેતો સાલીંગરામકા મંદર હવે, સાક્ષાત્ દેહધારી સાલીંગરામ અંદર હવે. રાજકુમારે કહ્યું, બહુ સારું બુદ્ધિ બાવાજી ! હવે સ્ત્રીહત્યાનુ પ્રાશ્નિત સુણાવો. સ્ત્રીહત્યાથી છોડાવો. ધમાએ કહ્યું, રાજકુમાર ! જો આ સાલીંગરામ બોલેગા, વોહી કરના પડેગા; રાજકુમારે કહ્યું, જે કહેશે તે કરવા તૈયાર છું; ધમાએ કહ્યું, તો આપ શરીરપે શસ્ત્રા ધારન કરકે તયાર બનો, બાદ સ્ત્રીહત્યાનુ પ્રાશ્નિત સુનો. રાજકુમારે કહ્યું, શસ્ત્ર ધારણ કરણ કરવાની જરૂર શી છે !

ધમે કહ્યું આપ ક્ષત્રી હો, ઉશ્કેલીયે કરના ચાહીએ; આપ આપકા ધર્માનુસાર તયાર હોનેકા નહી, બહાંતક સાલીંગરામ તુમેરેકું સ્ત્રીહત્યાકા પ્રાશ્નિત સુનાનેકા નહી. ધમાની આ વાત સાંભળી રાજકુમાર શસો સજી સજ થઈ પેટી પાસે ઉભો રહ્યો, ત્યાં ધમે કહ્યું કુંવરસાહેબ બરાબર રુપુરતીમે રહેના અળીમે સાલીંગરામકો બુલાતાહું, એર સ્ત્રીહત્યાકા પ્રાશ્નિત સુનાતાહું.

આ પ્રમાણે રાજકુંવર રુપુરતી ધરી ઉભો, ત્યાં ધમે કહ્યું, સાલીંગરામજી, સ્ત્રીહત્યાકા પ્રાશ્નિત સુનાઓ. બોલો ? બોલો ! ધમે બોલી રહ્યો, ત્યાં પેટીમાંથી જાલમસીંહે કહ્યું, બોલો, બોલો. રાજકુંવર અચંખો પામ્યોને કહ્યું આશું ! ધમે કહ્યું, કુંવરસાહેબ ! સ્ત્રીહત્યાકા પ્રાશ્નિત લીખલાતાહું; એ પ્રમાણે કહી પેટી ઉઘાડી, ત્યાં જાલમસીંહ

ઉભો થયો, તેને કુંવરના કબજામાં બરોબર લેવડાવી કહ્યું,
રખો વો સી હત્યાકા પ્રાશ્નીત આપો આપજહે.

રાજકુમાર જાલમસીંહને જોઈ અચંબો પામ્યો, અને
કહ્યું, અરે આતો એજ ! હરામી સંતદાસ ! બોલ્ય હરામી !
વીણા ક્યાં ? જાલમસીંહે ભાગ્યા તુટ્યા શબ્દોમાં કહ્યું
હમ ઇસકુ જમીનમે દાટને જાતેયે, હંસે ભગ ગઈ. ધમે
કહ્યું, પાપીઆ ! મ્હોતની છેલી છડીએ પહોચ્યો, હવે
તો કાંઈ સાચુ બોલ; એ પ્રમાણે કહી બનાવટી દાઢી મુછ
દુર કરી રાજકુમારને કહ્યું, કુંવરસાહેબ ! હું બુઢો સિદ્ધ
નથી, અને જાલમસીંહનાં દાઢી મુછો બનાવટી હતાં તે
જેંથી કાઢીને કહ્યું, આ સંતનાથ પણ નથી, આ ઠાકોર
જાલમસીંહ, ને હું ધમલો માળી.

ધમાના આ શબ્દો સાંભળી રાજકુમાર અચંબો
પામ્યો અને કહ્યું, કોણ જાલમસીંહ ! અને ધમલો માળી !
ધમે કહ્યું હા. હરામીએ મને ચઢાવી વેલીનો ભવ બગ-
ડાવી છેવટ ઠગાઈની બાજુ ચલાવી; વીણા દેશને ખાનારી
ડાકીની છે તેમ જાહેરમાં લાવી તેમને ઉપાડી જવાની દાનતે
પેટીમાં પુરાવી મંગાવી, હમારી ઠગાઈ ગઈ ફાવી, અને
વીણા સહ પેટી આવી, પેટી ઉઘાડી મેં વીણા જહેનને
બહાર કાઢ્યાં, તેમણે મને બોધનાં વચનો સુણાવ્યાં, ત્યાં
મારી મતી ઠકાણે આવી, ને વીણા બાંએ યુક્તિ બતાવી, તે
યુક્તિથી આ પાપીઆને પેટીમાં ફીધો સપડાવી. તમારો
જેમ દુર કરવા પેટી અત્રે લાવી વીણાબાસહ અમે આપની
પાસે આવ્યાં.

રાજકુમારે અધિરા થઈને પુછ્યું, વીણા ક્યાં ! ધમાએ
કહ્યું, પ્રથમ આ પાપીને ચોખ્ખ સજા કરો, પછી વીણાબા
આવે છે. રાજકુમારે ચાર સીપાઈઓને બોલાવ્યા અને જાલ

મસીંહને ખાંખીને ડુંગર ઉપરથી ફેંકી દેવાની સીપાઈઓને આજ્ઞા કરી. આ પ્રમાણે આજ્ઞા થઈ, ત્યાં જલમસીંહને સીપાઈઓએ પકડ્યો અને આગળ કચેડે; આ પ્રમાણે સજા ઉઠાવાની આવી તેથી છેવટે જલમસીંહે કહ્યું, મુવો, મુવો, હાય હું મુવો, ખીજને નાંખવા જતાં જાતેજ પુર્યો કવો.

જલમસીંહ—

કહે!

કરવું તેવું પામવું, જીવો નજર દ્રષ્ટાંત

સુજ સમ પાપી જગ વીરો આમજ આવે અંત

આ પ્રમાણે જલમસીંહને સીપાઈઓ લઈ ગયા, ત્યાં રાજકુમારે કહ્યું, વીણા ક્યાં ! ધમે કહ્યું આવે છે, જરા શાંન્તિ રાખો. આ પ્રમાણે ધમે કહે છે ત્યાં નેપથ્યમાંથી અવાજ આવ્યો.

વીણા—

ઠંઠમ ટળ્યો રૂઢીયા તણો હૃદય વળ્યું પ્રિતઃપંથ
સત્ય સહાયક શ્રીહરી દુઃખનો આઠ્યો અંત

રાજકુમારે કહ્યું, અરે એતો એજ સ્વર ! નક્કી વીણા સુંદરીનોજ ! આવ આવ વહાલી ! તારા પાપી પતીને ભેટ. પાછો ખીજવાર નેપથ્યમાંથી ઉચ્ચાર થયો.

વીણા—તન તરવર મન છાંયડો શીતળ પ્રેમી નીર

તાય નીવારી તાયજી ! ખેશી ખીજો ધરી ધીર

છેટેથી વીણાને આવતી જોઈ રાજકુમાર સામે ગયો અને વીણાને ભેટી પડ્યો. વીણાને રાજકુમાર ભેટ્યાં, ત્યાં ખંનેની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં, રાજકુમારે કહ્યું,

સુંદરી ! હું તમારા અપરાધી છું, માટે મને શામા કરો. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! એ શું જોશ્યો ! સંસારના રંગ ઢંગ ન્યારા છે; ફરેજથી મ્હોટા મ્હોટા ફરમા, તો તમે કાણ ! લગવાને પાર્વતીનું રૂપ લઈ અખાસુરને બોળવી માંથે હાથ મુકાવ્યો, પાર્વતીએ બીલારાણીનું રૂપ લઈ ચંકરને ભરમાવ્યા, તો એવા દેવ દાનવો બુધ્યા છે, તો તમેને હું તો એક પામર પ્રાણી છીએ.

રાજકુમારે કહ્યું, બહાડી ! તને બીતવામાં બાકી રહી નથી. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! જે આ ધમાની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી નહોત, તો આ વખત આવત નહીં, પણ પ્રભુ કૃપાએ તેની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી, ને આવી આનંદની ઘડી પ્રભુએ બતાવી. રાજકુમારે કહ્યું, પણ તમને હેરાન મેળવનાર તેજ હોતોને !

વીણાએ કહ્યું, નાથ ! સંજતથી ગણબંધાની બુદ્ધિ બગડે છે તો આતે કાણ ! હરામી જાલમડાની સંગે રહેવાથી આની મતી બગડી હતી, પરંતુ બોધ વારીથી તે બીઆડ દુર થયો, ને મતી સ્વચ્છ થઈ; તેને મેં ધર્મનો ભાઈ કહ્યો છે, ને તમારા હરનારમાં યોગ્ય જગ્યાએ દાખલ કરી દેવાનો છે. (ધમાને) ધમા ! હાલતો તું મહેલમાં જા. ધમે કહ્યું, બહુ આરુ બા જાઉં છું. એમ કહી બંનેને નમી મહેલમાં ગયો.

ધમે ગયો ત્યાં રાજકુમારે કહ્યું, સુધડ સુંદરી ! હવે તંમારી શું ઇચ્છા છે, ને ઇચ્છા હોય, તે સુખેથી જણાવો. વીણાએ કહ્યું, નાથ ! હું ખડું વાહજ દુર થઈ મુખ મુખ ઉદય થયો છે, ખામીમાં ખામી એજ કે આ સર્વ હકીકત મારા પીતાજીને જણાવાની ઇચ્છા છે, જેથી તેઓ હું પદનો પરતાવો કરી સાચા કર્મ બપાવે.

રાજકુમારે કયું. મું કરવું ? વીણાએ કયું, આપ
અત્રેથી એક પત્ર લખો, તેમાં લખવું કે તમારી પુત્રી
તમીને મળવા આતુર છે, તેથી પત્ર વાંચી તુરત આ ત-
રફ આવવું. તમારા પત્ર વાંચી તેઓ અત્રે તુરત આવશે.
મારું નામ લખતા નહીં, બાપેભાઈને લખીજણાવવું. રાજ-
કુમારે કયું, બહુસાર પ્રીયા, હાલજ પત્ર લખી બોલાવું.
આલો મહેલમાં જઈ પત્ર લખી પ્રથમ અનુચરને વીણા
કરીએ, એ પ્રમાણે વર્તાવિનોદ કરતું પ્રેમી ભેડું મહેલ-
માં ગયું.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

હાલના નહીં અભીમાન, જગતમાં કોને બાણે,
રામે રાહ્યો દસ શીશ, અભીમાને પરમાણે.

વેલીને લખને તાંતોલખાં અવધઓ નાશી ગયો
હતો, તેણે વેલીને નાચનારી બનાવી હતી. મુજે વેલીને
નાચવાનો યોગ હતો તેથી તે નાચતાં શીખી હતી, એટ-
લે અવધઓ વેલીના નાચવા ઉપર નિર્ગંધ ચલાવતો હતો.
એમ કરતાં કરતાં તાંતોલખાં તથા વેલી ભેંષપુર આવી
પહોંચ્યાં.

ભેંષપુર શહેરનો વેલવ, ગામની બાંધણી વીગેરે
ભેંષ, વેલીને મનમાં લાગી આવ્યું, અને તે ગમગીનીમાં
મીરકુતાર બની. તેણે મન સાથે કહ્યું, વાહ ભગવાન
વારં લીલા ! ભેંષપુરના દરબારમાં રાજ રાણી યજ્ઞ
આજવું ધાતું હતું, તે ભેંષપુરમાં નાચનારી તરીકે બાવીરું;

આ પ્રમાણે વેલી જમણીનીમાં બીરૂતાર બનેલી
નીચારમાં ગુંથાએલી હાલી, ત્યાં તાંતોલખાંએ કહ્યું,
વેલી ! કેજો વો ભેધપુરના દરબાર હે, નાચ બરાબરકરના,
સમજ ગયે. વેલીએ કહ્યું, તાંતોલખાં ! ભેધપુરના
દરબારમાં નાચવામાં મારો પગ નહી ઉપડે,

તાંતોલખાંએ કહ્યું, કયોં ! વેલીએ કહ્યું, જે
દરબારમાં મેં રાજરાણી થઈ માહાલવા પારેલું, તે દરબાર-
માં નાચનારી થઈને નાચવાનું કામ મહારાણી નહી બને
તાંતોલખાંએ કહ્યું, એસા ઉમદા દરબારમેંસે અછા
ઇનામ મીલનેડી આશ હે, વો કામ તેરેસે નહી બને ?
વેલીએ કહ્યું, ના નહી બને. તાંતોલખાંએ કહ્યું, એસે
મોજે ગુમાયગી, તો ફીર છોટે રજવાડેસે કયા પાયગી ?
મોસમ ગુમાયગી, તો ફીર કયા પાયગી ? રાખ કે પુલ.

વેલીએ કહ્યું, ચહાય તેમ હો, પરંતુ આ દરબાર-
માં તો કદાપીકાળે હું નાચનારી નથી; તાંતો લખાંએ
વેલીની હઠ ભેઈ વેલી સામે આગુક ઉપાડી, અને બે ચાર
ફટકા લગાવી કહ્યું, કયોં નહી નાચેગી કયા !

વેલીને આગુકના ફટકા પડયા, ત્યાં વેલીએ કહ્યું,
નાચીશ. તાંતોલખાંએ કહ્યું, યા આગુકમેં ગુન અજબ
હે, કારણ કીયાહે કે, “ જુધેનાર બાજરી, જુધેનાર પાધરી
જુધે ડોણુ રોડોવા હે, જુધે છોકરે છાતુ રહે, ” કહેવતાનુસાર
આગુક પડયા કે ફેસી ઠેકાણે આઈ; ચલો અમ વો માના
શર કરો; વેલીએ ગાવાનું શર કર્યું.

તોરાં દાવર દર દાયાં શાહા.

વેલીએ ગાવા માંડ્યું ત્યાં બેસુરે ગાયન ભેઈ તાંતો-
લખાંએ ગાળા પાડયા ને કહ્યું, તે રે દાવર દર દાયાં
શાહા. મહ બેસુરા ગાયન કંઠાંસે સીખલાઈ. વોહ આહ

કરો. વેલીએ કહ્યું, કીયું ? તાંતોલખાંએ કહ્યું. વો કુલનકી બહારકા ! વેલીએ ગાયન શરૂ કર્યું.

ગાયન

(પ્યારે તોરે અંગમે) એ રાહ.

પ્યારે તોરે ચમનમે કુલનકી બહારહો,

ચમનમે બહારહો, સુમનકી બહારહો.

પ્યારી૦

રાજનસે રજી રહો, સાજનસે સજી રહો,

તાજ તેરે રાજકા આહ ઓર પ્યારહો.

પ્યારી૦

શેઅર

હો મુખારક હમે અય ખુશીકા દરબાર કીયા

ખદકદે ખાવીંદને શુભ અવસર વોહ દીયા

શાહ ફલહા રહેતા હમ રહો આખાહ જોડી

ઉરકો હાંસીલ હો ખુશી, અદહાદિ વિમ્ન ત્રોડી.-રાજનસે૦

તાંતોલખાંએ ખુશી થઈ કહ્યું, હાં ! વોહ ગાના ખાસ જોધપુરકે દરબાર કે હીયે જનાયે હો, ઓર વોહ ગાનેયે અરજા ઇનામ લેનેકા હો, સમજ ગયે, અબ ચલો દરબારમે જાનેકી તૈયારી કરકે દરબારમે જાવે (જાયછે)

રાજા રાયસીંહ ઉપર જોધપુરના રાજકુમારનો પત્ર આવી પહોંચ્યો. પુત્રીનો પત્ર વાંચી રાજા રાયસીંહ ખુશી થયા, અને રાણીને એક સેવકદ્વારા બોલાવી. રાણી આવી, ત્યાં રાજા રાયસીંહે કહ્યું, આજ ધણુ દહાડે પુત્રીએ યાદ કર્યાં લાગે છે. એવા અતુલીત રાજવૈભવમાં માતા પીતા કયાંથી યાદ આવે, આજે વળી કેઇ દીશાનો વાયુ વાયો હશે. કે પત્ર લખ્યો.

રાણીએ કહ્યું, પ્રાણુનાથ ! આજ દીન સુધી મનને ચિંતા હતી, કે પુત્રીને પરણીને ગયે આજ ત્રણ ત્રણ વરસ

થવા આવ્યાં, પણ નહીં ખર કે ખબર. આજે આ પત્ર
વાંચી આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે. કહેવત છે કે “ હાથી દરબાર,
અને છોડ સાસરે સાડ ” તેનું કાંઈ નહીં, પણ ખર ખબર
ન લખી જણાવે, તો મનને ચિંતા થાય તે વાસ્તવીક છે.

રાજાએ કહ્યું, પણ મને મળવા બોલાવે છે, તો
મારે શું કરવું ? રાણીએ કહ્યું, ત્રણ ત્રણ વરસ થવા
આવ્યાં, જે પુત્રી એક પણ પણ અલગ રહેલી નહીં, તે
ત્રણ વરસે મળવા બોલાવે તો આપણે અવશ્ય જવુંજ જોઈએ;
કારણ કે તે મહોટા દરબારમાં રાજરાણી થઈ તેથી તેને અત્રે
આવવાનું ન બને, પણ આપણે તો જવુંજ, કારણ મારૂં મન
પણ મારી પુત્રીને મળવા તલપી રહ્યું છે. રાજા રાયસીંહે
કહ્યું, તો ચાલો તૈયારી કરો. આવતી કાલેજ જોધપુર તરફ
નીકળી પડીએ. ને આજે રાજ પ્રધાનજીને બળાવી હું પણ
નીશ્ચિંત થઈ જઉં. કારણ હાંથી વાટ તેથી વખતે મોડું
વહેલું પણ થાય. રાણીએ કહ્યું, બહુ સાડ તમે રાજકુળથી
પરવારો ને હું બીજી તૈયારી કરે છું; કહી જાને જણા
જોધપુર જવાની તૈયારી કરવા ગયાં, અને યોગ્ય તૈયારી
કરી જોધપુર જવા રીસાલાસહ નીકળી પડ્યાં.

પ્રકરણ ૧૪ મું

પસ્તાવો કરવો પડે ધરી હું પદ અભીમાન
સંતોષી મુખી સદા ભાગ્ય હોય બળવાન

જોધપુરના દરબારમાં દરબારીઓ આવી ગયા છે
ને દરબાર ભરાયો છે, ત્યાં છઠ્ઠીકારે નેકી પોકારી જોધાણુ-
નાથ પધાર્યાનું બાન દરબારીઓને કર્યું. નેકીનો અવાજ
સાંભળી સઘળા દરબારીઓ સ્વસ્થ થઈને બેઠા, અને રાજાજી

કચેરીમાં આવતાં સર્વેજણા ઉભા થયા અને નમીને સ
લામી ભરી, પછી રાજાજી આસને બેસતાં સર્વે બીરાજ-
જીત થયા. જોધાણનાથ આસને બીરાજમાન થયા, ત્યાં
વારાંજનાઓએ નાચ શરૂ કર્યો.

કંચનીઓ—

નાચ.

ધસારેજ રેસાધ પધ સારે સા.

સારેજ સારેજ ધપ મગ રેસા

ઝરેસા ઝરેસા ઝરેસા.

પપ સા ઝરેસા પપ સા ઝરેસા—ધસા

સારે સારેજ ધ પ મ ઝરેસા, ઝરેસા.

પપ સા ઝરેસા, પપ સા ઝરેસા, પપસા

ઝરેસા—ધસા,

કંચનીઓ—

ગાયન.

આનંદે સખી હળી મળી સંગ કરો રંગ ધારી અંગે ઉમંગ
વાર વાર ધારી ધ્યાર એક મેકમાં અપાર
ની ધ પ મ ગ રે સા.

હીયો વાલ હં ચોવાલ ધીની તક તક

ધીનીતક તક ધીનીતક તક

તધીન કીટ તક ઉમંગ—આનંદે

તા ચૈયાં, તા ચૈયાં, નાચેયાં, માચેયાં,

રાચેયાં, સાચેયાં, ચુકોના ચુકોના,

છન નનનન છુન—આનંદે

કચનીઓનો નાચ પુરો થયો, ત્યાં જોધાણનાથે
હકમું, પ્રધાનજી ! આજનો દરજ્જા આસ સતી કુંદરી
વીણા માટેજ ભરવામાં આવ્યો છે, રાજા સાયસીંહ આજે

આવી પહોચવા નોંધ્યો, છતાં હજી કેમ આંખો નહીં, તેનું કારણ સમજાતું નથી. પ્રધાનશાસકે કહ્યું, કૃપાનાથ ! હવણા આવી પહોચશે. આ પ્રમાણે રાજા નોંધાણનાથ તથા પ્રધાન વાત કરે છે ત્યાં દ્વારપાળ ધમો કે જેને છઠ્ઠીદારની જગ્યાએ દાખલ કર્યો હતો, તેણે કહ્યું, કૃપાનાથ ! બહાર કોઈ ગવર્ધઓ આંખો છે, અને અંદર આવવા આજ્ઞા માગે છે. નોંધાણનાથે કહ્યું, સુખેથી પ્રવેશ કરાવ.

આજ્ઞા મળતાં તાંતોલખાં વેલી સહ દરબારમાં દાખલ થયો, અને નોંધાણ નાથને સલામ કરી. નોંધાણનાથે કહ્યું, તમે કોણ છો, અને ક્યાંથી આવો છો ? તાંતોલખાંએ કહ્યું, નેકનામ મહારાજા ધિરાજ ! મેં દુર દેશમે રહેતાહું, ચોર ચહ મેરી લડકી નાથનેકા ચોર ગાનેકા કામ કરતી હે, ચોર મેં બળતાહું. આજ આપકે શહેરમે આયે ચોર મુનેકી આપને આજ પુશાલીકા દરબાર ભરી હે, ઉસલીયે મુજરા કરનેકુ આયે હે પરવર દીમાર. આ પ્રમાણે વાત ચીત ચાલે છે ત્યાં રાજકુમાર આંખો, અને રાજા રાયસીંહ આવી પહોચ્યાના સમાચાર તેના પીતા નોંધાણ નાથને કહી પોતાના આસને ખીરાજમાન થયો. કુંવર ખીરાજમાન થયો, ત્યાં રાજા રાયસીંહ આવી પહોચ્યા.

રાજા રાયસીંહ આવ્યા તેથી નોંધાણનાથે તાંતોલખાંને કહ્યું, તમે બાબુમાં ઉભા રહો, તમારો મજરો પછીથી કરાવીશું. રાયસીંહ રાજાએ દરબારમાં પ્રવેશ કરી નોંધાણનાથને સલામ કરી; નોંધાણનાથે તેમની સલામ માનપુર્વક ઝીલી અને કહ્યું, રાજાજી ! પ્રથમ સસરો જમાઈ મળો. સસરા જમાઈને મળવાનું કહ્યું ત્યાં રાજકુમાર આસનેથી ઉઠી રાજા રાયસીંહ પાસે આંખો. રાજકુમારને નહીં ઓળખવાથી રાજા રાયસીંહ વીચારમાં પડ્યો.

અને વીચાર કર્યો કે કુંવર ખીબ આવનાર હશે, આ તેમનો નાનો કુંમાર હશે. એમ વીચારી કહ્યું, પણ કૃપાનાથ ! મારી પુત્રી ક્યાં ?

જેઘાણનાથે કહ્યું, રાજાજી ! હાલજ આવે છે, આજનો દરબાર ખાસ તેના માટેજ ભરવામાં આવ્યો છે. એ પ્રમાણે જેઘાણનાથે કહ્યું, ત્યાં વીણાસુંદરી સલજ કચેરીમાં આવી, અને પોતાના પીતાને સવિનય પ્રણામ કર્યા.

રાયસીંહે કહ્યું, દીકરી વેલી ! ખુશીમાં તો છોને ? વીણાએ કહ્યું, પીતાજી ! બુદ્ધ્યા વેલી નહી, પણ વીણા. વીણાનું નામ સાંભળી રાજા અચંબો પામ્યા, અને કહ્યું, અભાગીણી વીણા ! બીલ્ય વેલી ક્યાં ? અને તું અહીં આં ક્યાંથી ?

રાયસીંહે આ પ્રમાણે સવાલ કર્યા, ત્યાં રાજકુમાર કે જે પાસે ઉભો હતો, તેણે કહ્યું, રાજાજી ! ભાગ્યની ખાજી વીણાસુંદરી જીતી છે, ને વેલી હારી છે; જે કઠી-આરને તમેએ વીણાનો હાથ સોંપ્યો હતો, તેજ હું પોતે અમરકુમાર, જોધપુરનો રાજકુમાર. (ધમાને ચોખ-દારના વેશમાં રાયસીંહે જોયો અને કહ્યું.) ત્યારે જે રાજકુમારને મેં વેલીનો હાથ સોંપ્યો હતો, તેતો આ ચોખદારના પોશાકમાં ઉભો છે. ધમે પાસે આવી કહ્યું, હા હું તેજ ખનાવટી રાજકુમાર ધમલો માળી, પણ હાલ તો જોધપુર દરબારનો ચોખદાર.

આ વાત સાંભળી રાજા રાયસીંહ અચંબો પામ્યા, અને કહ્યું, વેલી ક્યાં ? ધમાએ કહ્યું, તાંતોલખાં ઉપાડી ગયો. તાંતોલખાંનું નામ આવ્યું ત્યાં તાંતોલખાંના પગ ધુજવા માંડ્યા, અને નાચનારીના પોશાકમાં વેલીએ દર-બારની વચમાં પરતાવાડપ ગાયન ગાવું શરૂ કર્યું.

ગાયન

કરમે લખેલું જે, લોગવવું નીચેતે
 અભીમાન હુઃખ મુળ છે-કરમે
 હું પદ પાતર નાવમાં બેશી મુરખને
 ભવસાગર તરવાયદે, નીચે હુમે તેહ-કરમે
 માતી સોંપ્યું મન કરી નીકળ્યું બ્રાહ્મણ નીર
 સોનું સમજી સંગ કર્યો કર્મે મળ્યું કથીર
 સુધડ નાર ભાગ્યે મળી જેને
 મુખે મુવે નર તેહ-કરમે

રાજા રાયસીંહ આ મામીક ગાયનથી અચંપો
 પામ્યા અને વેલીને આજળીને અચંપો પામીને પુછ્યું,
 કેણુ દીકરી તેલી ? વેલીએ કહ્યું, ખીતાજી ! હું આપ
 જેવા રાજવી ખીતાની પુત્રી અને જ્ઞેન વીણા ! હું તમા-
 જેવી કેળવાયેલ મુંઢરીની જ્ઞેન થવાને લાયક નથી.
 અમણુ માતાએ અભીમાન પર્વતની ટોચે ચઢાવી, મોટા
 રાજકુમાર સાથે વસાવી, પરંતુ ભાગ્યનો વીચાર નહી કર્યો.
 પાપી જલમસીંહે ધમાને રાજકુમાર બનાવી આ દશા
 લવસાવી. હરામી ગવૈયાએ નાચનારી બનાવી દેશે દેશ
 રખડાવી છેવટે દશાના બળેજ તમારો ભેટો થવાનો તેથી
 આ સ્થળે આવી.

વીણાએ કહ્યું. જ્ઞેન વેલી ! નાહકનો વીતી વાત-
 નો શોક કરવો નકામો છે. હવે તું મારા મહેલમાંજ રહે
 ને તારૂ દીલ ચઢાય તે કર. આ સર્વ તારૂ પોતાવું સમજી
 તું અહીં આંજ રહે. ભાગ્યમાં લખ્યું હતું તે પ્રમાણે
 મળ્યું, હવે શોક કરવો નકામો છે. એક સિદ્ધાંત સ્વામીએ
 કહ્યું છે, તે સાંભળ.

વીણા--

આયન

લીખા લેખ બિધિને વોહ અખ ચાર ના મીટે
 દીણએ લાખ ઈલાજ પર હોન હાર ના મીટે
 મુખ કંઈ સન્નિદાનંદકો રમર સદા પ્રાની
 હોવે કલીમલ ખાક બીનકાર ના મીટે-લીખા૦

માટે જ્ઞેન હવે પ્રભુમાં ચિત્ત લગાડ કે જેથી
 ખેડો થાય પાર; આ ભવતો ખગાડયો, પણ પરભવ મુધાર.
 વેલીએ કહ્યું, જ્ઞેન વીણા ! મારી પણ ખાસ એજ
 મરજી છે. પીતાજી ! આ દીન બાળકીની એક અરજી છે.
 રાયસીંહે કહ્યું, દીકરી ! તારો જન્મારો ખગાડનાર હુંજ
 પાપી છું. હુંજ આપીછું.

વેલીએ કહ્યું, પીતાજી ! તમારે શું ? તમેતો
 જ્ઞેધપુરનો રાજકુમાર જ્ઞેધને વરાવી હતી, પણ કરમે માળી
 નીકળ્યો, તેમાં તમારો શું દોશ. ધન્ય છે જ્ઞેન વીણા
 તમારી ટકને ! ભાગ્ય ઉપર આસ્તા રાખી ખેડાં, અને ન
 ડગ્યાં, તો આ સાહ્યખી મળી, આસ્તા ફળી. અને તમે
 કહેલું કે સુધડ નાર નર સુખે મુનારો તે અક્ષરે અક્ષર
 કરી બતાવ્યું. પીતાજી ! મારી અર્જ કબુલ કરો; રાયસીંહે
 કહ્યું, શી ! વેલીએ કહ્યું આ સંસાર સર્વ અસાર છે.
 સ્વપ્નવત્ત છે. આભવતું તો ખગાડ્યું પણ પરભવતું મુધાર
 રવા જોગણ થઈ મડમાં રહેવાની આજ્ઞા આપો.

વીણાએ કહ્યું, જ્ઞેન વેલી ! અમારા મહેલમાં રહો
 અને સુખેથી પ્રભુનું નામ ચિત્તમાં રાખી રહો; મડમાં
 જોગણ થઈ રહેવાથી શું વિશેષતા છે. વેલીએ કહ્યું,
 જ્ઞેન વીણા ! વિશેષતા તો બીજી કાંઈજ નથી, પણ
 માયા ઉપાધીમાં રહીને પ્રભુ ભજનમાં ચિત્ત ચોટશે નહીં,

માટે ખુશી થઈ આજ્ઞા આપો; પીતાજી તમારા નામને
 ઝાંખપ નહીજ આવવા હૈ, તેની ખાત્રી રાખજો. ઇશ્વરની
 એવીજ મરજી છે.

વેલી—

ગાયન

હવે મને લેખ લેવાદો, હરીનું ધાર્યું થાવાદો
 પ્રભુશુભ પ્રેમે ગાવાદો, નશીબનો મેલ જાવાદો
 સંસારી જાળ છોડવાદો, મને સંતોષ સીંચાવાદો
 પુરવ ભાથુ જમાવાદો—હરીં
 ભવદધી સાગર છે ખારો, ખગાડયો જન્મારો મારો
 કરે પરભવનો મુધારો, ખુશીથી આજ્ઞા મુજનેદો—હરીં

માટે પીતાજી ! ખુશી થઈ રજા આપો, જુદા
 તમે પણ રજા આપો. રાજાસાચી'હે કહ્યું તારી માતૃશ્રી
 અત્રે આવેલ છે, તેમને અત્રે દરબારમાં બોલાવેલ છે, તે
 તેઓ આવે તેમની આજ્ઞા પ્રથમ લે. આ પ્રમાણે વાત
 કરે છે, ત્યાં વેલીની માતૃશ્રી (રાજા સાચી'હની રાણી)
 દરબારમાં આવી, અને વીણાનો રાજ રાણીનો, અને વે-
 લીનો નાચનારીનો પોશાક ભેદ અચંખામાં પડી, રાણી
 આવી ત્યાં વીણાએ પ્રણામ કર્યા, અને વેલી પણ પ્રણામ
 કરી ગદગદીત કંઠે, માતૃશ્રીને લેટી પડી.

વેલીનો શોકમય અહેરો, તથા નાચનારીનો પોશાક
 ભેદ રાણીએ કહ્યું, જહેન ! તારો આવો સ્વાંગ કેમ ?
 અને તું આવો ભેદપુરના દરબારનો વૈભવ આપ્યો,
 છતાં ઉદાસી કેમ ? અત્રે ક્યાંથી ? આતું કારણ કાંઈ
 સમજાયું નહીં.

વેલીએ કહ્યું, માતાજી ! તમેતો ધણાએ ભેદપુ-
 રના દરબારનો વૈભવ આપવા આહ્યો, પણ તે મારા

નશીબનો હોય તો મને મળેને ? તમે વીણાને એક કંગાલ કઠીયારો જોઈ વરાવી. પણ તેના નશીબમાં રાજ રાણી, અને તેપણ આવા જોધપુરના દરબારની રાજ રાણી થવું લખેલું, તે કેવી રીતે ગીથ્યા થાય.

રાણીએ કહ્યું, શું તેણે તારો વેશવ છીનવી લઈ તારા આહાલ કર્યા ! વેલીએ કહ્યું, માતાજી ! કોઈનું કરમ કોઈનાથી છીનવી લેવાતું નથી. માતાજી ! મારી આ દશા કરનાર મારૂં ભાગ્ય, અને ખીજાં ખાસ તમોજ છે. રાણીએ કહ્યું, શું હું તારૂં ખુરૂ કરનાર ! વેલીએ કહ્યું, હા; જન્મથી મોઢે ચઢાવી ખરી કેળવણી નહીં આપી, અને અસીમાનના પહાડ ઉપર ચઢાવી, તેથીજ આ દશા આવી. તમો એ વીણાને દુઃખી કરવા મારા પીતાજીને ઉરકેરી અસીમાની બનાવ્યા, અને ખાચકર્મી કહેવરાવવાની હઠ પણ તમેજ લેવડાવી, હું સુરખી અને અજ્ઞાન, કે હું ખાચકર્મી કબુલ થઈ, પરંતુ સદ કેળવણીથી કેળવાયેલી જ્ઞેન વીણા એ એવા અસીમાનનાં વચનો કબુલ નહીં કરવા સાથે પીતાજીને શીખામણ આપી. અને કહ્યું કે આ અસીમાન તજો, પરંતુ પીતાજી એમજ હઠે ચઢ્યા કે હુંજ તમોને સુખી કે દુઃખી કરી શકું છું, એજ હુપદે મારી આ દશા થઈ, અને નશીબ બળે જ્ઞેન વીણાની જીંદગી સુધરી ગઈ.

તમો એતો જોધપુરનો રાજકુમાર જાણી વરાવી, પણ તે માળી નીકળ્યો, અને મારી આ દશા આવી. વીણા જ્ઞેનને કંગાલ કઠીયારા સાથે વરાવી છતાં વીણા જ્ઞેન એકની બેન થઈ, અને નશીબનાજ આધારે રહી, તો તેના નશીબે, અને સદ કેળવણીના પ્રતાપે કઠીઆરાને સાહય-ળીવંત બનાવ્યો, અને છિવટે જોધપુરના રાજકુમાર નીકળ્યા, અને આવા ઉત્તમ વેશવને પામી ગઈ. માતુશ્રી ! વીશે-

યમાં જોડાઈને કે તેણે કહેલો. અક્ષરે અક્ષર સુધડનાર નર સુખે સુનાર તે સત્ય કરી બતાવ્યો, અને તમારૂં નામ દીપાવ્યું.

રાણીએ કહ્યું, ખરૂં છે જોન ! કહેવત છે કે “ખોદે તે પડે.” તેમ તને જોધપુરનો વૈભવ આપવા અને તેને કંગાલ બનાવના વિચાર ધાર્યો, પરંતુ ધાર્યું ધુળ મળ્યું, જોધપુરની રાજગાદીનો વૈભવ તેને મળ્યો, અને તું આ દશાને પામી. આ દાખલો. દરેક વાંચકવૃદ્ધ લેવાનો છે, કે મારી મોક્ષ પોતાનું સુધારી પરંતુ બગાડવાની મતી કરશે, તો પોતાનું નહીં સુધરતાં સામાનું સુધરશે, અને જેવટે મારી માફક પરતાવો કરવો પડશે. જોન વીણા ! માળાપના નામને દીપાવનાર દીકરી વીણા ! મેં તારૂં બગાડવામાં બાકી મુક્યું નહોતું, પરંતુ તારૂં બગાડવા જતાં માફક બગ્યું, અને તે માટેની મારી આપી આ તારી પાપીણી અપર માતાને કૃતાર્થ કર.

વીણાએ કહ્યું, માતાજી ! પીતાજી ! એ બાળતમાં મારી આપવા જેવું છેજ નહીં; કારણ હું તો પ્રથમથીજ કહેતી આવી છું, કે હું તો ઉદોગના લાઘ્વ ભાગ્યની ભગતાણી છું, અને ભાગ્યથી કરીને જે મળે, તેમાંજ સંતોશી છું. તમે રાજકુમાર જોધ વરાવી હોત, પરંતુ મારા નરીજમાં દુઃખ હોત તો તમે મુખ શીરીતે કરત; વેલીને લણ્યાંએ મુખી કરવા ગયાં, પણ તેના નરીજમાં સંસાર બગાડવો લખેલો તે ક્યાંથી સુધરે; માટે માતાજી તમારો કાંઈજ દોશ નથી, ભાગ્યમાં લખ્યું હોય, તે બનેજવાનું.

વેલીએ કહ્યું, માતાજી ! મને જોગણ થવાની રજા આપો. આ ભવતો બગડ્યો, પણ આવતો ભવ સુધા-

રવા દો, સંસારની મીઠ્યા માયા બળથી સુકત થઈ હરીમાં ચીત લગાડવા દો. જુઠાને છોડી સાચામાં મન લગાડવા દો, એક સીધાંત સ્વામીએ કહ્યું છે, તે સાંભળો.

વીણા—

ગાયન.

જુઠા યહી સંસાર હય છોરહે માયા સભી—જુઠા.
આખીરફના હોનાર હય મોરહે માયા સભી—જુઠા.
કચ્ચી કાયા, જુઠી માયા, સુર્યકી છાયા સમજ
દીલમેં તેરે અહંકાર હય, તોડહે માયા સભી—જુઠા.
જનમ્યા વો બતે સભી, ખીલ્યા વો ખીર ભય,
ઉદયકા હોના અસ્તહે, કાલ પીંડ કો ખાય—છોર.

માટે માતાજી ! જનમ્યુ તેતો જવાનુંજ. ખીલ્યુ તેતો ખરવાનુંજ, ઉદય તેનો અસ્ત છેજ, કાળ સર્વને ખાય છે, તો ખુશી થઈ આજ્ઞા આપો. કે જોગણ થઈ મઠમાં રહી અલખ સંભારૂ, અને પરભવ સુધારૂ.

વીણાએ કહ્યું, માતાજી ! તેની એમ ઇચ્છા છે, તો ખુશી થઈ આજ્ઞા આપો. બહેન વેલી ! જોધપુરનીજ ભાગોળે મઠ તૈયાર કરાવી આપીશું, ત્યાં રહો, અને અલખનીરંજન યાદ કરો; બહેન ! તારી એવીજ ઇચ્છા છે, તો પ્રભુ પુર્ણ કરો, અને ભવસાગર તરો, માતાજી તમો પણ ખુશી થઈ કબુલ કરો; રાણીએ કહ્યું, બહુ સારૂ બહેન વીણા ! તેની એવીજ ઇચ્છા છે, તો હું ખુશીથી રજા આપું છું.

રાણીની રજા મળતાં વેલી ખુશી થઈ, અને રાજા રાયસીંહ, તથા રાણીને કહ્યું, પીતા માતા ! આજના

મંગલ અવસરમાં વીણાનો હાથ રાજકુમારના હાથમાં
આપો એટલે ફરીથીજ વરાવતાં હો તે પ્રમાણે વીણાનો
હાથ રાજકુમારના હાથમાં આપો.

રાજા રાયસીંહ તથા રાણીએ વીણા તથા રાજકુ-
મારને પાસે બોલાવી વીણાનો હાથ રાજકહીઆરાના હા-
થમાં આપ્યો, અને આશીશ લીધી. રાજા રાણીએ વીણાને
આશીશ આપી, ત્યાં વેલીએ કહ્યું, બહેન વીણા ! હું
પણ ઘણીજ ખુશીથી તમારો હાથ રાજકુમારના હાથમાં
સોંપુ છું, અને એક ટુંક શીક્ષા કહું છું તે પ્રહણ કરી લેવા
મારી વીનંતી છે. વીણાએ કહ્યું, બહેન ! સુખેથી કહેા.

વેલી—

ગાયન

સીના ધર્મ અબળ છે બહેની

કહી સંબળવું હું આવાર,

એક છતાં બની અનેક રૂપે

રીઝવતી ભાગીની ભરવાર.

લોજનસમે માતા સરીખુ, હેતતો રાખે

દેતી શીખામણુ શુર સમી, સાચાં વચન ભાષે

વળી મીત્રના જેવી કહાવે છાની વાતતણેા વિશ્રામ

આરામ સમયે દાસી પેઠે કરતી પુરણ શેવા કામ

સુખ દુઃખમાં સમાન રહેતી

સાચી શરીરની ભાગીદાર—એક છતાં

વીણાએ કહ્યું, બહેન વેલી ! તારી અબળ શીખ
હું કદાપીકાળે નહીં વીસડું. બહેન ! માતા પીતા ! આ-
જના માંગલીક સમયે મહેલમાં આવો, ત્યાં સાથે બેશી

લોજન કરીએ. અને ઇશ્વરે આવો મંગળીક સમય બતાવ્યો, માટે તે મોધારાના રાધાર દીનાનાથનું છેવટનું સ્મરણ કરીલક્યું.

સર્વે—

સ્તુતી.

સુખકર દુઃખહર જમધર જનપર રહેમ નજર કરીદે,
રાણી—અબીમાને આ દુઃખ હુ પામી, દોષ સર્વ હરી લે;
સર્વ—કરી સજા એની બેઈ કળ, આવુ કૃત્ય કરે ન કોઈજરીએ,
વેલી—છે સત્ય સહાયક દેવ તમારૂં સ્તવન ચિત્ત ધરીએ.
વેલી—પરને નાંખવાને જેહ કુપતો ઘડે

પસ્તાય પારાવાર જ્યારે આપ જહ પડે

સર્વ—દેખી આ દ્રષ્ટાંત ઉર જહીક ધારબે

છે પસ્તાવો પાછળેથી ઉર વીચારબે

સમાપ્ત.

સત્ય-વિજય

એક વારતા.

શિવદાસ નામનો એક સાહુકાર હતો. તેની દુકાન પણ વરસની જુની હતી. તેની આડત દેશના દરેક ભાગમાં હતી. એક દિવસે એવું બન્યું કે, તરત મુદતની કરોડો રૂપીઆની હુડીઓ તેની ઉપર ચારે દેશાવરોથી આવી પડી, તેની પોતાની હુડીઓ પણ આવવાની હતી પણ દેશાવરો લાંબા હોવાથી વખતસર આવી પહોંચી ન હતી. શોલક ગણતાં તેને એવું માલમ પડ્યું કે, તે દહાડે આવેલી હુડીઓના નાણા આપતાં પાંચ લાખ રૂપીઆ ઓછા થશે. પાંચ લાખ રૂપીઆ તેણે ક્યાંથી પણ લાવીને હુડીવાલાને ભરવાનો નિશ્ચય કર્યો એમ વિચાર કરી રૂપીઆ લેવા આવનાર લોકોને એક પછી એક એમ અનુક્રમે હીસાબ ચુકવવાનું પોતાના મુનીમને કહીને પોતે બાકીના રૂપીઆની તજવીજ કરવા શહેરમાં ગયો. આટલી મોટી રકમ ખીજ તે કોના ઘરમાં હોય ? તેણે બે પાંચ જણાઓ પાસેથી છુટક છુટક લેવાને બદલે કોઇ એકજ આસામી મળે તો તેનીજ પાસેથી લેવાનો વિચાર કર્યો. આવી મોટી રકમ તો ફક્ત એકજ સાહુકારની દુકાને મળે તમ હતી. તેજતનો મારવાડીઓ વાણીઓ હતો. તે જુડો, નિર્દવ અને દુષ્ટ હતો. આવા માણસ પાસે પૈસા માગવા જતાં શવદાસ શેઠને મનમાં ખરાબ તો લાગ્યું પણ શું કરે ? એમ કર્યા શિવાય તેનો છુટકો ન હતો. તે આ મારવાડીના દુકાનમાં ગયો, અને પોતાની બધી હકીકત તેને કહી તેની પાસે પાંચ લાખ રૂપીઆ પંદર દહાડાની મુદતે માગ્યા. મારવાડીને કશું કે, બ્યાજ નેમ્મએ તો આતો જે આના વધારે લેજો પણ આ વખતે રૂપીઆ આપો.

આ મારવાડી શવદાસ ઉપર મનમાં વેર રાખતો હતો તેણે આ લાગ બરોબરનો જોયો. શવદાસ શેઠને પેટ કાઢી બોલે નહોતો તેથી જો તે મરી જાય તો તેની પેટી બંધ પડે અને આ મારવાડીનું કામ સાઈ થાય. જો આ પછીને આપણે રૂપીઆ ન આપ્યા

તો એની આખર ગામમાં સારી છે, એક ઠેકાણેથી નહિ ને પાંચ દસ ઠેકાણેથી મળીને પણ તે રૂપીઆ એકઠા કરી શકે એમ છે માટે કાંઈ લખતથી એને બાંધી લઇને રૂપીઆ આપવા.

આમ વિચારતાં તેના પાપીષ્ઠ મનમાં એક દુષ્ટ ઉપાય સૂઝ્યો. તે બોલ્યો, “ શેઠ સાહેબ, આપ કાંઈ પણ દહાડે નહિ ને આજેજ મારી પાસે રૂપીઆ લેવા આવ્યા છો તેથી આપની પાસેથી હું કાંઈ બાજી લેવાનો નથી. પણ એક સરતે દસ દહાડાની મુદતે રૂપીઆ આપવાને કબૂલ છું. તે સરત આ છે કે, જો દસ દહાડાની અંદર તમે રૂપીઆ પાછા ન આપો તો તમારા શરીરનું એક શેર માંસ મારે હાથે કાઢીપણુ ઠેકાણેથી કાપી લેવું. ”

શવદાસ આ સાંભળીને વિચારમાં પડ્યો. આ મારવાડીને તે બીજી કાંઈ રીતે સમજાવી શકે તેમ પણ ન હતું. લાચારીએ તેના માંગવા પ્રમાણે લખત કરી આપીને પાંચ લાખ રૂપીઆ લઇને પોતાની દુકાને આવ્યો. બધાને હુંડીના નાણા આપીને રવાના કર્યા. જે દહાડા પછી તેની તબીબત બગડી આવી. તેથી મારવાડીની મુદત વિશે તેનું ધ્યાન ન રહ્યું, તેમજ બહાર ગામથી પોતાનો અવેજ પણ ફરી ન વળ્યો. મારવાડીની પણ શેર માંસની ઉતાવળ કરવા લાગ્યો. ત્યારે શવદાસે બેચાર ઠેકાણેથી પાંચ લાખની રકમ એકઠી કરી ને બાજી સુદ્ધાં મારવાડી દુકાને મોકલી દીધી. પણ મારવાડીએ તે મુદત પુરી થતાં હવે રૂપીઆ લેવાની ના પાડીને ફક્ત એક શેર માંસનીજ ઉધરાણી કરી. શવદાસ એકતો પોતે આજરો હતો તેમાં વળી આ સંકટથી વધારો થયો.

આ તરફ મારવાડીએ જ્યારે જોયું કે, શવદાસ આમતો માને તેમ નથી ત્યારે તેની ઉપર કાજની અદાલતમાં ફરિયાદી માંડી. કાજ નું શવદાસને બોલવણું આવ્યું તેથી તેને ત્યાં જવું પડ્યું આજરો હોવાને સખમે મોટી મુસીબતે ત્યાં જઈને હાજર થયો.

કાજએ સાહુકારને પુછ્યું, “આ મારવાડી શેઠ સાથે તમારે એવો કરાર થયો છે કે, રૂપીઆ આપવાની હાવેલી મુદતે જો રૂપીઆ ન આપ્યા તો શરીરનું એક શેર માંસ આ શેઠ કાપી લે તે શું ખરું છે ? ”

સહકારે કહ્યું, “આ સરત ખરી છે, પણ હું બાળ મુઠા એના રૂપીઆ આપવાને તૈયાર છું. તેમ વળી મેં એની દુકાને એકવખત રૂપીઆ મોકલ્યા હતા, પણ તે તેણે લીધા નહિ, ને પાછા મોકલ્યા અને માંસ માગે છે માટે સરકારે આગતનો પુરતો વિચાર કરીને જેવો યોગ્ય લાગે તેવો હુકમ કરવો.”

સરકારનો એકસર સાંભળીને કાજી બોલ્યો, “હુકમ કરવાનું હવે અમારા હાથમાં મુદત રહ્યું નથી. તમારી સરતેજ તમરો ન્યાય કયો છે. માટે તમારા શરીરનું માંસ આ મારવાડી શેઠ પોતાની મરજીમાં આવશે તે જગાએથી પોતાને હાથે કાપી લેશે એવો અમારો હુકમ છે.”

આ સાંભળીને સાહુકાર ધણોજ બયબીત થયો. પણ જરા-વાર વિચાર કરી ધીરજ ધરીને બોલ્યો, “ઠીક છે, પણ મારે આ બાબત વિષે બાદશાહને અરજી કરવી છે. ત્યાંનો જવાબ આવે ત્યાં સુધી માંસ કાપી લેવાનું મુલતવી રાખવું જોઈએ.”

કાજીના ધ્યાનમાં આ વાત ઉતરી તેણે હુકમ કર્યો, “ઠીક છે. એક મહિનાની મુદત તમને આપવામાં આવે છે. તે મુદતમાં તમે આ બાબતનો બાદશાહ પાસેથી જવાબ મેળવી લેજો નહિ તો એક મહિના પછી માંસ કાપી આપવું પડશે.”

કાજીનું બોલવું કમૂલ કરી તેની રજા લઈને સાહુકાર ઘેર આવ્યો. બીજે દિવસે બાદશાહની મુલાકાત લેવા તે ગયો. બાદશાહ આગળ બધી વાત તેણે કહી સંભળાવી. તે સાંભળીને બાદશાહ વિસ્મય પામ્યો. તે શહેરનો મોટો નગર શેઠ કહેવાતો તે પણ તેજ હતો. તેની દુકાન પાંચસો વર્ષની જુની હતી. સરકારને પણ તે ધણી વખત ઉપયોગી થઈ પડ્યો હતો, માટે કાંઈ પણ યુક્તિથી જેમ અન્યાય ન થાય તેમ તેને જવાબી લેવો એવો બાદશાહે નિશ્ચય કર્યો. આ કામ તેણે ખીરખરના હાથમાં સોંપવાનું ધાર્યું. ખીરખલ યુદ્ધિમાન હોવાથી કાંઈ પણ યુક્તિ કહાડશે એમ તેણે વિચાર્યું. પછી તેણે સાહુકારને કહ્યું, “આ વાતનો અમે વિચાર કરીશું. તમે તમારે ઘેર જાઓ. બ્યારે બોલાવણું આવે ત્યારે અત્રે આવજો તેની વચમાં દરબારમાં આવવાની તરદી ન લેશો. આપનું શરીર આગ્રી આવે છે તેથી વધારે મહેનત ન કરો તો સારું.”

આ સાંભળીને સાહુકારને કાંઈક બરોસો આવ્યો. પોતાની

તરફ બાદશાહને દયા કરતો જોઈને તેના મનને આનંદ પણ થયો. બાદશાહની રજા લઈને તે ઘેર ગયો. "

બીજા દિવસે દરબારમાં આવતાંજ બાદશાહે ખીરખલની પાસે સાહુકારની બધી વાત કહીને તેને કહ્યું, " કાંઈપણ રીતે આપણો અન્યાય ન કહેવાય એવી યુક્તિ શોધી કહીને સાહુકાર શવદાસનું રક્ષણ કરવું છે. માટે કાંઈ યુક્તિ શોધી કાઢ, "

ખીરખલે 'ધણુ, સારું' કહીને વાત કબુલ કરી.

પાંચ સાત દહાડા બપો પછી મારવાડીએ બાદશાહ આગળ ખેરીમાં હાજર થઈને વીનવંતી કરી કે, સાહુકાર સાથે થયેલો કરાર પુરો કરવાની તેને પરવાનગી આપવી.

બાદશાહે કહ્યું, ખીરખલ, આ મારવાડી શું કહે છે તેસાંભળી લ્યો, ખીરખલે જવાબ દીધો, " સર્વ સાંભળી લીધું સરકાર આપનીજ આજ્ઞાની નહા જોતો હતો. આપની આજ્ઞા થઈ તેથી હવે વખત નહીં લાગે. "

એમ કહી ખીરખલે સાહુકાર શવદાસને બોલાવી મંજાવ્યો. સાહુકારને મારવાડીની સામે ઉભો રાખીને ખીરખલે મારવાડીને પૂછ્યું, " કેમ શીઠ તમારે રૂપીઆ લેવા નથી. "

મારવાડીએ ના પાડી.

ખીરખલે કહ્યું, " રૂપીઆને બદલે આ સાહુકારના અંગ મારવાડીને આપીને જોઈએ છેના ?

મારવાડીએ હા પાડી.

ખીરખલે બોલ્યો " કીઠ છે ત્યારે ' આ સાહુકારના અંગ માથી એક શેર માંસ તારી મરજ પડે તે જગાએથી કાપી લે ' એવી તમારી સરજ છે અને તે પ્રમાણે કરવાને તને કાજીએ હુકમ કર્યો છે તો તેજ હુકમ આ બાદશાહી દરબારમાં પણ પસંદ પડ્યો છે. હમણાજ આ સાહુકારના અંગમાંથી માંસ તારી સરત પ્રમાણે કાપી લે. પણ તેમ કરતાં કદાચ તે કાપેલા માંસનો કટોક એક શેરથી જો ઓછો અથવા વધારે થયો તો તારા કુટુંબમાંના બધા માણસોને દેહાંત દેડની શિક્ષા કરવામાં આવશે. તારાં ધરનાર બધાં જમ કરવામાં આવશે. "

આ સાંભળતાંજ મારવાડી મમરાયો. શું બોલ્યું અને શું કર્યું તેના વિચાર થઈ પડ્યો. તેને કાંઈ સુઝે નહિ. ખીરખલે ઉતાવળ

કરવા લાગ્યો. આખરે મારવાડી બોલ્યો, “ બીરબલ સાહેબ, મને માંસ નથી જોઈતું મારા પાંચ લાખ રૂપીઆ બ્યાજ સુધાં અપાવો એટલે બસ છે. ”

બીરબલે કહ્યું, “ સાહુકારે રૂપીઆ તને મોઢ્યા છતાં તે તં લીના નહિ તેથી હવે તને રૂપીઆ મળનાર નથી. તારે તો માંસજલ લેવું પડશે. જો હમણાં તં માંસ ન લીધું તો પછી બીજી વખત નહિ મળે, અને વળી સરકારના હુકમની અમાન્ય કરતા બદલ ગુનેગારીના દશ લાખ રૂપીઆ આપવા પડશે. બોલ શું કહે છે જલ્દી જવાબ આપ. ”

મારવાડીએ કહ્યું, “ બુદ્ધિવિંદ, મને કાંઈ જોઈતું નથી. ”

બીરબલે કહ્યું, “ સરકાર તરફથી તને એવી શિક્ષા કરવામાં આવે છે, તં હુકમની અવગણના કરી છે માટે તારે દશ લાખ રૂપીઆ દંડના આપવા. તારી ઉપર બીજો વાંક એ મૂકવામાં આવે છે કે, આ શહેરના જળીતા સાહુકાર અને નમર શેઠ સવદાસ ઉપર દૂધ રાખી તેને દુઃખી કરવાની મતલબે તેના શરીરનું માંસ કાપવાની તં સરત કરી માટે તને છ મહિના સુધી કેદ કરવામાં આવે છે. ”

પોતાને થયેલી આવી શિક્ષા સાંભળીને મારવાડી તો ગભરાઈ જાયો. પણ બાદશાહના મનને ઘણોજ આનંદ થયો. મારવાડીને સરકારી સિપાઈઓ લઈ ગયા. તેને ઘેર જઈ દશ લાખ રૂપીઆ લઈ આવ્યા અને તેને કેદખાનામાં પુર્યો.

સવદાસને બાદશાહે તેની સારી ચાલને અને પોતાની પહેડીની આંટ જંગવી રાખવા માટે શાઆશી તથા પોશાક આપી રવાના કર્યો. મારવાડી પાસેથી આવેલા દશ લાખ રૂપીઆ બીરબલની હુશી આરી માટે બાદશાહે તેને બક્ષીસ કર્યા.

બલાતકાર.

એક દિવસે એક સ્ત્રીએ દરબારમાં આવીને ફરીયાદ કરી કે, હાજી માણસે મારી ઉપર જુલમ કરીને મારી આપડ લાધી.

બીરબલે ફરિયાદ સાંભળીને પેલા માણસને બોલાવી મંગાવ્યો. તેની ઉપર ફરીયાદ થવાની વાત તેને કહી સંભળાવી તે સામળી પેલો માંસજલ બોલ્યો, “ સાહેબ, આ સ્ત્રી જુડું બોલે છે. એને મારે કાંઈ સંબંધ નથી એ જે વાત કહે છે તે તદ્દન જુડી છે. ”

ખીરબલે કહ્યું, “આવા કામમાં કોઈ સાક્ષી હોતો નથી. એકાંતમાં આ વાત બને છે. માટે તે આની ઉપર બલાતકાર ખચીત દીધો હશે. બધી વાત મ્યાનમાં લઈને તને વધારે સિક્કા નકરતાં ફક્ત તારે આ ક્રીને પાંચ રૂપિયા હમણાને હમણા આપવા.”

પેલી ખીચારો મહત્ત્વ શું કરે ? સત્તા આમળ તેનું કાંઈ આવે એમ ન હતું. તેણે ખીરબલ પાસે તરતજ રૂપિયા મુક્યા; ખીરબલે તે રૂપિયા ફરીયાદ કરનાર ક્રીને આપીને ત્યાંથી જવાનું કહ્યું. પેલા પુરૂષને ઘોડીવાર ત્યાં બેસાડી રાખીને પછી કહ્યું, ‘પેલી ક્રીને પાંચ રૂપિયા આપ્યા છે તે તેની પાસેથી પાછા લઈ આવ. રૂપિયા પાછા લેવા વાસ્તે મને તેટલી મહેનત પડે તો પણ રૂપિયા આંગળી લેજે. રૂપિયા લીધા સિવય તેને જવા ન દેતો.”

ખીરબલનો આવો હેઠમ ચતાંજ પેલા પુરૂષને બમણી હીમન આવી. તેણે દોડતે જઈને પેલી ક્રીને રસ્તામાં પકડી ને તેની પાસે રૂપિયા માગવા લાગ્યો. પેલી ક્રી તેને કેમે કરતાં રૂપિયા આપે નહી. પેલા પુરૂષે ખટપટ તો બણી કરી પણ ક્રીના હાથમાંથી રૂપિયા પાછા લઈ ન શક્યો. ક્રીએ હાથમાંથી રૂપિયા ન હોડતાં તેને ખીરબલ આમળ પાછો લઈ જઈને બેસી ખીરબલ સાહેબ, આપે મને રૂપિયા અપાવ્યા તે લઈને હું ઘેર જતી હતી એટલામાં આ માણસ હુઆઈ કરીને તે રૂપિયા મારી પાસેથી પાછા માંગ તો હતો.”

ખીરબલે પૂછ્યું, “પછી તે તેને રૂપિયા આપ્યા કે તારી પાસેજ છે ?”

પેલી ક્રી બેસી, “રૂપિયા લેવા વાસ્તે એણે તો બણી ખટપટ દીધી પણ મેં તો તેને એક રૂપિયો લેવા ન દીધો જુઓ આ પાંચ રૂપિયા મારી પાસેજ છે.”

આ સાંભળતાંજ ખીરબલે કહ્યું, “પાંચ રૂપિયા તારી પાસે થી ને બણી લઈ ન શક્યો તે તારી ઉપર બલાતકાર શી રીતે કરી શકે ? તું બલાતકાર કરવા દે ખરી કે ? આ ઉપરથી તું જુડી છે એમ ખુબ માલમ પડે છે એના રૂપિયા એને પાછા આપ.”

પેલી ક્રીએ નીરૂપાએ રૂપિયા પાછા આપ્યા. પછી ખીરબલે તેણીને મારવાનો હુકમ કરતાંજ તેણીએ પેલા પુરૂષ ઉપર જુડો

વાંક મુઠ્યો હતો તે કમુલ કમુલ ખીરખલે તેણીને યથા ન્યાય શિક્ષા કરી

પુનમનો ચંદ્ર.

એક વખતે કાંઈ કામ પ્રસન્ન ખીરખલે કમુલ સહેરમાં જવું પડ્યું. ખીરખલ સહેરમાં નવો હોવાથી તે કાણ છે તે વિષે વાતો ચાલવા માંડી. આખરે તપાસ કરતાં તે દીલ્હીથી આવ્યો છે માટે બાદશાહનો જમુસ હશે એમ જધા અનુમાન કરવા લાગ્યા. આ વાત તે દેશના બાદશાહને કાતે પડવાથી કમુલ બાદશાહે તેને પકડી લાવવાનો હુકમ કર્યો. ખીરખલેને કેદ કરીને ચોઠી પહેરા નીચે ઘર-બારમાં લઈ જવામાં આવ્યો.

ખીરખલ કાણ હતો તે વિષે બાદશાહે તેને પૂછતા તેણે એવો જવાબ આપ્યો કે, તે એક મુસાફર છે અને ફરતો તે દેશ જોવા આવ્યો છે.

કમુલ બાદશાહે પૂછ્યું, " તે જ્યારે દેશો દેશ મુસાફરી કાંધી છે ત્યારે મારા એવો કોઈ બાદશાહ તારા જોવામાં આવ્યો છે ? "

ખીરખલે તરત હાથ જોડીને કહ્યું, " ખુદાવિંદા, આપ તો પુનમના ચંદ્ર છો ! આપના સમાન બીજો કાણ છે ? "

કમુલ બાદશાહે આ સાંભળીને પૂછ્યું, " હું જ્યારે પુનમનો ચંદ્ર છું ત્યારે તારો બાદશાહ કેવો છે ? "

ખીરખલે કહ્યું, આપ તો પુનમના ચંદ્ર જોવા મોટા છો પણ અમારો બાદશાહ તો બીજના ચંદ્ર જોવા નાનો છે.

કમુલ બાદશાહ તો આ સાંભળીને ધણેજ ખુશી મઠી ગયો. તેણે ખીરખલને છોડી મૂકવાને હુકમ કરીને તેને આદરમાનથી ઘર-બારમાં બેસાડ્યો. પછી તેને ચારાં કપડાં તથા રોકડ નાણું ધનામ લખલ આપીને ત્યાં રવાના કર્યો.

ખીરખલ પાછો દીલ્હી આવ્યો ત્યારે કમુલમાં બનેલી વાત પણ દીલ્હીમાં આવી હતી. ખડ પૂછતાં તો આ વાત તે પોતેજ આવ્યો હતો. પોતાના ચાકર વર્ગના દેખતાં તેણે પોતાના કુટુંબ આગળ કમુલમાં બનેલી વાત કહી. ચાકરોએ તે સાંભળીને પોતાના મિત્રો પાસે કહી એ રીતે એક કાનથી બીજે કાનવાત જતાં આખરે તેના કુતુબેના જમુમાં વાત આવી. ખીરખલના કુતુબોએ તે વાત બાદશાહની આગળ કહીને તેના કાન બંધેયા. બાદશાહ આ વાતનો

મર્મ સમજી મયો હતો, પણ બીજાઓને ખીરબલની ચતુરાઈ દેખાડવાની મતલબે બાદશાહ બંધે બધી વાત માનતો હોય એમ દેખાયો. બીજે દહાડે મોટી દરબાર ભગવાની હતી. તે વખતે બાદશાહે આ વાત ઉઠવાનો વિચાર રાખ્યો હતો.

બરેબર આઠનો અમલ ચર્તાજ બાદશાહ દરબારમાં આવીને હાજર થયો. દરબારીઓ નમીને સૌ સૌની જગાએ બેઠા. મોટી દરબારમાં જે કાંઈ કામ કરવાનું હતું. તે કરી લીધું. પછી બાદશાહે ધાતી વચ્ચમાં ખીરબલને પૂછ્યું કે, તે કાબુલમાં ગયો હતો ત્યાં શું શું થયું. ખીરબલે ત્યાં બનેલી બધી વાત કહી. જ્યારે કાબુલો બાદશાહને પુનમનો ચંદ્ર અને દીલ્હીના બાદશાહને ખીજનો ચંદ્ર બતાવ્યો હતો એ વાત પુરી થઈ ત્યારે બાદશાહે પૂછ્યું, “ અરે ખીરબલ, કાબુલના બાદશાહને પુનમના ચંદ્ર જેવો મોટો અને મને ખીજના ચંદ્ર જેવો નાનો બતાવ્યો તેનું કારણ શું ? ”

ખીરબલે તુરતજ જવાબ આપ્યો, “ ખુદાવિંદ, પુનમનો ચંદ્ર ગમે તેવો મોટો હોય છે તે છતાં તેને કાંઈ માનવું નથી, પણ ખીજનો ચંદ્ર જે નાનો હોય છે તેને બધા જણા શું હાંફ કે મુસલમાન માને છે. ખીજના ભગતા ચંદ્રને જોવાને લોકો કેટલા આતુર થાય છે તે તો તમે જાણો છો મુસલમાની મદિના ખીજથી ગણાય છે ચાકરોનો પગાર મદિના ચતાં ચુકે છે માટે તેઓ ખીજ કપારે આવશે તેની શાહ જુએ છે તેથી બધાનો જીવન આધાર ખીજના ચંદ્ર ઉપર છે અમે હિંદુઓ કાંઈ પણ સાઈ કામ કરવું હોય તો ખીજનો દહાડો શુભ ગણીએ છીએ માટે હવે ખુદાવીંદે વિચારી લેવું કે, કાબુલ બાદશાહને પુનમનો ચંદ્ર અને આપને ખીજનો ચંદ્રો તેમાં સ્તુતી કોની કરી છે ”

આટલું બોલ્યાને ખીરબલ તો ચુપ થઈ ગયો દરબારીઓ તેમ જ બાદશાહ ખીરબલની અક્કલની વાહવા કરવા લાગ્યા બાદશાહે તેને ઉઘો પોસાક તથા એક ગામ ધનામ દાખલ બેઠ આપ્યું દરબારનું કામકાજ પૂરું થયું હતું માટે સ્વારી ઠાઠીને બાગમાં જવા વાસ્તે દરબાર ઉઠીને હાથીની અંબાડી ઉપર બાદશાહ બેઠો અને ખીરબલને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. સ્વારી ઠાઠમાઠથી સદરનાંથી બાગમાં જઈ પહોંચી.

જાહેર ખપ્પર.

આગમણી—જે નામનું દરેક એનજીવીયોને તથા જે
જીવીયરનું કામ સીખવાવાળાઓને હમેશાં પાસે રાખવા જેવું પુર-
તે. અને તેનાં સવાસો ફાઇંગ આપેલાં હોય દરેક ભાગની પુ-
સ્તક આપેલી હોવાથી અતી ઉપયોગી પુસ્તક છે. અને દરેક જ
ખરીદી શકે તેથી કીંમત ફક્ત બે રૂપીઆ રાખેલી છે. ટપાલ ખ-
ર્ચ આના પડે.

મળવાનું છે.—દલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ

કે. સારંગપુર તળીઆની પોળ—અમદાવાદ.

નરસિંહ મેહેતા નાવેલના કર્તાનાં નીચેનાં પુસ્તકો
તૈયાર છે.

મીરાંબાઈ—ગીરધરલાલજીનાં પ્રેમલ ભક્ત મુલ્ય બાર આના.

સતી દ્રોપદી—ગદ્યપદ્યાચક્ર—મુલ્ય બાર આના.

રતી-રમણુ યાને જાદુઈ પ્રેમ—મુલ્ય બાર આના.

રામલીલા—નાટકના રૂપમાં રામાયણનો સાર
મુલ્ય એક રૂપીઆ.

આત્મદીપીકા—આત્મજ્ઞાનનો જાહેર મુલ્ય એક રૂપીઆ.

મળવાનું છેકાણું.

અમદાવાદ—દલાલ જેઠાલાલ વાડીલાલ કર્તા પાસે-

થી કે. સારંગપુર તળીઆની પોળમાં

મુંબઈ—બુકસેલર ખત્રી પરસોતમ મુળચંદ.

કે. ગુલાલવાડી.

મુરત—બુકસેલર ચુનીલાલ મગનલાલ

કે. લીમડાચોક.

ભરૂચ—બુકસેલર ભાઈલાલ છગનલાલ

કે. કતોપુરના દરવાજે.

